

bokselskap.no, 2013

Camilla Collett: *Mod Strømmen (Første Række)*

Teksten i bokselskap.no følger *Samlede verker* (Mindeudgave), bind 3, 1913 og er basert på xml-fil mottatt fra Universitetet i Oslo/Dokumentasjonsprosjektet (dokpro.uio.no).

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Camilla Collett

Mod Strømmen (Første Række)

1879

□

[\[FORTALE\]](#)

[HJEMLIGE TILSTANDE, FØRSTE RÆKKE](#)

[Indledning](#)

[Vort Festliv](#)

[Forlovelser](#)

[Husmoderen skal spare](#)

[Frisk Luft](#)

[En Parallel](#)

[I Læsesalonen](#)

[Landets vigtigste Stiftelse](#)

[Breve fra Christiania](#)

[\[Efterskrift til Breve fra Christiania\]](#)

[Et Gjenmæle](#)

[HJEMLIGE TILSTANDE, ANDEN RÆKKE](#)

[Enker](#)

[Forkjæmperinden](#)

[En Sørgefest](#)

[En Modsætning](#)

[Hvad skal det blive til?](#)

[Et Valg](#)

[Første og sidste Gang](#)

[Et Samfundsmord](#)

ALMINDELIGE TILSTANDE

[\[Mod Strømmen! «Kjærringa mod Strømmen»\]](#)

[Indledning](#)

[Privilegerede Rovmord](#)

[En italiensk Retsforhandling](#)

[Breve fra Pariserudstillingen](#)

[Ved Vendepunktet](#)

[FORTALE]

Mit Land, mit Land! deilig er du, o min Moder, deiligere, end jeg kan udtale det! Fjernt fra dig fortæres jeg af Længsel, som atter og atter lægger sig glemseldøvende over min sidste Afsked fra dig og lokker mig paany. Ved dine Fødder kunde jeg sidde henrykt fortabt og intet ville, intet trænge til uden at beskue din Deilighed! . . . Men vil jeg klynge mig til dit Moderbryst og skue dig dybere i dette skønne, majestætiske Aasyn for at læse lidt Kjærlighed deri, da isner det i mig – det bliver saa forunderlig dunkelt – dit Billede forsvinder – og se, da er jeg ladt alene i det kolde, mørke Kammer, hvor du stænger dine Børn, som du ikke kan lide, og dem, du ikke kan lide, det er dine Døtre, o mit Land! Du har engang ammet Heltekvinder, sterke, kraftige, frit og vældig sig udfoldende som dit pludselige Foraar, og denne forkvaklede, fromt afrettede, maalbundne Slegt, der nu vokser op i dig og kalder sig dine Døtre, dem vender du dig i Kulde bort fra, kjendes ikke ved dem!

Nei, nei, paa dig, mit Fosterland, vil jeg ikke spilde en Klage mere. Tag al den Forgudelsesflitter, den Festhyldning, dine kjæreste Børn foretaler og foresynger dig, tag de virkelige Hjertehymner, dine bedste Sønner istemmer til din Ros, tag ogsaa *Larmen*, den vilde Trods, naar de dygtig boltres og slaas, det er jo dit Liv, din Glæde, og du skal ikke høre engang den kvalte Summen af de Millioner Suk

derbag . . . Jeg skal ikke blande mine deri! Nei, intet *stille* Suk mer! Du hører ikke de stille Suk, har ikke havt Hjerte for et eneste af dem, saalænge jeg kan mindes tilbage, ikke for et eneste! Ikke for Barnets higende, fortærende Længsel i de dybe, ensomme Dale, ikke for den unge Piges lange, lange Hjertedøds-kamp, ikke for Kunstnerkaldet, der skulde lindret den . . . Jeg var dog from og stille dengang! Var det derfor, du lod mig lide saa græsselig? . . . Jeg er det ikke mere, o min Moder, liker du mig da bedre saa?

HJEMLIGE TILSTANDE, FØRSTE RÆKKE

Indledning.

Ich sage Dir, das Gute, das Du hegst und willst,
Es wird Dir Thränen bitterere erpressen,
Als die Vergehung weinte und der Schmerz.
Und des Geistes Fackel wird Dir leuchten,
Da wo Du wünschest lieber blind zu sein,
Und spotten werden Dein die andern Blinden.
Grillparzer.

Der er noget ved vort rask sig udviklende Kulturliv, der ikke synes ret foreneligt med en smuk harmonisk Udfolden deraf, noget, der tyder paa et dybt skjult indre Misforhold. Det er ikke let at finde nogen Betegnelse derfor; man kunde sige, der er noget haardt, tørt, knortet, Træets Vekst lig, hvor Sevjen begynder at tørres ud. Det møder os i alle vore offentlige Diskussioner, overalt hvor der forhandles, d. v. s. kjevles om noget, og har udbredt over hele vor aandelige Atmosfære en Duft, der minder om den, der møder os i Kontorer og gamle Tobaksværelser. Man føler dunkelt det uvederkvægelige ved bestandig at aande i denne Atmosfære. Et eller andet lyrisk Suk, et utaalmodigt Raab paa anden Luft kan stundom klinge ud deraf, men derved bliver det. Det falder aldrig nogen ind at søge Aarsagen dertil, hvor den maaske rettelig kunde findes: det totale Savn af hin stille virkende Indflydelse, hvis Magt man dog mer eller mindre begynder at anerkjende i andre Kulturlande, men hvori vi vel tør sige, at vort Land endnu staar længst tilbage, i det mindste uimodsagt længst tilbage blandt vore skandinaviske Broderlande.

Behøver vi at sige, hvilken denne Indflydelse er?

Vi kan læse den i Læserens eget medlidende Skuldertræk.

Og dog – man vilde let kunne paavise Virkningerne af denne Mangel ligefra det inderste af Familielivet ud i det offentlige Liv. Vi kunde søge den paa det personlige som paa det literære Omraade, derunder ikke alene strengt forstaaet hin forholdsvis meget begrænsede literære Virksomhed, Offentligheden har paa trykt sit Stempel.

Der gives en anden Sort Produktion, som vi pleier at fatte under Navn af private Optegnelser. Det er denne Side af kvindelig Aandsvirksomhed, den helt undertrykte, som vi vil ofre nogle Ord eller rettere selv forhjælpe til et løsende Ord.

De afsondrede Forhold, hvortil saamangen sterktbegavet Kvinde er henvist i vort Land, dets storartede Naturscener, den lange vinterlige Indesperring, skjærper maaske Iagttagelsesevnen og udvikler et mere intensivt Tanke- og Idéliv, end om de havde været stillet midt i dette for dem fjerne, forjættede Land: Hovedstadslivet. De har da Papiret at betro sig til, enten det nu sker i Form af Dagbogsoptegnelser eller i Breve til Fortrolige. Flyttes nu en saadan Tankens Eneboerske pludselig over til dette aandelige Centrum, Scenen for hendes Drømme og Længsler, vil hun maaske med Skuffelse erfare, at heller ikke der finder dette dybere Sjæleliv den Anklang, det havde ventet, og den Udvei, der kunde synes at ligge saa nær, at give det offentlig Udtalelse, var i det mindste for tyve Aar siden saa godt som utænkelig.

Saa ligger sligt hen i et pent poleret Skrin, hvortil Nedskriverinden selv omhyggelig bærer Nøglen paa sig. Aar for Aar gaar hen. En vakker Dag kommer saa en, som sagtelig løfter Nøglen af hendes Hals, aabner Skrinet og besegler dets hele Indhold maaske med et afgjørende «Maa trykkes», og denne Censor, mindre smaahjertet end Opinionen og Forholdene, kalder sig *Døden*.

Og saa? Ja saa ser man dog ikke noget til det. Den glubskeste Vogter er endnu tilbage at passere: *Familiehensynet*, Familiefordømmene, Censorer, som altid har røbet et merkværdigt Instinkt ligeoverfor den Slags Arvegods til at skjelne Klinten fra Hveden, saaledes at Klinten, alt værdløst omhyggelig nedlægges i Familieladen og Hveden kastes i Ilden.

Hvert Aar ofres paa denne Maade Skatte af kvindelige Optegnelser, der

maaske vilde yde de værdfuldste Bidrag til vore indre Kulturtilstande. Jeg har ikke saa lidet af slige Optegnelser fra fremmed Haand liggende i mine Gjemmer – nenner ikke at tilintetgjøre dem.

Hvis man vilde tilbyde vore Forlæggere noget deraf, vilde det sandsynligvis af en eller anden nærliggende praktisk Grund artigst blive afslaaet, derunder stille forstaaet, at det var «Fruentimmergoods», «gamle Sager», og hvad skal man med det!

Nei, det er sandt, hvad skal man med det! Skulde alle slige Udgydelser, som hævede sig over det sedvanlige, trykkes, saa fik vi nok deraf. Det er heller ikke deres Bestemmelse. Bærer de virkelig Vidne om et dybere Sjælens, et sterkere Aandens Liv, saa vil dette jo være kommet Omgivelserne tilgode, inden dem vil det have fundet sin sande Virkekreds. Det er næsten et Misbrug at vrænge det frem for Lyset. Saa vil man mene.

Der er Sandhed deri, men kun en betinget Sandhed. Thi ak! Det er netop inden Familien, disse rigere Evner som oftest fører sit kummerligste Fangeliv, det er derfra, de i Ensomhedens og Haabløshedens triste Timer drives til at flygte over paa Papiret. Det er denne altbelivende Plads inden Familielivet og derfra ud mod det store bevægede Liv, den begavede Kvinde hos os har at tilkjæmpe sig; endnu har hun ikke opnaaet den. Der gives intet Sted, hvor hun er saa tilovers. Mer end én dump, undertrykt Klage lyder til os ud over disse Mure, hvor den aarlig kvæles, og de vil først ophøre, hvor vort Samfund selv bliver sig et Savn bevidst og villig rækker den Haanden.

Der var en Periode – vi maa gaa tilbage til 30–40 Aarene – da et saadant kvindeligt selvstændigt Idéliv var mindre hjemløst, mindre husvildt, end det nu er. Det tegnede til noget. Vor By eiede dengang en Kreds af ualmindelig intelligente, tildels geniale Individier af begge Kjøen, der uimodsigelig øvede en Aandens Supremati i den; Ørkenen var der, men der var Oaser i Ørkenen. Vi havde en Kritik, der gik anderledes dybt og rensende ned i Forholdene end den, vi nutildags giver dette Navn. Der var opstaaet en Vekselvirkning imellem de unge i denne Kreds, der hos os maatte regnes til en kostelig Sjeldenhed.

De samledes jevnlig, og disse Sammenkomster udfoldede et Liv, som maaske ikke i almindelig Salonforstand kunde kaldes sprudlende; det havde, baaret af mægtige indre bevægede Stemninger, før noget tilbagetrængt, uregelmæssig

opblussende ved sig, Tonen ofte lidt udfordrende, drillende, som overalt, hvor der er noget at verne om . . . Merkeligt nok laa denne kritiske Overvegt næsten sterkest til kvindelig Side. Nogle af Kredsens unge Damer havde endog stiftet et eget illustreret Ugeblad, der havde faaet Navnet *Le balai* (Støvekosten). – Ak, endnu gjemmer jeg mellem andre forvitrede Minder fra hin Tid et Par Nummere deraf med sine Titelvignetter, vort Blads betydningsfulde Symbol, laurbæromslynget!

Der var, husker jeg, en ung Frue, der foreslog, at det heller skulde hedde «Forloren Skildpadde» (hun gav meget gode Middage) for at antyde, at vi ved et saadant usedvanligt Foretagende ikke vilde anmasse os mere end tilbørlig. Kvindelig Produktion var og blev dog kun kvindelig og forholdt sig til den mandlige som Kalvehovedet til den «veritable» – et Træk af uhildet Opfatning af Spørgsmaalet, som vore offentlige Prisdommere og -uddelere vist ikke vilde forsaget sin billigende Anerkjendelse.

En anden af os mente derimod næsvist, at dette beroede paa en Misforstaaelse, at Kvinden vistnok ikke kunde skrive som en Mand, men en Mand kunde heller ikke, om han var aldrig saa genial, skrive som en Kvinde, at det Iagttagelsesfelt, hvorpaa de begge opererede, var ligesaa grundforskjelligt, som Sprog og Opfatning var det, at den enes Virksomhed var i sin Art ligesaa vigtig, ligesaa nødvendig som den andens, at det kvindelige Element manglede totalt i vort Samfundsliv. Derfor gaar det ogsaa i mer end én Forstand sin egne Skildpaddegang og vil tilsidst blive saa veritabelt tørt og kjedsommeligt, at det ikke bliver til at holde ud. Det maa komme til en Folkevandring, der blot vil levne Valgmænd og Kommunemænd og -mænd og -mænd tilbage. At Kvinden var af Natur Idealist og Aristokrat, for ikke at sige *konservativ*. Hun havde grundig lært at skatte denne Retning i Behandlingen af sine Syltetøier og henkogte Sager og i Omhuen for sine gamle nedarvede Stasmøbler og Effekter, at hun nu længtedes efter at turde udstrække dette Hang, denne Evne til at «konservere» ogsaa udenfor denne lidt for snævert afstukne Grænse – at – kort, i hende undertrykte man netop alt, hvad der vilde hindre Vegtskaalen fra disse forfærdelige Vippelser, man undertiden bliver Vidne til, – etc. etc. Og andet saadant mere mente en af os – nok, efter nogen Debat blev det ved – Støvekosten. Deri skulde der tillige den Dobbeltmening, at vi til den os Kvinder tildelte egentlige Opgave at holde Huset pudset og pent tillige vilde føie den i uegentlig Forstand at støve op i

Krogene, drage frem alt, hvad der trøstede sig til en altfor velsignet Tryghed, snu op og ned paa det, banke det af og se, hvad det duede til.

Vort Forbund, begyndt som en ungdommelig overgiven Spøg, ophørte ikke ganske, selv efterat Livet skillende traadte mellem os. Brevvekslingen vedligeholdte endnu en Tid de gamle Baand, der knyttede os til hinanden, men Spøgen var bleven Alvor, og mer end én saadan taaremerket Epistel afgav kun et altfor talende Bevis for, at der var adskilligt at støve op i Krogene, som vi endnu ikke havde drømt om, og som det ikke var saa let at vende op og ned paa, som vi havde tænkt det.

Vort Festliv.

Ethvert Folk eier sin Nationalkarakteristik, som Historie, Kulturretning, klimatiske og andre Omstændigheder har været om at forme, og som, idealiseret gennem Tider og Afstande, tilsidst er bleven typisk for det. Et saadant Verdenstestimonium er dermed optaget i Nationens Bevidsthed som dens aandelige Eiendom, et usynligt Vaabenmerke, der agtes ligesaa helligt og uantasteligt som nogen Løve, Vildmand eller hvilkensomhelst anden symbolsk Figur.

Det er fra dette ophøiede Standpunkt, det øver sin ikke uvigtige Tilbagevirkning. I store, skjæbnesvangre Tider, naar der høilydt kaldes paa det dygtigste i et Folk, vækkende, gjenfødende; under lange, rolige, heldige Tidsafsnit, maaske mindre heldig. Det inddysser da snarere i en selvtilfreds Tryghed, der tilslut befæster en blind Tro paa, at man endnu uforandret er Indehaver af alle de smukke, smigrende Egenskaber, som staar at læse i Testimoniet.

Det er paa den Maade, man vanskelig kan skille Franskmanden fra Begrebet Ridderlighed, uagtet han i sine Love og, vil man paastaa, i sin Moral er en stor Synder mod sine Kvinder. Heller ikke et det let at tænke sig Spanierne uden en viss afmaalt Grandezza, en Grandezza, der unegtelig kommer i Strid med deres evige Hultertilbultertilstande og den lidenskabelige Tilbøielighed, de da røber til at slaa hverandre ihjel.

Ogsaa vi Nordmænd eier vort Verdenstestimonium, udstedt og beseglet i

fjerne, minderige, glimrende Tider. Vi behøver neppe at opregne Fortegnelsen paa disse Egenskaber – enhver Skolegut kan dem paa Fingrene, enhver fremmed Festmiddagsgjæst glemmer ikke at kredense os dem i et Tak for sig, Kraftegenskaber, som da er: Frisind, Trofasthed, Gjestfrihed, patriarkalsk Nøisomhed, sedelig Ufordærvethed etc. Ogsaa vi glider behagelig hen paa dem, medens vi i vor nuværende Travelhed og indre Tryghed sjelden, og da kun af yderste Tvang, kommer til at kaste et prøvende Blik fra Verdenssignalementet hen til Virkeligheden.

Selverkjendelse hører maaske til Kulturens seneste Frugter, hvor store Rystelser, som de, der af og til overgaar Nationerne, ikke fremskynder den og tvinger et Folk til Opgjør med sig selv. Det bedste var, at det havde Mod til ogsaa i rolige Tider at foretage dette, Mod til at afklæde sig al falsk Ros og mere bevidst stræbe at tilegne sig og befæste, hvad der virkelig er dets Eie. Vi Nordmænd, som staar paa et Slags Kulturens Skillevei, vilde have synderlig godt af en saadan Selvbeskuelse. Det er paa den Maade, en sand Fædrelandsven har optaget Nationens *sedelige Tilstand* tildoms og i det mindste givet Selvillusionerne her et paa statistiske Bevisgrunde støttet, mindre glædeligt Dementi.

Monstro der ikke skulde gives flere saadanne Illusioner?

Bjørnstjerne Bjørnson holdt ved Tusendaarsfesten i Tønsberg en Tale, hvori han udhævede, at Nordmændene var et ridderligt Folk; det havde ogsaa deri vist sin Høisindethed, at det lige fra gammelhistoriske Tider havde agtet og sat sine Kvinder høit. Det tog sig meget godt ud og gav Talen paa det Sted et fortrængligt Sving. Veiret var deiligt. Alle i Feststemning.

Men man er det jo ikke altid, og for deres Vedkommende, som Sagen nærmest angaar, hænder det overordentlig sjelden, at de befinder sig i Feststemning. Den rolige Betragtning indtager sin Ret, Erfaringen opruller sine tørre, uimodsigelige Kjendsgjæringer, kategorisk-summarisk, som en monstrøs Hotelregning, naar man er reist for at se Alpegløden og Udsigter, og man i fjorten Dage har havt én Godveirsdag. Vort stille Opgjør kommer maaske da til at lyde noget anderledes.

Der gives en Art Standsforpligtelsens Ridderlighed, der lige fra Adams Dage har gjældt og vil gjælde gennem alle Tider, for Eskimoen som for den raffinerede Kulturmand, for Uslingen, der mishandler sin Hustru, til Følelsesmanden, der

dyrker hende som en Guddom: *Egtemandens*. Enhver Fornærmelse mod Hustruen gjælder ham selv, enhver Forsyndelse af denne er hans Skam – Ludvig den Fjortendes «L'état c'est moi», anvendt paa den egteherrelige Magtfuldkommenhed: *Ma femme c'est moi*.

At denne Egtemandens chevalereske Æresidentitet med sin Mage har sin smukke og noble Side, behøver vi vist ikke at bemærke. Sit mest betegnende Udtryk naar den dog gennem Skinsygen, og den ytrer sig da i en levende Lyst til, efter Omstændighederne, at banke eller at myrde baade hende og alt, hvad der blot vækker Mistanken om at ville gjøre ham hans Eneherredømme stridig, – en Lyst, som man altid vil finde mest udpræget hos Nationer og Individuer, der selv er de største Syndere mod sine Hustruer og mest trænger til deres Tilgivelse.

Men der gives ogsaa et: *La femme c'est moi*, der optager alle de gode Elementer i Egtemandens Valgsprog, men udelukker de slette. «Enhver Kvinde er en Del af mig selv, enhver Krænkelser, der overgaar hende, paakalder, hvor min Arm kan naa, min Beskyttelse, mit Forsvar.» Dette er Princippet, hvorpaa den sande Kvindeagtelse beror, men den kan vi som Særkjende hos Enkeltmand eller hele Nationer kun tænke os, hvor storsindede Anlæg forener sig med en høi og skjønt udviklet Kultur.

Hvad Franskmanden end kan have at bebreide sig i Forhold til sine Kvinder, saa formaar vi ikke at skille ham fra Begrebet Ridder i denne Forstand. Han har en naturlig Entusiasme for det svagere Kjønn, en Trang til, lig Gaardhanen, at have dem omkring sig, forsvare dem, dele alting med dem, – en Ridderlighed, der udfolder sin smukkeste, nobleste Blomst i den Kjærlighed, den Ærefrygt, han nærer for Moderen. Meget maa af den Grund tilgives ham.

Naar vi, ledede af Erfaringen, skrider til at gjøre Anvendelsen paa vore egne Tilstande, kommer vi som sagt ikke ganske til det Resultat som vor store Digter i sin Festtale i Tønsberg. Devisen: *Ma femme c'est moi*, min Hustru er mig selv, er vi forvissede om, at vore kjære Landsmænd kjender og hylder ligesaa godt som Kautokeinerne og den europæiske Kulturmand; men skal vi sandhedskjærlig prøve, hvorvidt den anden Devise: «Enhver Kvinde angaar mig, som en Del af mig», passer for os, maa vi bedrøvet sige: dette den sande Kvindevurderingens Instinkt er lidet udviklet i vor Nation endnu; den synes i dette Stykke at staa, vistnok noget høiere end hine vore skindklædte nordlige Naboer, men visselig

lavere end Naboerne mod Øst og mod Syd.

Det er ikke Stedet her at paapege denne nationale Mangel paa Agtelse og Sympati for Kvinden i enkelte Træk. De frembyder sig overalt – hvor man vil lukke Øiet op derfor. Vanskeligere vilde det blive at vælge noget, der springer forstaaelig frem i et Samfund, som efterhaanden har tabt Forstaaelsen derfor, og som mindre udsatte sig for at mødes med et forundret: Er det noget at tale om? – et Samfund, der synes at stræbe hen til det Maal at sikre den ene Part i Sagen udelukkende Pladsen paa Dommersædet og mer og mer reducere den anden til Tilskuerhobens stupide Passivitet og pligtmæssige Stumhed.

Vi springer altsaa over meget. Kun et Par Ord om den Tone, der raader paa vore Gader, vore offentlige Spadsergange mod Kvinden. Her kan man se en af de faa Rettigheder, hun har fælles med Manden, Fortaagsretten, idelig krænkert, og det er intet sjeldent Syn at se Grupper af dannede Herrer fastnaglede til Fortaaget, overladende til endog ældre Damer at traske nedenom Randen for at komme forbi.

Vistnok er de middelalderske Tilstande, der for et Par Decennier siden raadede i vor By, tilbagelagte. En anstændig Dame turde dengang ikke røre sig ud af sit Hus i Tasmørket eller om Aftenen, uden at udsætte sig for nærgaaende Fornærmelser. Naar hun ikke eiede Tjener eller Ekvipage, var hun efter et visst Klokkeslet fordømt til at være Fange i sit eget Hus. Nu kan dog enhver gaa sin Gang med samme Ret, trygt og uforkrænket, som en anden Byesborger, der betaler sin aarlige By- og Næringsskat. I det hyppigste Tilfælde sker det jo ogsaa kun i Mandens og Husets Tjeneste. Hvor mangen Gang vilde det huslige Maskineri ikke gaa istaa, naar hun ikke gik selv for at greie et og andet, eller hun var tvungen til at tage Opsynet med Huset med sig i Skikkelse af den eneste Tjenestepige!

Hun gaar altsaa alene nu, uden Frygt. Og dog vil hun i det sjeldneste Tilfælde undgaa at tage en Følelse med sig hjem, som om hun idelig havde havt lumske Tagdryp at vare sig imod. Ingen har stanset hende, ingen vovet at tiltale hende, kun er hun bleven mindet om – at hun gik alene. Der gives endnu Mandfolk – fuldkommen velklædte –, der finder det tilfredsstillende at vække saadanne Tagdrypsfornemmelser hos en Moder, der heller gaar alene end tager Pigen fra Børnene, hos en Hustru, der maaske henter en Forfriskning til sin Mand, eller en

ældre stakkels Pige, der – hvem ved! – engang ædelmodig afstod den beskyttende Arm gennem Livet til en habilere Veninde. En Stirren, en langsommere Gang, et kvalt Brum som en Spyflues under et Glas, er nok til at vække denne Fornemmelse, til at erindre hende om, at her mangler denne Kvindeagtelsens Solidaritet, denne usynlige Beskyttelse, der ligger i *et helt Folks Bevidsthed om, Erkjendelse af, hvad dets Kvinder er for det.*

Det er beklageligt, men det synes især at være unge Mennesker, der lider af en vaagnende Trang til at vise sig «mandige», der behager sig i den Slags Bravur, og som ligesaa lidt vil lade sig betage en saadan bekvem Anledning dertil, som en «rigtig en» fra Enerhaugen eller Vaterland vil undlade paa sin Maade at komplimentere det nys oprettede Kunstverk. Ligeoverfor den Slags Angreb kan en nobel Kvinde kun forholde sig ligesaa ufølsom som Støtten selv. Feighed har længe nok været og vil altid være det daarligste Palladium. Vi henholder os ganske til det Ræsonnement, der gjorde sig gjældende, da der var Tale om at beskytte Halfdan Kjerulfs Monument: *Intet Gitter mod Raaheden!*

Men slige Træk betegner kun Mangelen paa Kvindeagtelse i sine almindelige Forekomster, dem vi vel ogsaa har tilfælles med andre Nationer, i hvem Kulturgjæringen afsætter sit Skum og sit Bundfald. Mere betegnende og hjemlig ytrer denne sig paa selve det dannede Livs Omraade. Det er her, vi skal lære Ubekjendtskabet med Devisen *La femme c'est moi* at kjende. Vi erfarer, gennem tusende sig gjentagende Træk, at kun hvor Kvinden indtager en Hustrus eller til Nød en Datters Stilling, kan hun gjøre Individets Krav paa Ret og Beskyttelse gjældende, medens den store Mængde udenforstaaende intet saadant Krav tør have. Altsaa, kun som en fra Mandens Interesse og Velvære uadskillelig Del kan hun hos os tænkes at eie hin Forret. I det Øieblik hun træder ud af Familiens eller Egteskabets skyggefulde Læ, og hun ikke er uafhængig nok til at bygge et kunstigt Vern omkring sig, er hun paa en Maade udsløttet af de Væsners Tal, mod hvem man har Forpligtelser. Vel skal det se ud, som om det, der berøves hende, kun er noget uvæsentligt, Følgen af hendes forandrede selskabelige Stilling, men der hvor der ingen Vogtere findes, er Grænsen let at overskride, og enhver lavttænkende, med hvem hun i Livets daglige Vandel kommer i Berørelse, tror ustraffet at kunne overskride den. Hvad Uret, hvad stille Mishandling der da kan hobe sig over en saadan Tilværelse, hine Smaastenspyramider lig, man undertiden støder paa langs Fjeldveie, hvorpaa enhver kaster sin Sten, *fordi alle*

gjør det, – Uret, Mishandlinger, som ingen agter en Bønne værd at lægge Merke til, end sige den skulde væbne nogen Sjæl til Forsvar, – det kan den kun tale om, der af en eller anden særlig Grund har faaet Stenpyramiden topmaalt opbygget over sit Liv.

Men der er dog et Felt i vort Samfundsliv, et mere fredet, hvor hin Selvgothedens og Sondringens Aand ikke trænger hen: Vor Selskabelighed. Her kan Manden ikke undvære hende, der indrømmes hende ikke alene Plads, men den første Plads. Ikke sandt?

Vor Hovedstad er en By, der i Forhold til sin Folkemængde byder faa Midler til Rekreation udenfor Husene. Livet er tungt og nedbrydende baade for Mand og Kvinde; derfor kunde man synes dobbelt at være anvist paa hverandre. Men det er ikke saa. Denne Kilde til Fornøielse og Forfriskning er det netop, man mindst ved at føre sig tilgode. Mændene viser en bestemt Tendens til netop her at isolere sig. Det har endog vakt Fremmedes Opmerksomhed og Forundring, at de i de sjeldne faa selskabelige Fællesmøder helst stiller en lukket Dør mellem sig og Damerne, medens disse er høflige nok til at tro, at det sker for Tobakkens Skyld. Altsaa paa Standpunktet: Tobak heller end Damer befinder vi os for Øieblikket; saa kunde muligens komme Tobak + Damer, og endelig øiner vi som et fantastisk fjernt Fremtidsbillede: Damernes Selskab under alle Omstændigheder, alle Ofre, selv Tobakkens.

Nu, Kloden vil sandsynligvis adskillige Gange have gjort sin Verdensomseiling, inden vi paa vort Hjørne af den oplever dette sidste. Det vil neppe times den nuværende Generation. Kvinderne selv modsætter sig det. De afrettes saa at sige systematisk fra oven og fra neden, fra inden og fra uden, til at finde sig i denne Forladthed. Det er neppe for meget vovet ved at sige: de har ikke rigtig opdaget den endnu og finder sig maaske bedst i det saa.

Men Mændene har i Mangel af offentlige Adspredelser og Forlystelser og maaske i Følelsen af et visst Savn ved sit eget huslige Liv skabt en egen Sort selskabelige Sammenkomster, som vi vil kalde ved deres populære Navn: *Festtilstelninger*. I den hele vide Verden tror vi neppe der nogensteds kjendes, end sige praktiseres, en saadan Masse af Forenings-, Korporations-, Jubilar- og Mindefester som dem, der feires i vor gode Hovedstad, ligefra de gamle berømmelige Forfædres til de gamle Studenters, ligefra Rigets tusendaarige til

Sæbesyder- eller Seildugsfabrikkers femogtyveaarige Festmøders, kortsagt i det uendelige, fra Stats- og Samfundsdiskussionens høivigtigste ned gennem alle Fag- og Partikoteriernes Afskygninger. I alle disse mange Tendensfestmiddage og Souperer kan man da under en gjensidig mild Dyrkelse, der jevnt stiger i oratorisk begejstrede Ovationer til Dagens Personligheder og Begivenheder, holde sig varm og styrke sig, foreløbig ovenpaa Formiddagens ofte trættende Forhandlinger, ligesom i det hele til et – vi indrømmer det villig – vist mere end andensteds anstrengende Forretningsliv. Fra alle disse festlige Sammenkomster er Kvinderne udelukkede, selv ved saadanne Anledninger, der angaar dem fuldkommen ligesaa meget som Mændene. Tragiskkomisk i Sandhed tager da disse staaende Skaaler «til Kjønnetts Pris» sig ud, medens de besungne sidder hjemme og kukelurer og gjerne paa en saadan Dag, da deres Mænd «dinerer i Logen», afspiser sig selv med en sand kvindelig Melkeret eller et kristeligsindet Øllebrød. Ved sjeldne Festanledninger inviteres undertiden Damer til at tage Plads paa Galleriet, hvor de da, i en Temperatur af nogle og tyve Grader, kan have den Nydelse at se ned paa Hovederne af de festsmausende, høre Champagnen knalde og sprudle i Glassene, foruden adskillige, ikke altid sprudlende Taler.

Saa kom Menneskeparret *Schweigaards* Bisættelse, det festligste, den mest gribende Høitidelighed, vor By i de sidste Aartier har været Vidne til. Paa Katafalken oppe i Koret stod de to Kister, ganske bedækkede med Blomster. I den ene af disse Kister hvilede Kristianias elskværdigste Mand, en Mand, der havde levet et sandt, inderligt Samliv med sin Hustru – en Mand, hvis Hjerte brast, da hun for første Gang i sit Liv lod ham – sidde alene hjemme.

Den store Kirke propfuld af Mennesker, af Mænd og *Kvinder*, vil man mene? .

..

Nei, kun af *Mænd*.

Saa utrolig det monne klinge, saa forholdt det sig. Naar vi undtager en Kreds af Sørgehusets Nærpaarørende og Veninder, hvem der var anvist Plads oppe i Koret, var Kvinder negtet Adgang til Kirken. Enhver Kræmmersvend kunde legitimere sin Adgangsberettigelse ved sin Søndagshabit og et Par sorte Hansker; kun de, der havde dækket disse Kister med Blomster, blev bortviste, og det overlodes dem Valget, at kjøle sin Deltagelse for Anledningen i Nysneen udenfor,

i det Haab at faa se et Glimt af Processionen, naar den forlod Kirken, eller spadsere hjem. Vi traf senere mange saadanne hjemvandrede; blandt disse var der nogle, der syntes at føle ligesom en dunkel Uret, der var timedes dem; det klang, som naar nogen vaander sig isøvne.

Den sidste Fest af denne almindelige Betydning var: Festen for Afslørelsen af *Halfdan Kjerulfs Buste*.

Behøver vi at fortælle, at det samme har gjentaget sig ved denne? En sparsom Kreds af «festligklædte Damer» anbragt omkring Støtten – en ligesaa god Dekoration som nogen anden, nogen skulde man jo ogsaa have til at bekranse den – dermed havde man ogsaa udgydt Skaalen, den forsonende Skaal til Gudernes Vrede, man kunde trygt bekranse sig med Festbordets Vinløv og Roser, strække sig paa Hynderne og sende Kvinderne hjem til Øllebrødet. Fra Festsalens Fællesudvikling af Dagens bevægede Følelse var atter de udelukkede, hvem den elskelige Sanger, denne deres sande Ven og Minstrel, inderligst havde tilegnet sine Melodier, og som visselig dybest og inderligst har forstaaet dem.

Om Aftenen samledes Studenterne omkring hans Buste, forinden de begyndte Festlaget.

Havde der i denne Skare Unge været en eneste, som havde tænkt som saa:

Hvor er Kristiania Kvinder paa en Dag som denne? Hvor skal vi finde dem, at vi kan dele vor Glæde med dem? Med dem vil vi dele den, i deres Øine læse den Mindets Æmhed, som bevæger os, i deres Tale skal den klinge, *deres Sang skal smeltende tolke os, hvad han var . . . hans Sange skal erindre os om, hvad de er for os* havde en eneste tænkt saa . . . *et Jertegn vilde være skeet!* Ham vilde Sangeren selv givet Tegnet, og han alene set dette fine, halvt smertelige Forstaaelsens Smil glide over Broncetrækkene.

Skede der noget Jertegn?

Forlovelser.

(1877.)

Vi lever i en Fraseologiens Tid, hvor man, i Mangel af at ville og tro paa noget stort og ophøiet, hjælper sig med Lyden. Vi fraseologerer omkaps – du – jeg – vi alle, saa lang Dagen er, vi siger de smukkeste Ting, men vil vi se, hvad der er

bagved – Tomhed, Ingenting. Selv gamle ærværdige Sandheder har ondt for at staa sig, at de ikke en vakker Dag sagtelig er sunkne sammen til en Tomlyd.

Der gives saadanne ærværdige gamle – man kunde kalde dem Verdenssandheder – de har lydt for os fra vor Barndom, ligesom forkyndt os af Gud Fader selv. Slegter har holdt dem i Ære og hyldet disse Sandheder som evige, uomstødelige; Revolutioner har gaaet spørløst hen over dem. Og dog – med Smerte maa det bekjendes, har de ikke holdt Stand i vor – i Fraseologiens Tid.

En saadan Verdensmaksime, som i sin Ærværdighed syntes os uomstødelig, lyder til os i de Ord: *Egteskabet er Kvindens Bestemmelse, hendes sande, skjønnne Livsopgave.*

Ikke sandt, det klinger smukt! Og dog maa vi se denne ærværdige Verdensmaksime Dag for Dag synke ned til Frasen. Vi kan nemlig ikke bortræsonnere den Kjendsgjærning, at Kvinden raader mindst selv for denne sin sande, skjønnne Opgave, at hun kun negativt tør indvirke paa den, eller som en Dagens Fraseologi udtrykker sig: «Om en Dame ikke kan vælge den, hun vil, til Mand, kan ingen negte hende Eneretten til at bestemme, hvem hun ikke vil have.»

Altsaa: *Thrine*, du kan ikke faa *Hans*, som din Hu staar til, men du har Lov til at afslaa at tage Jens, Per eller Paul. Og En maa du ta, hvis du ikke har Penge paa Rente at leve af. En herlig Forret, kun negativt at kunne indvirke paa sin Bestemmelse!

Anvendt paa Manden, hvis Livsopgave siges at ligge i noget helt andet, vilde det konsekvent komme til at lyde saa: *Hans*, du kan ikke blive Billedhugger, som din Hu staar til, men du har Lov til at afslaa at blive Gibsstøber, Skrædder eller Possementmager. Følgen for Kvindernes Vedkommende er da, at en overveiende Del af dem slet ikke tilstedes at opfylde sin Livsopgave, eller sker det, beror det jo paa et rent Lykkestræk, at hendes Hjerte helt og holdent følger med, med andre Ord, at denne Livsopgave bliver skjønn. Ved Siden af denne uafviselige Sandhed klinger den gamle Tirade, at Kjærligheden indtager i en Mands Liv kun en ringe Part, medens den i Kvindens Liv bliver Hovedsagen, kun som Spot, og Frasen bliver næsten vel impertinent, naar den patetisk lægger til: «Og det er hendes store, utilgivelige, uforsvarlige Feil, naar hun af andre end af Kjærlighedsgrunde

vælger.»

Kvindens Livsopgave er altsaa lagt i Egteskabets, Huslivets Sfære, Mandens derimod i en ganske anden og noget ganske andet. Kan noget klinge billigere, retfærdigere! . . . «Vi har delt lige, du har dit Felt, jeg mit.» –

Men ser vi nærmere til, er det omtrent, som naar en viss Suveræn vilde sige: Vi har begge vort Kongerige, du Sachsen, jeg Preussen, kun er jeg tillige af Guds Naade *Keiser Wilhelm*, der baade raader over Sachsen og Preussen og Lippe Detmold og hele Stasen.

Altsaa – Manden raader paa sit Territorium og – paa Kvindens med. Der er intet moralsk Magtsprog, ingen despotiske Æreslove, der hemmer ham paa dette hans suveræne Felt, han har uindskrænket Frihed til at søge og tilegne sig alt, hvad hans Evner og øvrige Forhold kan tillade ham at naa.

Hvad Frihed er der levnet hende paa det Omraade, hvor man har henlagt hendes Livsinteresser? Hvortil benyttes disse stærkeste, mægtigste Impulser, hvori det er blevet hende tilladt at leve? . . . Man forsmaar Kvindens Bidrag af aandelige Evner, ialfald er det kun høist betingelsesvis, man vil lade dem gjælde. Forstaar man da bedre at vurdere og føre sig denne hendes bedste Rigdom, hendes *Følelse* til Nytte?

Virkeligheden kan kun give os triste Svar paa disse Spørgsmaal. Den vil fortælle os om den Ringeagt, hvormed netop denne stærkeste Evne i hende behandles, hvorledes man med plump Uagtsomhed træder paa det kostbare. Hvorledes man overser det, undertrykker det, sælger det for en Stilling. Hvilke Rækker af Kvindeliv kunde den stille op, forfusket paa den Maade! Liv, hvor Hjertet, hvor Livsfriskheden til sidste Draabe var udtømt, netop hvor man stillede de største Krav til dem. Men Virkeligheden er et ubestikkeligt Vidne; den vil ogsaa kunne vise os en Nemesis i dette, vise os, hvorledes det Despoti, som har berøvet Kvinden Selvbestemmelsesretten i det eneste, man har indsnævret til hendes Livsopgave, der betragter hendes Følelse som noget Sagen omtrent uvedkommende, som en Klimatfeber eller en anden Sygdom, der nok gaar over, at dette Despoti tilsidst slaar sin egen Herre paa Halsen og hevner sig i Ulykker, hvis Virkninger ikke vil spores mindre bitre, fordi man fornemt ignorerer den Kilde, hvoraf de fløds Spørg, hvad de har vundet, disse Arvtagere i Hjertetomheden, og Skuffelsens trøstesløse Rige, saa stolte af sin Erobring, fordi

det kostede dem lidt Besvær! . . . Skal alt dette være saa, maatte vi da være befriet for Fraserne!

Kunde de, som fører disse smukke Talevendinger i Munden, blot aabne Sind og Øine lidt mere for de faktiske Forhold! De burde blandt andet overveie, i hvilken paafaldende Grad Egteskaberne tager af, og hvad dette vil sige, medens der langtfra tilstrækkelig, og mindst hos os, er aabnet Kvinden Vei til Selvforsørgelse. Dette er endnu kun én Side ved Sagen, skulde der ikke være andre, som det var værd at skjænke en Tanke . . . som man var tjent med og ikke behøvede – at rødme over?

Egteskaberne tager af indtil det halve Antal mod før, dog kun for den ene Parts Vedkommende. Den anden Part i Sagen kan jo stifte saa mange Slags, den lyster. Medens Manden saaledes mer og mer frigjør sig fra den Fælleslov, som anviser os Opfyldelsen af Naturens og Hjertets Krav blot inden den legale Forbindelse, skal den i sin hele ubønhørlige Strengthed endnu gjælde for hende. Der skal saaledes i en af de nordiske Hovedstæder befinde sig 30,000 Kvinder tilhørende den dannede Stand, hvem man ikke har givet Anledning til at opfylde sin Bestemmelse, men hvem den klosterlige Afsvergelse sikkerlig ikke er paalagt mindre strengt, fordi Cellerne, hvori deres naturlige Livskrav afdødes og tusende Muligheder til Slegters Velsignelse lægges øde, fordi disse Klosterceller, siger vi, staar i den store Verden, og Murene foran dem bærer en livlig Storbys bekjendte Gadenavne. Goethes Valgsprog: «Der Mann strebe nach *Freiheit*, das Weib nach *Sitte*», begynder at faa noget forfærdelig parodisk, naar man sammenligner det med visse Kjendsgjæringer, Verdensstatistikken forelægger os – det ganske naturlige Resultat, hvortil samme bekjendte JupiterGoetheske Levesentens (som forresten ikke er ny) – uundgaaelig maatte føre, og man kan neppe verge sig for den Tanke, at det vilde baade Menneskeheden mere, om man havde i Udsigt en med vore naturlige Retsbegreber mere stemmende Omflytning af Subjekterne i hint Valgsprog.

Tager vi nu det, i Forhold til den uhyre Personovervegt, yderst begrænsede Antal Egteskaber, der for Tiden sluttes, som de i sin Flerhed foreligger, fra hendes Side indgaaet mere eller mindre af Bihensyn, medens *Kjærligheden* i sjeldneste Tilfælde bliver det afgjørende, da faar vi nogle Sifre i det store Verdensopgjør, der i sin ubønhørlige Realitet spotter alle Fraser, og som afslører os et System af lumsk Forbrydelse mod Kvinden, der ikke i mindste Maade staar

tilbage for hine, en grusom Hedendoms og en mørk, fanatisk Kristenheds værste Institutioner; de eksisterer endnu friskvæk, kun under vore Kulturtilstandes mere afglattede, kvalmt tildækkende Former.

Ovenstaaende Betragtninger kunde synes lidet paa sin Plads ligeoverfor det valgte Tema. Hvortil, vil man spørge, vrænge denne mørke Side ud, hvor der er Tale om noget forventningsrigt, glædeligt som Forlovelser?

Det er sandt, saadanne Betragtninger synes lidet anvendbare paa Døgnets Opfatning deraf. Ogsaa vil man forgjæves søge de triste Sandheder, de dølger, hvorsomhelst denne Opfatning kommer tilorde. De kan imidlertid ikke skilles fra nogen, om nok saa flygtig Behandling af Emnet. Hvorsomhelst Forholdet mellem Mand og Kvinde kommer paa Tale, maa de danne Udgangspunktet, det usynlige Grundlag, skal ikke det hele styrte sammen som Korthuset ved mindste Rystelse.

Det er med disse triste Grundsandheder for Øie, vi vil tillade os en lidt nærmere Drøftelse af et Par saadanne Udtalelser, der er dukkede op i vore Dagblade.

Den ene af disse Artikler er undertegnet «En Egtemand», altsaa en Autoritet, der straks paabyder Respekt. Samme Egtemand øder et veltalende Forsvar paa de hos os saa betænkelig almindelige Opslag af Forlovelser, eller han vil til Nød anbefale en størst mulig Forlængelse af disse, helst om det var til 10, siger ti, Aar, inden man tager det afgjørende Parti. Mindre synes han ikke at kunne indrømme «En Rekognoscering af det ubekjendte Terræn, der kunde føre til en grundig Forstaaelse af blot anede Fortrin, som ogsaa af mindre iøine- og iørefaldende Feil og Mangler etc.»

Vi maa være enig med denne Raadgiver i, at den liden Lykke, man ofte træffer i Egteskaberne, er den ganske naturlige Følge af den Letsindighed, hvormed de sluttes, idet de Unge ikke giver sig Tid til at lære hinanden at kjende, men maa være aldeles uenig med ham i, at Forlovelsestiden bedst skulde egne sig til denne Prøvelse. Et farligt, et formasteligt Selvbedrag er dette! Det er ikke Egteskabet, det er *Forlovelsen*, som indgaaes letsindig, naar det Kjendskab til hinanden, som alene kunde gjøre Forbindelsen sterk og uopløselig, ikke allerede, *før* den sluttes, er indvundet. I alle andre Lande gjælder den ogsaa for ligesaa hellig og uopløselig som Egteskabet, den annonceres som en bindende Kontrakt, hvis Brudd kan drage meget slemme Følger for den brydende efter sig. Men i den fuldkomne,

man kan næsten kalde det den naive Ansvarsløshed, man hos os har hjemlet sig ligeoverfor Kvinden, naar Krænkelsen ikke strengt henhører under Lovenes og Domstolenes Behandling, har denne Art Forsyndelse mod hende heller ikke noget at betyde, og uvittig sluttede og samvittighedsløst brudte Forbindelser kan vi trygt sige, vi Norske har Monopol paa.

Saaledes som Skik og Brug hjemler Forlovelsen her i Norden, er denne heller ingen Tilstand, som man kan bryde ligesaa *uskadt*, som man begynder den. Det kan maaske siges for *hans* Vedkommende, men ingenlunde for den unge Piges. Der er dog ogsaa noget andet at tabe end det, som Skandalen hjemler som sit, eller som man i en Tecirkel hovedrystende kan beregne Værdien af i saa og saa mange tabte udvortes Fordele; der er en Livsfriskhed at tabe, en Sjælsuskyld, dette uskatterlige, uerstattelige, ubeskrivelige, som har fundet et eneste tilnærmelsesvis træffende Udtryk i Billedet af den uberørte Sommerfugl. En af vore lange Forlovelser er ret skikket til grundig at afstøve en ung, uberørt Sjæl og i det hele lumskelig fortære det Fond af Poesi og Ungdomsfriskhed, der burde komme Egteskabet tilgode.

Hvor ønskeligt er det derfor ikke, at hint dybere Kjendskab til hinanden kunde indvindes *før* Forlovelsen og denne forkortes saa meget som muligt! Dertil vilde et større Fællesskab i Studier og Adspredelser, en større Frihed i Omgang – og fremfor alt, en naturligere og ikke ved alskens Hensyn hemmet og forknyttet Udfolden af den unge Piges eget Væsen, Evner og Tankesæt sikrest bidrage . . . behøver denne derfor at overskride Kvindelighedens Grænser?

Men ak, det er netop af et saadant resultatrigere, mere lykkebringende Samkvem mellem de Unge, at Savnet føles hjemme, hvor Livet endnu tildels er bundet i de gamle, forældede Former. Forlovelserne sker da i Skynding, ofte bevirket ved noget ganske tilfældigt. Et Balbekjendtskab, en sammensungen Duet, en graciøs Teskjænkning kan knytte Baandet. Mændene hos os har ikke Tid, ikke Anledning til dybere Overveielse, heder det. «Vore Mænd er et Samfund af Pebersvendsjæle, de ser ikke Kvinden,» har nylig vor store Digter sagt, mon det ikke mildere lod sig omsætte til: vore unge Mænds Sans for det kvindelige og Kvindeværd er meget lidet udviklet endnu, de savner følgelig den rette Forstaaelse af, hvad der kræves for at grunde et lykkeligt Egteskab. En dertil skikket kvindelig Fortjeneste maa *søges*, skal den opdages, maa stille beskues, skal den forstaaes og tilegnes, og da som sagt vore travle Mænds Evner ikke

ligger stærkest i denne Retning, maatte Fortjenesten bekvemme sig til – vi tør vel neppe sige – selv at *søge*, men til at *møde* Forstaaelsen, selv beskuende, prøve den, veilede den, skulde der komme noget ud deraf – eller maaske ikke. Det er disse Mellemforhold – kald dem Venskaber, saa berigende ofte, tilladte andetsteds, vi slet ikke kjender hos os. Hvor har under et Livs lange Erfaring det Fænomen ikke gjentaget sig, at de bedste, elskværdigste Kvinder, der var som skabte til at grunde en lykkelig Familie, er «bleven siddende», som man kalder det; de havde Fortjenesten i rigt Maal, men ingen Evne, eller var maaske for stolte til at møde Forstaaelsen.

Ja vel har vi kjendt saadanne, især i tidligere Dage, da Lovene for den rette Kvindelighed endnu gjaldt i sin fulde, drakoniske Strenghed! Vi har kjendt saadanne Sjæle, der drev denne Taushedens, Passivitetens Stoicisme til den Grænse, hvor alle Muligheder til en Forstaaelse ophører, og man kun har den triste Ødemark af en gjensidig forspildt Lykke foran sig. Det er disse Kvinder, som, naar Tiden engang kalder, hvis de oplever det, vil være de første til at reise Banneret for en sundere, friere Anskuelse deraf – Martyriets sidste Seiersmod paa Arenaen.

Er denne Tilladelse til at søge Forstaaelsen, vække den, veilede den, allerede indvunden? Maatte den være det! Men endnu er Kvinden afhængig og maa lade andre Hensyn end blot Kjærlighedens paavirke og bestemme hendes «Valg». Det er kun den i Sandhed frigjorte Kvinde, der har erhvervet sig Retten til at søge og møde, stolt i sin Selvstændighed, som hun nu i sin Afhængighed ligesaa stolt formummer sig, forstummer og tier.

En ikke mindre sørgerlig Kjendsgjerning er det, at netop de finest organiserede, fra Hjertets og Aandens Side udprægede Mænd lettest staar i Fare for at forfeile Lykken i en Forbindelse. De savner maaske dette praktiske Blik paa og Evnen til at tilegne sig Livet saaledes, at det ideelle Udbytte vindes. Skulde det kun være noget tilfældigt, at store Digtere, Kunstnere og Videnskabsmænd i Regelen gjør uheldige Valg? Det er ikke sjældent at se disse Samfundets Løftere, idet de selv løftede i sine respektive Fagstudier og Inspirationer skrider forbi, kaste et distrairt Blik over Brillerne til en af hine tilslørede Sfinkseskikkelser, studse et Øieblik, som om de tænkte: Hvad var det? Tilhører den Fantasien eller Virkeligheden? . . . Det er *Lykken*, de skred forbi, disse fordybede, indtil de

næsten viljeløse stuper i Armene paa noget, som slet ikke er Lykke, hvis det ikke ender med Pebersvendestanden, i vore Forhold den sørgeligste af alle.

Det vilde kræve en anden Plads, end der er levnet her, at skildre blot en ringe Del af den Forvirring, den Jammer, der reiser sig af denne Sky – eller om man vil, denne Foragt for en *sjælelig Forstaaelse* af hinanden. Selv hvor Sympatien er der, hvor det lover at føre til gjensidig Lykke, ser vi ofte det hele strande paa en viss ubehjælpelig, traag mistænkelig Tilbageholdenhed, der maa være et Nationaltræk. Slige Par kan gaa og se paa hinanden aarevis, indtil en eller anden tilfældig Adskillelse afgjør Sagen; imidlertid har deres Følelse gennemgaaet alle Svindsottens Stadier. «Stumme Liebe» tager sig meget smukt ud i Digt, men i Livet, hvor det gjælder at gribe og fastholde, virker den undertiden meget uheldig. Vore Forbindelser indskrænker sig derfor i Regelen til Overraskelsespartier, Gjetningsopgaver, og Forlovelsen bliver da Prøvestanden, hvori disse Opgaver, Kjendskabet til hinanden skal finde sin Afslutning – kan det længer undre os, de saa ofte ender i et Opslag?

Heri ligger da ganske naturlig Kimen til megen senere Ulykke, der i Regelen haardest vil træffe den svagere Part i Sagen, hvis Livsinteresser man har indsnævret til dette Omraade.

Vi slutter med det Ønske, at det tusendaarige Magtsprog, der despotisk anviste den ene Part Lydriget, men forbeholdt den anden Keiserdømmet, nu maa have tabt sin Betydning. Maatte det forundes den saalænge despotisk bestemte «Kvindens Bestemmelse» at bestemme sig selv, det vil sige, søge sig selv sit Maal og sine Grænses, saa at Egteskabet, der nu kun altfor ofte sluttet af lavere Bevæggrunde eller fra hendes Side ofte tyes til som en Nødhavn, kan blive, hvad det rettelig bør være, en Hjerternes fri Forening mellem *ligestillede*, *ligeberettigede*. Maatte ogsaa Forlovelsen indtræde i sin Ret, saa at Pakten allerede ansees sluttet og beseglet med den; men forat dette kan ske, er det *før* den, at Hjerterne maa søge, prøve, imødekomme og vinde hinanden.

H. C. Andersen har i en af sine Fortællinger givet os et Billede af «Stumme Liebe», der synes ligefrem at være skrevet for os.

Honningkagemanden fortæller:

«Der laa paa Disken to Honningkager, den ene havde Skikkelse af et

Mandfolk med Hat, den anden som en Jomfru uden Hat, men med en Klat Bogguld paa Hovedet; de havde Ansigtet paa den Side, som vendte opad, og der skulde man se dem og ikke paa Vrangen, der skal man aldrig se noget Menneske. Mandfolket havde en Bittermandel til venstre, det var hans Hjerte, Jomfruen var derimod bare Honningkage. De laa som Prøver paa Disken, de laa længe, og saa elskede de hinanden, men den ene sagde det ikke til den anden, og det maa man, naar det skal blive til noget.

«Han er et Mandfolk, han maa sige det første Ord,» tænkte hun, men vilde dog være fornøiet med at vide, at hendes Kjærlighed blev gjengjældt.

Han var nu mere glubende i sine Tanker, og det er altid Mandfolkene; han drømte, han var en levende Gadedreng og eiede fire Skilling, og saa købte han Jomfruen og aad hende.

Og de laa Dage og Uger paa Disken og blev tørre, og hendes Tanker blev finere og mere kvindelige: «Det er mig nok, at jeg har ligget paa Disk med ham!» tænkte hun, og saa knak hun i Livet.

«Havde hun vidst min Kjærlighed, saa havde hun nok holdt noget længer!» tænkte han.

«Og det er Historien, og her er de begge to!» sagde Kagehandleren. «De er merkelige ved deres Levnetsløb og den stumme Kjærlighed, der aldrig fører til noget.»

Husmoderen skal spare. (Et Kapitel, som bør interessere alle Kvinder.)

Saaledes lød den indbydende Titel paa en anden ret mærkelig Artikel, der ligeledes havde fundet Plads i et af vore Dagblade. Den beskæftigede sig vistnok hovedsagelig med den huslige Økonomi, dog mere syntes det som en Traad, hvortil den kunde knytte en hel Del særdeles veltalende Meninger om den hele Sag – Kvindernes nemlig.

At Husmoderen skal være sparsommelig, er en gylden Regel, der gjælder ligefra Dronning Victoria ned til vore Kopistfruer paa halv Sold. Hvor har ikke jeg selv, der dog er saa lykkelig ikke at tilhøre nogen af disse Yderligheder, under Bevidstheden af dette medborgerlige Ansvar, følt denne hellige Sky for

«Udgifter»! . . . Ja, da der ved en General-Optælling af Tøiet, der foregik hvert halve Aar, manglede en Teske og en Serviet, var jeg tilmode, som om jeg havde besveget mit Firma og gjorde bedst i at rømme til Armerika.

Men ett er det, at Husmoderen skal være sparsommelig, det er, stræbe at *bevare, undgaa – faa det til at strække til*, et andet, at hun skal spare ind, det er knibe af, lægge op.

Jeg læste imidlertid Artikelen, der angav sig at være af tysk (kvindelig?) Oprindelse, med al Opmerksomhed, men jeg tilstaar, at den lod mig noget uviss om, hvordan den egentlig skulde opfattes. Dogmet om Kvindens fuldstændige Underordnethed og tjenstpligtige Underkastelse forkyndtes her med en saadan, enhver Formidling afvisende Streghed, som om nu gjaldt det rigtig at at bringe det purt og uskadt af Tidens frække Reformlyster tilbage til sit Standpunkt – det Standpunkt, det indtog til Patriarkernes Tid: Hun selv, Kvinden tilbagevist inden Husets Grænses, Døren smækket i, og den Mangfoldighed af Forpligtelser, der paahviler hende her, i en saadan pinlig løierlig Detailnøiagtighed foremalet og foreskraldet hende, som om Husstellet havde ogsaa samlet alt, hvad det eier af skurrende Mislyd for eftertrykkelig at indprente hende disse Pligter – alt dette omduftet af en egen Blanding af aandeligt Hovmod og Ringeagt for eget Kjøen, der synes at besjæle alle Kvindespørgsmaalets religiøst opfattende og diskuterende Damer.

Kun havde det den Feil, at det var vel sterkt, selv for os herhjemme. Det hele syntes at balancere paa hin yderste Spids, hvor man afbryder sig selv med at spørge: Er det Alvor? Er det Spas? Er ikke her den haarfine Streng revet over, der vipper en saa sterkt paafyldt Last op i Ironiens befriende Sfære? . . . og inden jeg havde vundet til Enden, troede jeg ikke at kunne tvile derom. Artikelen skulde opfattes som Satire, den skulde vække Fornøielse, og den vakte Fornøielse; jo længer man kom i den, jo fornøieligere blev den.

Lidt forundret tvilende vendte jeg Bladet, hvori den stod, og saa efter Titelen. Jo, det var virkelig vort Morgenblad, «trykt i det Hviidske Bogtrykkeri», der havde optaget denne oprørske Artikel!

Desto mer konfus blev jeg ved at erfare, at alting var i sin Orden. Det var jeg, der var den duperede, der grundig havde misforstaaet den. Ingen levende Sjæl havde opfattet den som Satire, men som det strengeste Alvor. Jeg turde da heller

ikke andet, uagtet lidt underlig tilmode derved. Saaledes kan man paa en Nattefart indbilde sig at have et ungt, lattermildt Ansigt ligeoverfor sig – Sløret hæves, – og et strengt, rynket, gammelt Fjæs tilnikker os: God Morgen!

Nogle af de mærkeligste Vink desangaaende erholdt jeg af en midaldrende Dame, hvem den mer end almindelig havde interesseret. Man kunde endog sige, at den lille Afhandling paa en heldbringende Maade havde grebet ind i hendes Tilværelse, ja at den havde formaaet at sprede noget mildt og forsonligt over denne, som hun med den redeligste Vilje ikke havde magtet det.

Hun holdt af livlig at diskutere Emner, hvilket gjorde, at hun godt kunde siges at repræsentere en Meningsfraktion inden vore dannede Kredse, som man maaske tør benævne den almengjældende. Mange nævnte hende som en aandelig Autoritet.

Samme Dame havde tvende Gange været forlovet, den sidste Gang ikke fuldt ti Aar, som hendes udvalgte maaske netop fandt nødvendig for sin «Rekognoscering af det ubekjendte Terræn med baade sine Fortrin og sine mindre iøine- og iørefaldende Mangler og Feil» ... (Se «En Egtemands» Opsats «Om Forlovelser».)

Den stakkels Dame havde fundet Prøven meget lang, saa hun var egentlig med Hensyn til de mindre iøinefaldende Feil og Mangler, hun paa sin Side havde at iagttage, betydelig hurtigere færdig med sine Opdagelser, uden at dette, det maa vi lade hende, i mindste Maade, havde rokket hendes Troskab eller den Anskuelse af Kjærlighedens Grundvæsen, at den *ser alt, fordrager alt og tilgiver alt*. Hun havde altsaa tvende Gange været nær sin «Bestemmelse» uden at kunne opfylde den, og dette havde, som alt for os Mennesker tantalsk uopnaaeligt, voldt, at den foresvævede hende i et forklaret Rosenlys, ja næsten som en overjordisk Lykke, for stor for en Dødelig. Intet Under derfor, at i en Familiekrede, bestaaende af flere uforlovede Søstre, syntes «Min Svoger Bankchefen», der var gift med den eneste forsørgede af disse, hende noget saa nær som den nedstegne Guddom, Inkarnationen af denne Lykke, hun to Gange havde været saa nær ved at opnaa.

Men siden hun læste hin Artikel i Morgenbladet om den Sparsomhedspligt, der paahviler Husmoderen, havde denne Stemning lidt et Omslag, som hun selv betegnede som mirakuløst. Hun forsikrede, at disse Skildringer af Egteskabet og

de Opgaver, en Hustru der har at løse, havde havt en Magt til at fylde hende med en Tilfredshed med sin Skjæbne og sine nuværende Kaar, som var rent vidunderlig.

Vi læste den atter og atter sammen. Vi fordybede os ret i denne Spinke- og Spareidéens ophøiede Pinagtighed, der fremhæves som Egteskabslykkens Grundbasis, og hvergang kunde jeg dømme om den besynderlige Virkning, den øvede paa hende.

Særlig var det Tilfældet, naar vi naaede et bestemt Sted, der mere detailleret omhandler en Husmoders og Hustrus *daglige* Pligter. Efterat de større Fiender, som hun i sin Stilling har at bekjæmpe, er skildrede paa en sand hjerteknugende Maade, faar vi mere detailleret Kampen mod de mindre Fiender i Huset, «disse stille, stedse virksomme Dæmoner, som uafsladelig søger at ødelægge alt, hvad som findes deri», naar vi vel havde naaet igjennem dette, der ordret lyder saa: «*Der* fæster sig et lille Støv eller Sandkorn i Gardinet og slider af Traaden, hist trænger Røgen ind og sværter Vinduet, *der* kommer Møl i Møbelbetrækket – der tager Fugtigheden Forgylningen af, der bedærves Kjødet og harskner Smørret i den sterke Varme, der kommer en stor, styg Flek paa Borddugen, der rev den forargelige Spiger en Flenge i Kjolen, der er Dørlaasen itu, Klokkestrengen rykket over, ikke idag, imorgen eller iovermorgen, men Dag for Dag, uophørlig hele Livet igjennem» . . . Naar vi vel, siger jeg, var over dette Sted, tørrede min Veninde altid Sveden af Panden med et: Gud forbarme sig! og hun forsikrede mig atter og atter, at navnlig dette Sted vakte en Følelse af Resignation og stille Tilfredshed, som hun i sin længe begrædte Skuffelse forgjæves havde søgt at tilkjæmpe sig.

Kun vilde vi ikke enes om, hvorledes Artikelen skulde opfattes. Hvergang vi læste den, fik jeg nemlig et haardnakket Tilbagefald til min første Tvil, medens hun blev ved sit. Den kunde umulig virket saadan paa hende, skulde den opfattes som Spas, mente hun.

«Min Svoger Bankchefen har aldrig ytret nogen Tvil derom. Han har læst den, og han siger, det er en Samling gyldne Leveregler, der ikke burde mangle i noget Hus, men være det daglige Pensum for enhver forstandig Husmoder.»

Jeg forsøgte at begrunde min Paastand ved at henvise til de drøieste Steder, dem hun netop i sit Ansigts Sved havde gennemgaaet. Som et Kraftudbrud af

tysk husmoderlig-hustruelig Pligtfanatisme kunde Produktet maaske i sin egen Jordbund være paa sin Plads, men vi kunde jo anstændig sørge for os selv med den Slags Vare, vi behøvede da ikke at tage til fremmede Overdrivelser – o. s. v.

Jeg skyr ellers som Pesten enhver mundtlig Drøftning af Emnet, der ikke kan holde sig paa Skjemtens glatte Overflade, vel vidende, at her er man stillet ligeoverfor lutter *bedrevidende*, saa Udgangen af Striden kan ikke være tvilsom; men den milde, seige Modstand egger; og hvordan det nu gik eller ei, gled vi sagtelig indpaa det Punkt af Diskussionen, hvor Spøgen stanser, Sagens egen vældige Magt griber os og tvinger os mod vor Vilje med sig.

Men hvad siger De da til dette Ræsonnement, mælte jeg tilsidst: Forfatteren anfører selv, at der var Aartusender, hvori Kvinden ikke var andet end en Ting i sin Herres og Herskers Haand, medens hun *nu!* etc. etc. Vi skulde virkelig allerede i vort Aarhundrede have naaet det Fuldkommenhedens Høidepunkt, hvor der intet mer er at ønske, og hvor vi, som Forfatteren lægger til, «maatte rødme ligeoverfor os selv ved at forlange mere.» Kvindens Stilling er altsaa den eneste Verdensopgave, der har naaet Fuldendelsen. Og dette siges os, medens der gives Kulturlande, hvis Love endnu tilsteder Egtemanden til en viss Grad, lægges der til – at prygle Hustruen, andre, hvor hendes Umyndighed er saa gennemført i alle Retninger, at, selv hvor det gjælder et simpelt «conseil de famille», hvori hendes Børns Skjæbne diskuteres og afgjøres, udelukkes hun, sidenævnt med «Mindreaarige, Idioter og straffede Forbrydere» – en ikke overbevist mandlig Forbryder har Forrangen. Vi skulde have naaet dette Fuldendelsens Høidepunkt i en Tid, hvor Staterne endnu beskytter Prostitutionens Vederstyggelighed, for ikke at nævne menneskelige Trikinbureauer, hvor Varen garanteres eller efter Omstændighederne smides paa Dyngen? . . . Er det den Fuldendelse, hun kan glæde sig ved at have opnaaet, der gjør, at hun «maatte rødme for sig selv ved at forlange mer?» Hvad har man da indrømmet hende, som kan opveie saadane Fornedrelser paa den ene Side og en Trældom i Huset, som den her skildrede, paa den anden? De siger, at denne, Fornedrelsen, angaar ikke os agtbare Damer; jeg siger jo, tusende Gange jo, den angaar os, Dem – mig – os alle . . .

«Nu, nu, De tager det for ivrig, kjære, De ser denne Sag altfor mørkt. Der er dog i den senere Tid gjort meget, overmaade meget for Kvinden. Hun kan opnaa at blive Telegrafistinde, Fotograf og flere Ting, som man i min Moders Tid ikke

drømte om. At de kan ansættes ved Trikinundersøgelsesbureauerne, tror jeg neppe, men man vil sige, skjønt det klinger utroligt, at de tragter efter at faa Stemmeret, blive Læger o. s. v.»

Nu, Stemmeretten skal vi vente paa. Altsaa den Smule Selverhverv, man har aabnet for dem, vil De skal opveie den moralske Fornedrelse, der lurder fra alle Sider? Det er bra nok, ingen vil miskjende de Indrømmelser, der her er gjort, men for det første er disse nye Erhvervskilder *hos os* endnu saare begrænsede . . .

Min Modstanderinde afbrød mig her med en ny Modsigelse og opregnede en betydelig Mængde kvindelige Næringsfag, der begyndte med Arkskriveri og endte, tror jeg, med Pappmaché og Possementmagerforretningen.

De misforstaar mig lidt her. Jeg mente ikke netop i den Forstand. At der gives en stor Del af disse Yrker, som vi ikke drømte om tidligere, er jo ubestrideligt; skjønt derom lod sig ogsaa sige adskilligt. Disse Midler til Selverhverv, der er aabnet Kvinden herhjemme, skal have ondt for at holde Skridt med Tidens rasende Hurtigtog. Medens dette river Manden med sig fremad, eller rettere *udad*, og har aabnet *ham* utallige nye Kilder til Erhverv og Vinding – er Kvinden bleven siddende, hvor hun sad for tyve Aar siden. Det har givet *ham* Smag paa en fuldkommen Ubundenhed, paa Vinding og Vellevnet. Et *uformuende* Parti, som maaske før i Tiden havde lovet ham Livets høieste Lykke, lokker ham ikke mere. Egteskaberne tager paafaldende af, Livsforholdene er steget til det dobbelte. Kan de Midler, der er givet Kvinden til Selveksistens, hamle op med alt dette, med Tiden selv? Jeg ved, hvad De vil indvende, at jeg ikke vurderer disse Fremskridt nok, at jeg mangler Sans for denne Side af Frigjørelsens Verk. Nei, jeg mangler ikke Sans for den, jeg vil blot, vi skal se disse Fremskridt i den rette Forbindelse. Det er heller ikke over, at disse Yrker er mere begrænsede paa deres eget Omraade, end det maaske er Tilfældet andetsteds, at jeg opholder mig. Begrænsningen bærer de i sig selv, det er i *sin Art*, de er begrænsede – det er derover, at jeg klager.

«Begrænsede i Art, hvorledes mener De nu det?»

Nu – jeg vil have ondt for at forklare mig. De har intet Liv i sig, ingen Fremtidsspire for hende selv. Man tolererer dem, som den bitre Nødvendighed, der fremkaldte dem, som en Lettelse for Kommuneforsørgelsen, de har et blot og bart praktisk Formaal, de indskrænker sig til et Omraade, der udelukker enhver

fri Selvbestemmelse. Ser vi til, vil de alle vise sig indordnet som lydige Drivhjul i det store Maskineri. En Virksomhed, der vilde attraa noget andet end Drivhjulets, med andre Ord paa nogen Maade aandelig gribe ind, vilde hun finde sperret for sig overalt.

«Den søges ikke heller, denne Slags Virksomhed, der selv vil gribe ind. Bevis nok for, at hun ikke er skikket for en saadan,» mente Damen. «Den overordentlige Begjærlighed, hvormed man trænger sig om de andre Poster, der passer sig mere for hendes Kjøen, taler tydelig nok derfor; der er formelig Trængsel til disse Poster.»

Netop derfor, gjenmælte jeg, bragt lidt ud af Fatning ved denne Maade at bevise paa. Den var mig forresten ikke ubekjendt. Den synes at være bleven Regel, hvergang en viss Opposition kommer tilorde. Jeg kjendte denne Taktik, der stadig ser bort fra Aarsagerne til Fænomenerne og blot henter sine Beviser for, at Forkuelsen er berettiget, paa *Virkningernes* triste, afmeiede Grunde. Af *Følgerne* af, at man i Aarhundreder har arbeidet paa at afstumpe Kvindens Evner, vil man bevise den Underlegenhed, der gjør hende aandelig udygtig. Hvad man sperrer for hende, trænger hun ikke til, og de Savn og Fornegtelser, man daglig øver hende ind i, og som hun virkelig har lært at bære med en viss Anstand, er blevne naturlige Tilbøieligheder.

Jeg taug dog klogelig med disse Tanker og gjentog spagfærdig kun mit: Netop derfor, kjære Frøken X. Netop fordi man har indsnævret disse Erhvervsposter til nogle Arbejds erhverv, strengt beregnet paa at skaffe Føden, er Tilstrømningen af de søgende saa uhyre. Det skal dog først bevises, at de ikke duer til noget andet. Derfor kan man ogsaa saa trygt sætte en stor Del af dem paa halv Sold, der er intet at frygte. Selv hvor de tilfulde har bevist sin Dygtighed saa godt som nogen Mand, gives de halv Løn, og de nøier sig merkværdig resigneret dermed. Det kan neppe være, fordi den aandelige Tilfredsstillelse, mange af disse Fag yder dem, kan være saa overvættets stor, at den opveier en Uret som denne . . .

«Ja, men kjære, bedste, De er altid, tillad mig det, lidt tilbøielig til at overdrive,» gjenmælte min Modstanderinde med denne uforstyrrelige Blidhed, som ikke tillod nogen at bruse over, om det ogsaa kunde koge lidt indvendig. «Jeg har en Kusine, der har fuldstændig Løn som Retouchør. En Stedsøster til hendes Mand, der er ansat ved en anden Forretning, kan paa det nærmeste siges

at have det. Denne Uret er heller ikke saa skrigende, som De vil gjøre den til. De glemmer, at Kvinden forbruger i det hele betydelig mindre end Manden. Dertil maa dog billigvis tages Hensyn.»

De mener . . . Hvorif?

«Nu, jeg mener i alt, baade det nødvendige og det, vi er vante til at kalde mindre nødvendigt. Hun spiser mindre, om De vil, og i Almindelighed meget tarveligere. Hun har næsten ingen af disse smaa daglige Luksusudgifter, der er bleven ham en Fornødenhed. Min Svoger Bankchefen siger, at forholdsvis . . .»

Smaa Luksusfornødenheder . . . som f. Eks.?

«Nu, de viser sig i saamange Træk, naar man absolut vil have Øie derfor. Jeg vil ganske oprigtig sige Dem, at jeg er kommen til at tænke lidt derover ved mit Abonnement paa 2den Bænk i Parterre. I Mellemakterne bliver der, som De vist har bemærket, en sterk Bevægelse mod Udgangene. Sidste Fredag, paa «Samfundets Støtter», var det en uafladelig Dukken op og ned paa alle Damerne, hele Parkettet var som et bølgende Hav. Vi kan nøie os med den aandelige Nydelse, det kan ikke Mændene.»

Ganske visst, ganske visst. Det kan ikke Mændene. Men det vil blive bedre, skal De se! . . . Tiden med sine aldrig rastende Fremskridt vil rette paa denne Ubekvemmelighed. Pas paa! i vore nye Opera- og Skuespilhuse faar vi Foyerrestaurationen etableret inde i Salen, og Samfundets Støtter behøver ikke at genere Damerne . . . Hvad siger jeg! Damerne behøver ikke at genere Samfundets Støtter mere, men anbringes i Logerne og Gallerierne . . .

«Ha, ha, nu overdriver De igjen.» -

Slet ikke. Hvorfor skulde vi ikke kunne vente det! . . . Men lad os komme tilbage til vort Tema, Sparsommeligheden i Huset. Ovenfor er det sagt: «Hustruen er den eneste, som kan spare op, Manden kan det ikke.» «Antager vi nu,» heder det videre, «at der i en saadan klog og omhyggelig Husholdning kun 10 (ti) Kroner aarlig indspares i en Familie, saa bliver altid i Aarenes Løb den Sum ikke saa ubetydelig, som hun kan indspare, medens Manden slet ikke kan det.» . . . Hvad siger De dertil, skulde virkelig ikke Forfatteren drive lidt Løier med os?

«Jeg siger, at det ingenlunde er at foragte, og med lidt Omtanke og Selvfornegtelse kunde en ordentlig Husmoder bringe det op til mere. Lad os bare

tage de Dage, Manden spiser ude. Min Svoger Bankchefen har f. Eks. forrige Maaned været i fem Festmiddage i Logen, foruden en stor Del private Middage. Min Svoger spiser ikke Melkemad. Disse Dage vælger da *Emma* med Pigen denne Ret med lidt koldt efter, alene derved spares ikke saa lidt. Lad det være kun ti Kroner om Aaret, i Aarenes Løb bliver det virkelig ikke saa ubetydeligt. Lad os endvidere antage, at et saadant Par har naaet hen til sin Sølvbryllupsfest – da er Summen steget op til, lad se 10 Gange 25 – 10 Gange 25 – 250 Kroner! 250 Kroner ... Det er akkurat 62 Spd. 2 [#mark-tegn#]. Paa sin Sølvbryllupsfest kan hun overrække sin femogtyveaarige Livsledsager 62 Spd. 2 [#mark-tegn#]. Det er ganske vakkert!»

Javist, javist, meget vakkert! mælte jeg næsten bedøvet ved Forestillingen om denne frygtelige Gave. Men, blev jeg ved, med en sidste Kraftanstrengelse, der lod sig dog tænke en anden Mulighed. Lad os sætte, at hun under denne daglige Kamp med baade «de store og de smaa Dæmoner» slet ikke naar hen til nogen Bryllupsfest, at der samtidig med Møbelbetrækket gaar Møl i hende selv, at de mange «forargelige Spiger» ikke alene fæster sig i hendes Kjole, men ogsaa i hendes Sinds og Humørs hidtil saa lyse, flagrende Klædebon, – læg hertil de mange Melkepapmiddage fulgte af Dagens og Aftenens ensomtdræbende Kjedsommelighed – lad os tænke os dette -, at det ikke alene er Dørlaasene, men ogsaa en viss anden skjult Mekanik, der begynder at gaa istaa, saa at ritsch! en vakker Dag er Strengene, der bandt hende til denne sin høie Opgave, pludselig rykkede over, lad os sætte, at dette sker efter 3-4-5 Aars Stræv med den Penelopevæv, «som hver Aften løser sig for at begyndes paa nyt igjen den næste Morgen» – – Altsaa i 5 Aar, saa vil hun have indsparet 50 Kroner.

Nu ja, 50 Kroner, det er netop til en smuk, høitidelig Begravelse, og saa sparer hun Manden for dem!

Og nu spørger jeg, hvordan staar det til med de mange store Ord om Kvindens Bestemmelse, og hvordan forvalter Samfundet dette ophøiede Anliggende, naar det ikke engang tilstedes ovenomtalte min Veninde at opfylde den?

Hvilken Husmoder det kunde blevet, hvilken Borgerinde efter de ideale Begreber om en saadan, som raader i vort fri, lykkelige Land!

Frisk Luft!

(1875.)

Var jeg i Besiddelse af den medborgerlige Tillid, som en agtværdig Almindelighed og en solid Aandsnegativitet forenet med en anset ydre Stilling ved at sikre sig, saa vilde jeg benytte den til at foreslaa Reformer i mangt og meget, samt efter Evne bidrage til at gennemføre dem. Dog, hvad siger jeg! jeg glemmer, at er man i Besiddelse af disse uskatterlige Fordele, saa ønsker man ingen Reformer, men finder sig bedst ved, at alt gaar i de gamle Gjænger. Og omvendt, har man ikke de lykkelige Naturanlæg til intet at se, intet at savne, intet at ville, men lade fem være lige, saa vil man forgjæves aspirere til denne medborgerlige Tillid og Tiltro, uden hvilken man igjen ikke tør gjøre sig Haab om at udrette noget. Saa ser jeg da ingen anden Udvei end den gamle: at fremsætte mine Forslag blot til egen Lettelse, det vil sige med samme Fortrøstning til at blive forstaaet og agtet paa, som naar man aabner sit Vindu i 4de Etage og lader Talen bryde sig mod de tause, døsiges Mure rundt omkring.

Men hvad! – hvad om der dog sad en eller anden tam Skade skjult bag et af disse mange aabne Vinduer, hvorigjennem man bedragersk tror at lokke ind lidt friskere Luft . . . om den opfangede i det mindste enkelte Punkter, Kjernepunkterne i mit Foredrag, og saa forplantede dem i sin Omgivelse?

Tænkeligt var det dog. Jeg vil forsøge at fatte nogle af disse Kjernepunkter i muligst sammentrængt Papegøiekorthed, idet jeg forbindtligst anbefaler dem til enhver i vort Land, der maatte eie et saadant graat- eller grøntbevinget Medium til bedre Forstaaelse af mine Idéer og Meninger. For denne Gang:

Ingen Polka!

Tilfjelds, tilfjelds!

Tier, I Snerper!

Man glemme ikke, at dette kun er for Papegøierne, der maa have det kort og fyndigt.

Ja, det er min uforgribelige Mening, at man stod sig bedst ved at afskaffe Ballerne. At vore Damer burde sætte alt, hvad disse ligesaa kostbare, sjæledødende og usunde Forlystelser koster i Toilette og Hjerteudgifter – Doktor- og Apotek do. upaatalt – ind i en Fælleskasse og anvende disse Summer til mere

lønnende Rekreationer, deriblandt en, der opveier dem alle: *Fodturene*. Ukjendt er jo disse ikke ganske hos os, men de har dog en usikker Fremtid. Interessen for dem synes allerede at have tabt sig. Og de fortjener dog i Sandhed Navnet af Rekreation, og det i dobbelt Betydning. Her bydes en af de faa Anledninger til at føie ogsaa belærende – hvorfor ikke et eller andet videnskabeligt? – Øiemed til det blotte adspredende. Det var glædeligt at se, hvorledes disse Fjeldvandring omfattedes med Interesse for et Par Somre siden, at høre de mest forkjælede Damer rose sig af at have tilbagelagt saa og saa store Veilængder, alle for at vende hjem med et Udbytte af styrket Helbred og Skreppen fuld af oplivende og udvidende Indtryk. Kinderne havde vel tabt en Del af sin fine Skjærhed og antaget noget af Sæterjentens Teint istedet, men saa havde de jo ogsaa kastet Blegsotten og den «nervøse Hovedpine» ned i Fossestupene, hvor vi vil bede Fossekallen passe inderlig vel paa dem.

At enkelte ved Uforsigtighed eller ved at forcere Turen paadrager sig Uheld eller Sygdomme, beviser intet mod Sagen. Det kan man være udsat for paa enhver Friluftstur. Disse uheldige indtager ialfald et ganske forsvindende Antal mod de Tusender, der har faaet sin Knæk paa Ballerne.

Glæden over disse Fodture udtalte sig ogsaa altfor lydt til, at Snerperiet ikke var bleven opmærksom paa, at det var en Glæde, og skyndte sig med at skrive sit *mene-tekkel* paa Væggen. Som man let vil gjette, rettede Angrebene sig ihærdigst imod den Side, der maa ansees som den anbefalelsesværdigste ved dem: den, *at unge Personer af begge Kjøn foretager dem i Fællesskab*.

Anledningerne til, at vor Ungdom mødes paa selskabeligt Felt, indsnævres i en betænkelig Grad mer og mer. Den dannede Klasses Døtre holder sig strengt inden Huslivets Grænser, ligesom deres Mødre gjorde det. Men udenfor er Tilstanden ikke den samme som før. De unge Mænd løshegter sig mer og mer fra Familielivet, medens de ad hundrede Veie drages udad. De faste Husvenner, disse trofaste Riddere ved Tebordet og Pianoet, svigter Stevne. Den Kløft, der allerede før i Udvikling, Interesser og selskabelig Frihed laa mellem begge Parter, truer derfor med stadig at udvides.

Til den kvindelige Ungdom ligger det at gjøre Skridtet til at jevne noget af denne Kløft, men for at kunne det, maatte de bryde med adskillige nedarvede Regler for det «tilladelige og passende», de maatte beslutte sig til at søge Næring

for et eget fyldigere, selvstændigere Liv, der kunde bestaa uden Balkurtise, uden Riddere ved Tebordet og Pianoet. De maatte ikke sky at søge denne Næring ogsaa paa de samme Græsgange, hvor den mandlige Ungdom søger deres, hvilket igjen vilde føre til en sundere, friere og, som vi tror, for begge Parter mer berigende Tilnærmelse, end den [som] hidtil har fundet Sted. Vi tror, Mændene villig indrømmede dem Sidepladserne paa flere slige af dem hidtil usurperede Enemerker; hvis ikke, burde de gjøre det. En saadan Tilslutning har dog mer og mer gjort sig gjældende i alle oplyste, frisindede fremmede Samfund, ved Fællesskab i Undervisning, i fælles Høre- og Læsesale. I Stockholm har den kvindelige Læseforening indrømmet Mænd Adgang – mere gjestfrit end Christiania Athenæum, der smaalig forment *vor* kvindelige Læseforening Leien kun af et Par Stuer i dets store nyopførte Bygning, – og det være sagt til vore Naboers Pris, at den i adskillige Aar, den allerede har bestaaet, ikke noget Øieblik har havt Grund til at angre det. Hvis *vor* Læseforening – Gud holde sin Haand over den! – skulde vise Tegn paa ikke at kunne bestaa, vilde man før se den falde sammen end driste sig til at gribe denne Udvei; dermed vil vi heller ikke paastaa, at det burde ske. Vi Norske er ikke svenske i *vor* Omgang, der mangler adskilligt derpaa, og vi indrømmer villig, at det vilde være noget for dumdristig skjæbneudfordrende at skride til Fællesskabet i *vore* Læsesaloner; det maa staa der, som saa meget andet, som en Fremtidsmulighed.

Imidlertid indsnævres Anledningen til, at *vor* Ungdom kan mødes paa selskabeligt Felt, paa en betænkelig Maade og synes tilslut at ville indskrænke sig til Ballerne.

Men netop disse siges at have tabt meget af sin gamle Tiltrækning, et Varsel om, at de ingen ret Livskraft mere eier. Kunde man bestemme sig til ved et modigt Slag at afskaffe dem, inden de dør Straadøden, kunde man i det mindste afskaffe Dansen som det eneste, altid tomme, utilstrækkelige Surrogat for en fyldigere Selskabelighed og blot indskrænke den til de store Festanledninger, hvor den mer hører hjemme, saa tror jeg, man gjorde vel.

Som en herlig Erstatning derfor, og midlertidig for meget, der savnes og endnu skal vindes, aabner sig da *vore* *Fodture*. Ett Fortrin vil man i det mindste tilkjende dem, at de bunder i et nationalt Behov: Landet selv har fostret dem.

Hvis nu overhovedet den Sætning holder Stik, at Folk aldrig lærer hinandens

sande Væsen sikrere at kjende, end naar man *reiser sammen*, saa dømme man selv om, hvilket Bekjendtskab der hviler paa solidest Grund (og fører et saadant ikke ofte til hin lange, uopløselige Livsreise sammen?) – enten det, der udvikler sig under en Fjeldvandring's vekselvis gemytlige og opløftende Scener, eller det, der stiftes under Lysekronerne . . . Ak, hvor mange Feilgreb, hvor mange bitre Feiltagelser har Kotillonerne og slige Lysekroner ikke ofte forskyldt! Hvor megen Ulykke kan en vel anbragt Blomsterguirlande over nogle flagrende Lokker ikke anrette paa en eneste Aften . . . Feilgreb, Feiltagelser, som der siden skal et helt langt, elendigt, forspildt Liv til at udsone!

Til eder, I vort Samfunds unge Mænd, der endnu saa lidt, saa besynderlig lidt har faaet Øiet op for et virkeligt, en sand Livslykke forjættende kvindeligt Værd, der I saa sjelden falder paa at søge det, hvor det mindre blendende skjuler sig –, medens I stadig bliver hængende i Guirlanderne – til eder rettes særlig disse Ord. Forsmaar ikke mit Raad! Griber ogsaa I Anledningen til at stifte Bekjendtskaber paa en bedre, sikrere Grund end den, hvorfra I almindeligvis henter eders Opfatning af Kvinde og Kvindes Værd! Hvem ved, om slige Anledninger ikke kunde ende med at vende op og ned paa denne eders uforgribelige Opfatning, saa at de, I regner for de «første, bliver til de sidste» og omvendt? Leve Fodturene!

Men det er ikke den snerpede Kritiks Mening, fordi den snerpede Kritik selv kan være tilstede paa Ballerne, medens den ikke godt kan følge med tilfjelds. Derfor er det netop den bedre Anledning, der her aabner sig for vor Ungdom til at lære hinanden at kjende og forædlende at paavirke hinanden, som støder og ærgrer den. Bekjendtskabet mellem unge Folk maa blot stiftes under den selskabelige Kontrols moderlige Argusøine. Det hjælper ikke, at Erfaringer lærer os, at denne Kontrol har vist sig at være mere uheldbringende, ofte forvirrende, undertiden kvælende, altid forplumrende. At overlade de Unge i tvangløs, uforstyrret Ro at søge, finde, paavirke og glæde sig i hinanden, medens man stoler paa, at deres egen Følelse for Tugt og Ære vil være deres bedste Vogter, det tør man ikke. Som om det virkelig var mere anstødeligt, at velopdragne unge Piger, Søstre eller Veninder, sammen med et Par unge Mænd, som de kjender og agter, delte en Fjeldvandring's sunde Smaabesværligheder og tusende berigende Indtryk – ak, den, som var ung og kunde være med! –, end naar de en hel Nat til den lyse Morgen i en kvælende Atmosfære svinger sig i den ophidsende Dans. Du Moder, som med en viss Stolthed tæller en ofte forfærdende Række af slige

Nætter, der lumsk stjæler din Datters Livsfriskhed, skulde det støde hendes Blufærdighed mere, at en kjendt Arm støttede hende ned ad den steile Skrent, ja bar hende over den skummende Aa, akkompagneret af Latter og glade Tilraab, medens Gjertrudsfuglen blander sit Varselsraab i Jubelen og minder om, at Skyen mørkner, og at der er et godt Stykke til næste Sæter? . . . skulde dette virkelig være mere stødende end at lade sig hvirvle rundt timevis af en vildfremmed Danser, medens en maaske ikke altfor ren Aande brænder paa hendes Kind og nøgne Skuldre? . . . kun fordi dette foregaar under hin bestaltede Kontrols bevogtende Øine? . . . Hvad siger du? Har din *Emma*, din *Bertha*, hvad man kalder «Ære for sig selv» – og jeg ser allerede din truende Mine ved Tanken om, at nogen kunde tvile derpaa, – vil hun da under en saadan Vandring ikke finde denne sin Skat ligesaa beskyttet som under dine moderlige Vinger? . . . Unegtelig, tvinges du til at sige, og var det ikke saa, følte de den gjennem dette Selvagtningens Ansvar ikke dobbelt beskyttet, dobbelt sikret, lidet var den da i Sandhed værd!

Og saa vil jeg atter gjentage det: en herlig Ting, en Oase at ty til i denne Fortørrelsens Tid forekommer mig disse Fællesvandring, naar «Løvsalen skygger og Dagen er lang», langt, langt at foretrække for den kvalme Balsal og det aandforladte Kroketspil, der om Sommeren skal træde isteden. Og skulde saa galt hænde, at en Forelskelse – ja, endog en Forlovelse resulterede af disse Fællesvandring . . . nu, det var endda ikke saa galt, men jeg siger blot: min hjerteligste Lykønskning forud!

Endnu en Gang for Papegøierne:

Ingen Baller!

Leve Fodturene!

Gratulerer!

En Parallel.

(1875.)

Saa kom den endelig da for en Dag,
Hin Tidsskandalens mest famose Sag,
Fra Moskwa til Paris,

Fra fjerne Vest, fra Middelhav til Polens Is,
Hvert Folk den dømmes paa sin egen Vis,
Yankeen slog i Bordet, saa det dundred:
No more, no more than five, five hundred!
Franzosen rynked Brynet med et barskt: *horreur!*
En Gentleman sig saa kompromittere!
En Militær – en Militær sig saa blamere . . . !
Dog her faldt *Britten* ind: Nei hør,
Hør, ved du hvad, min Bror, fei *du* for egen Dør.
Men Nabo *Michel* bander baade dem og Pressen,
Hvad rager os Ekscessen!
Er man i England rent da bindegal?
Har man vel Magen hørt til slig Skandal?
Zum Teufel doch! vi mener da *Processen!*
Den ærlige *Hidalgo* lovlige undskyldt er,
Han har for eget Krigsrabalder
Ei hørt det mindste til det hele Skvalder,
Og *Svensken, Dansken* ligger os for nær,
At deres Mening derom vi tør gjette. . . .
Vi *Nordmænd* da, hvad siger vi om dette?
O, derpaa blir man endnu mindre klog.
Vi tier, tier . . . lukker til vort Øre,
Anstændigt er det ei ved sligt at røre.
Vi tænker kun, thi Tanker ogsaa lette,
Og gjælder det «sligt stygt», da helst i fremmed Sprog:
Vi tænker: *Quel bruit donc pour une omelette!*

Dette er kun en karikeret Antydning af det Røre, denne merkelige engelske Retssag har vakt, et Indfald, som undertiden kan komme over en, naar man er i godt Humør eller man er grundforstemt.

Det ryster os jo besynderlig op, at der i en Verden som denne endnu gives

noget som Ærefrygt for en uantastet, unærmelig Kvindelighed, og at der gives Nationer, der ved de strengeste Love verner om den!

Men der knytter sig for vort eget Lands Vedkommende Alvors-, strenge Alvorstanker dertil.

Hos os har man nøiet sig med at give tørre Referater af, hvad der mer eller mindre har sat andre Landes Æres- og Moralbegreber i Oprør. Vi har ikke havt en eneste selvstændig Betragtning at føie til. Nei, af gode Grunde. Det er ikke blot for Spøg, vi paastaar, at et nationalt Pruderi forbyder os at røre ved alt, som gaar ind under Sager af denne Natur. Vi tier derover, indtil vi for Alvor er kommen til at indbilde os, at der slet intet er at rette paa, og hvad der værre er, indtil vi *taber afsigte Betydningen* af det, hvorom det hele dreier sig . . . det er ikke for Spøg, der ligger et sørgeligt Alvor derunder.

Vore Love udstrækker sig kun til de haandgribelige Forbrydelser, men de indeholder intet, der beskytter en Kvinde mod de mere ubestemmelige Fornærmelser. Det overlades altsaa alene den offentlige Moral, eller rettere Moralkritik, her at være denaarvaagne Vogter, den revsende Magt. Men denne Vogter er det, vi mindst kan regne paa. Denne Magt har ingen Magt. Den offentlige Moralkritik er under den usigelige Tryghed, hvori den henlever hos os – NB. naar det ikke gjælder Eiendomstrakasserier, ulovlig Skovhugst eller deslige – sunket saaledes ned til Lavpunktet af slap Indifferentisme, at den næsten maa kaldes idiotisk utilregnelig, naar en sjelden Gang et fremmed Tilfælde tvinger den til at ytre sig. De lallende Udtalelser, der da kommer for en Dag, kan vi trygt, uden at frygte for at gjøre os skyldige i en slet Spøg, nærmest betegne med et: *«Quel bruit pour une omelette!»*

Denne slappe Indifferens behøver derfor ikke at pege hen til slemmere Tilstande hos os end hos andre. Trygheden har ammet og dysset den, og denne Tryghed kan, nærmere beset, maaske være begrundet i noget, vi medrette kan være stolte af, i en Kjendsgjerning, der kun for lidt beagtes, ligesom man i Guldlandet tilsidst træder paa Guldet: vore Kvinders sjeldne, over al Ros ophøiede Hæderlighed, der maaske ikke i noget andet kristent Samfund eier noget tilsvarende. Den rigorøse Strenghed, hvormed andre Nationer anskuer og dømmer Forbrydelser af den ovenberørte Sort, afgiver derfor heller ikke noget Norm for deres sedelige Standpunkt. Den makelløse, uantastbare Kvinde er, det

ved vi jo, Manden ligesaa uundværlig, som den uagtværdige Kvinde synes at være ham det. Hun danner hans Familiehof, Æreslivvagten omkring ham, hendes Nærhed, hendes hele Omgivelse er det Sanatorium, hvori han aander rent op. Intet Under, at han omgiver hende med en Art skinsyg Kultus. Men saa enfoldig er jeg, der drister mig til at udtale nogle Tanker om dette saa uvante Tema, og jeg synes, det vilde geraade disse Nationer til større Hæder, om de i Stilhed formaaede at bringe de rædselsfulde Chifre, der betegner Tallet paa deres fortabte Kvinder (som Manden og Lovene ikke vægrer sig ved at beskytte) efterhaanden mere ned og gjengive flere og flere af dem til Agtelsen, til Arbeidet, til Samfundet, ja, jeg tror, der vilde «være mere Glæde i Himlen over, at en af hine elendige blev reddet, end over nioghalvfemsindstve» af disse retfærdige Processer, hvori en Nation faar Anledning til at bramme med sin strenge Dyd.

Nei, i sig selv beviser de Manifestationer, der i de sidste Tider lyder op til os, intet for vedkommende Nationers Moralitet, ligesaa lidt som for Kvindens Stilling i dem. De omtaler kun, gennem en mere bevidst Vurderen af Kvindehæderligheden og dens Uantastbarhed, en Tilstaaelse om, hvor vigtigt, hvor nødvendigt det er lovmæssig at beskytte den. Os burde denne Strengthed varsle om, at vi mangler ethvert saadant Vern om den, og at *Neddysselsystemet* og den prude Ignoreren mindst af alt byder et saadant Vern. Vi frygter meget mere, at der under dette Dække lumskelig hober sig op adskilligt, som, moralsk talt, ogsaa kunde trænge til at læsses af og bringes bort.

Det samme kan siges om en anden Art af Forbrydelse mod Kvinde, der hos os er hyppigere, end vi ved af: nemlig Hustruers Mishandling i de lavere Klasser. I fremmede Dagblade støder vi idelig paa Rets- og Politisager, der omhandler disse Forbrydelser, hvilke især i England skal være saa forfærdelig hyppige og saa brutalt udartede, at man har set sig nødt til at vende tilbage til allerede sløifede Love derfor, ja, skjærpe disse. Hvorfor, spørger vi forundret, hvorfor er saadanne Sager næsten uhørte hos os! Skal vi tro, at vore Fyllefanter og Slagsbrødre er saa eksemplariske Egtemænd, at aldrig noget saadant hænder? Nei, det har ikke den Grund. Det har sin Grund i, at det *neddysses*. De stakkels mishandlede gaar gjerne først til deres – Sjælesørgere, og det jevnlige er – vi ved det fra fuldkommen sikre Kilder –, at disse Beskyttere forsikrer dem om, at det er Guds Bud, at de tager sine Prygl og sine Spark, og *ikke klager*. Følgelig bliver der intet af Klagen. Om denne Resignation stemmer til Forbedring hos

Vedkommende, er en anden Sag.

Maatte de, der af en misforstaaet Nidkjærhed ledes til ogsaa ad denne Vei at give Ustraffeligheden et Rygstød, maatte de aldrig lære dens Virkninger at kjende i sin egen Huslighed! Maatte altid eksemplariske Sønner opvokse omkring dem, maatte de aldrig opleve den Sorg at se en elsket Datter visne hen under en huslig Græmmelses *tause, kvalte Tryk*.

Saa vil vi i alle Retninger hos os se Neddysselessystemet bragt i Anvendelse; overalt hvor det gjælder Kvindes Klage, Kvindes Krav, Kvindes Ret, er der sørget for, at disse ikke skal genere dem, der helst ingen Klage vil høre, intet Krav anerkjende, ingen Ret yde. Vi gjentager her, hvad der oftere er fremhævet: Kun som en fra Mandens Interesse og Velvære uadskillelig Del kan hun gjøre Individets Krav paa Ret og Beskyttelse gjældende.

Det er altsaa kun gennem Familiemanden, hun i Livets almindelige Forhold kan regne paa et Vern. Dog, hvor det angaar hint specielle Tilfælde, der nylig har været paadømt i de engelske Retssessioner, hvor det gjælder denne Side af Utrygheden, vil selv dette Vern være usikkert. Her byder Kvindernes egen Feighed Haanden til Usikkerheden, her kappes de selv om at tie og dølgge, og ingen tør være den første til at bryde Tausheden. De ved nemlig ret vel, at hvad der i andre Nationer efter Omstændighederne kan blive Gjenstand for en offentlig Sag, der drager Deltagelsen og Interessen sammen om den fornærmede, hos os vilde blive en simpel Skandalsag, hvor kun den fornærmede ofres, men Fornærmeren gaar fri. Følgen af, at hun – ikke reiste en Klage, – men kun talte derom, vilde upaatvilelig blive, at man udpegede hende som «ukvindelig», og *han* – ja, man tilhviskede hinanden maaske hist og her en betinget Misbilligelse, men hører han til de privilegerede blandt de privilegerede, var der intet iveien for, at Fru X. eller Fru Y. beder ham til næste Bal, hvor han maaske fører op med Datteren.

Man vil sige, at man oplever intet saadant. O jo, man oplever det. Kun faar vi intet at vide derom. Himmelen alene kjender de Tilfælde, der ikke kommer for Lyset. Jo, vi har da Eksempler, om de end ikke egner sig til at blive europæiske Retssager. Fra den simple Ubehøvlethed ned til de nærgaaende Fornærmelser er der mange Trin af Forbrydelse mod Kvindeværdighed, der ikke saa let burde dø i Synden, men som kunde affærdiges ganske lynchmæssig, uden at behøve at ty til

den offentlige Menings Domstol. Kvinderne maa selv her være Haandhævere af deres Ret, og de kan dette uden at gaa Kvindeligheden det ringeste for nær, saa eftertrykkelig som nogen engelsk Overdommer. Vi mangler ikke Eksempler, men hos os maa det først komme et eller andet Kommuneanliggende ubeleilig, forat det kan blive beagtet og anset nogle Forholdsregler værdigt. I saa Fald griber man til vort noksom bekjendte Middel, at skille «Bukkene fra Faarene», og det er dette Sorteringssystem, man pludselig har set sig beføiet til paa strengeste Maade at gennemføre paa vore Jernbaner.

At der til almindelig Sikkerhed og Bekvemmelighed maa gives særskilte Kvindekupéer, er en bydende Nødvendighed, vi ligesaa lidt kan unddrage os som nogen anden Nation. Men Afsondringen her maa være frivillig og ikke paabudt ved et Tvangsbud, i det mindste har Skik og Brug stemplet det til et saadant, om det end maaske ikke i Virkeligheden eksisterer. Det er ikke ret længe siden, man havde det besynderlige Syn at se vort lystreisende, søndagsklædte Publikum lyse Sommerdagen, omhyggelig foretage denne Signingsproces, førend det skulde ind i Kupéerne. Mand skiltes fra Hustru, Brødre fra Søstre, Elskende reves fra hverandre, for at samles ved Enden af Banen. Endnu kan man se Damer i sidste Skynding flagre fra Kupé til Kupé, ængstelig skyende enhver maaske tilfældigvis ledig Plads, naar det er i en Herrekupé, medens Efternølere fra den fiendtlige Side haardnakket afvises fra alle Dueslagene. Vi saa forleden et gammelt, agtværdigt Par, øiensynlig fra Landet, der ukjendt med den hævdede Skik begge vilde ind i en Damekupé. Han vises tilbage. Hun til at bede vakkert for ham: Det er saadan snild, skikkelig Mand, Di! Forgjæves var denne Appel, der kunde rørt en Sten: seks Par ubønhørlige Arme vinkede ham bort. Det er dette Snerperi, denne Mistillid, der demoraliserer.

Vi har, skræmt op af disse fremmede Varsko, der i den sidste Tid lyder til os, følt os kaldet til at kaste Blikket lidt ind i vore egne Forhold; vi har, saa varlig som Sagen tillader det, forsøgt en Antydning af, hvordan hin særegne Art Forbrydelser arter sig hos os. Vi har lagt mindre Vegt paa at skildre Ondet selv, der maaske endnu – Gud give det! – ytrer sig mindre foruroligende, end paa at fremhæve alt, hvad der virker befordrende paa det og upaatvilelig vil tjene til at fremelske det, og – vi bliver bestandig staaende ved den Konklusion: mod alt, hvad der her paakalder Ængstelsen, Ondet selv og dets Tilskyndelser, er der kun én Redning: *Kvinderne selv*. De maa selv tage den offentlige Moralkritiks Scepter

i Haand og lære at haandtere det med Billighed, men ogsaa med Strenghed og ikke alene i dette Tilfælde, men i alle, hvor Misbrugene nærer sig ved Trygheden. De maa begynde med at frigjøre sig for alle de jammerlige Bøiler og Baand, hvori en misforstaaet Kvindelighed hilder dem, og en sandere Værdighed end den, de tror at have ofret, vil af sig selv afvise enhver Anledning til at blive mindre ærbødig behandlet, end de har Krav paa . . . De maa lære at forstaa, *at det umoralske ligger ikke i at røre ved det umoralske og drage det for Dagens Lys, men i at skjule det*, og ikke sky Anklagen, hvor den er beføiet, og de vil være de første til at afskaffe et Afsondringssystem, der er ligesaa unyttigt, som det er uværdigt for begge Parter.

I Læsesalonen.

(1ste Dame.) O, Mrs. *Butler!* Prægtige Mrs. *Butler!* Endelig! . . . Og hvordan forstaaer man ikke i dit Land at paaskjønne en Færd som din! Læs kun. Dronningen selv bevidner hende sin Agtelse!

(2den Dame.) St.! St.! Hvem er Mrs. *Butler?* Hvad er det med hende? Har hun reddet nogen af Dronningens – med egen Livsfare naturligvis?

1ste Dame ryster paa Hovedet.

(2den Dame.) Bygget en Kirke, grundet et Hospital for idiotiske eller vanartede Børn?

(1ste Dame.) Nei, nei . . . Saa er der da gaaet Hul paa den Byld! Menneskehedens frygteligste! . . . O, Mrs. *Butler!* . . .

(2den Dame.) Operatør altsaa, Feltskjær, en kvindelig Feltskjær?

(1ste Dame.) Som De tager det, en kvindelig Feltskjær! Aa ja, men større, end vi kan fatte det . . .

(2den Dame.) Men saa sig da, hvad har hun udrettet, der vækker saadan Larm?

(1ste Dame.) Hvordan befinder De Dem idag? Har De Deres nervøse Hovedpine? Lad mig føle Deres Puls . . .

(2den Dame.) Visst ikke, jeg er vel nok, nu, hvad er det med hende?

(1ste Dame.) Det er . . . (bøier sig hviskende ned mod den anden).

(2den Dame.) Uf fy! (Ser sig forskrækket omkring.) Og det bliver hun

udmerket for! Atter et Bevis for, hvorledes Tidens fritænkeriske Retning fører til Fornegtelse af al Kvindelighed, al Blufærdighed, kan man sige!!

(1ste Dame.) Mrs. Butler fritænkerisk! Læs selv hendes «*Røst i Ørkenen*», og De vil forstaa, at det Mod, der har besjælet hende, kun kan udgaa af en religiøs Følelse, sandere, dybere end den, vi ofte kalder saa.

(2den Dame.) (Med et vantro Smil.) Kan være. Lykkeligvis er vi ikke naaet hos os til den religiøse Høide, der kan bevirke slige Resultater. Jeg er bange for, at Deres Mrs. Bulter eller Butler ikke vilde gjøre sig synderlig yndet hos os.

(1ste Dame.)

O vistnok nei, paaskjønnet blev hun ei!

Hos os man hendes Lige kun forhutler! . . .

Og dog, o kom du hid, o, kom du ogsaa hid,

Du bragte Sagen nok paa Glid –

Brave, kjække, varme Mrs. Butler!

(2den Dame reiser sig.) Nei, nu bliver De jo rent begeistret over Mrs. Butler! (Klokken ringer til Opbrud. Alle Damer forsvinder som lydløse Skygger, dog ikke uden et skarpt Sideblik til den begeistrede.)

Landets vigtigste Stiftelse.

Man vil mindes fra Forordet, hvad jeg fortalte om den begavede Ungdom, der færdedes her i Christiania i 30–40-Aarene, og det egne bevægede Liv, vor By derved blev Scenen for.

En af disse merkeligste af Kredens Damer var Fru Z. (jeg vælger med Flid dette Initial for om muligt at afvende Gjetninger).

Fru Z. var ingen skabende produktiv Natur, men med en sjelden Evne til at tænke paa egen Haand forbandt hun en ualmindelig skarp og uhildet Opfatning, og en ensom tilbragt Ungdom i et mer end almindelig dannet Hjem havde tidlig lært hende med Lethed at nedskrive sine Tanker og Iagttagelser. Hun var en i høj Grad umiddelbar Natur, sand og varm, man kunde næsten sige *harmbesjælet*, naar noget uædelt eller kvalmt tildækket oprørte hende, og hun var da ikke bange for selv at gribe ind.

Saaledes lidet præpareret for vort Christianialiv traadte hun op i det. Men hun havde det Held at blive forenet med en Mand, der var storsindet nok til at skatte hende, som hun var. Efter disse faa Træk vil man forstaa, at Fru Z. hørte til de Personligheder, der blev lagt meget Merke til og snakket om. Rigtig kjendt og skattet var hun kun af en liden Kreds, der sluttede sig om hende. Da kunde det nok hænde, at mere udenforstaaende, der drevet af et visst urolig higende, uklart Aandsbehov søgte at nærme sig hende, fandt sig hjertelig skuffede. I den besynderlige Forveksling, der ved den Slags Aandseksperimenter gjerne opstaar, lagde de altid Skylden for denne Skuffelse over paa hende. Hun skulde jo moret dem, opfyldt dem, henrevet dem! Hvorfor gjorde hun ikke det? Saa spørger Skattegraverne ærgerlig, hvor der bliver af Skatten. De tror, at de kun behøver at stikke Spaden i Jorden; at der skal en liden Formular til, tænker de ikke paa.

Man fortalte, at Fru Z. engang kom ind i en Boglade eller Papirhandel for at søge ud nogle Fotografier, at hun blandt de Beholdninger, der ved saadan Leilighed sættes frem, stødte paa en Pakke, som man lige straks kan betegne, at den hørte til den «siebenmal versiegelte» Sort. Et flygtigt Blik i den viste hende nemlig, at den indeholdt disse over al Maade gemene Billeder, hvori fremmed Samfundsumskhed har fundet et for den saa velgjørende Udløb, og som den ædle, «lynsnare Kunst» altfor let og altfor villig laaner sig til at befordre. Hun spurgte om Prisen paa disse Billeder. Med nogen Forundring blev den hende opgivet, og dermed gik Pakken ind i Ovnen, hvor der netop brændte en lystig Ild, hvorefter hun rolig knappede sine Hansker og gik.

En Veninde dadlede hende bagefter for dette og mente, at sligt vilde udtydes skjævt – at hun for Guds Skyld maatte «tie med denne Historie».

O slet ikke! var hendes Svar. Her er intet at skjule. Jeg ved meget vel, at hos os gjælder det for umoralsk at røre ved det umoralske, medens det selv nyder sikkert Leide bag dette Vern. Men netop derfor skal dette Vern ned. Jeg afskyr dette lumske Medvideri, jeg agter et ærligt Angiveri langt høiere.

Ja, mente Veninden, men den enkelte udretter jo, naar Opinionen er derimod, intet, slet intet, og i Grunden angaar det jo os heller ikke.

Hun stirrede længe paa hende. Nei, du har Ret. Det angaar ikke os. Det angaar kun vore Børn, vore Sønner, vore Mænd, vort Familieliv, altsaa angaar det ikke os. Det angaar ikke os, om der i disse skjendige Bøger og Billeder, som

vore Blade ikke vægrer sig ved at annoncere, importeres en Gift for hele vor Ungdom . . . Jeg sætter, at jeg havde sendt min H. hen efter hint Fotografi og Pakken var faldt i hans Haand . . . Han havde maaske givet sig bedre Tid end jeg.

Saaledes udrustet passede Fru Z. ret godt til Medarbejder af vort Blad. Hendes Lune var ikke af dette lette, improvisatoriske, der elektrisk beliver en Samtale; hun havde en viss tør, grovkornet Humor, der passede bedre i Skrift. Et Par af Bladets alvorlige Indlæg skriver sig fra hendes Haand. De danner en noget underlig Modsætning til de øvrige Bidrag, mest Smaapikanterier og personlige Stiklerier af temmelig uskadelig Art. Det er et af disse min afdøde Venindes Bidrag, der med lidt Tillempning syntes mig skikket til at meddeles. Hvis man venter deri at finde noget stort oplevet eller særdeles dybsindigt, vil man jo blive skuffet. Det vil heller ikke mangle paa dem, der nok vil finde, at man ogsaa af andre Grunde burde tie med slige Meddelelser; men dette er netop en Tilskyndelse til ikke at tie dermed. Jeg følger kun deri den af min Veninde antydede Vei, intet at dølge, intet at fortie af, hvad der kan kaste Lys over kvindelig Stilling, kvindelige Vilkaar her i vort kjære Fædreland. Erfaringer som disse tidligere oplevede har sin Rod i Tilstande, der endnu virker, om end under andre Former. De hører til Gruset, til det nedramlede, der Sten for Sten utrættelig maa bæres bort, skal den Grund ryddes – thi længer er vi ikke komne –, hvorpaa Fremtiden skal reise sit stolte Byggeverk.

Christiania 1840.

At have Barselstue hjemme i et pent, fint, nyindrettet Hus er at stille et noget sterkt Krav til en stakkels uerfaren Barselkones Sjælsstyrke og Udholdenhed, og netop hvor hun saa vel tiltrænger Kræfterne til den alvorlige Opgave, Naturen har givet hende at løse. Med den merkelige Forvirring, der raader i simple Folks Opfatning, naar det angaar noget, der ligger et Haandsbred udenfor deres daglige og haandgribelige Erfaringskreds, synes de alle ligefra den høiestbetroede til Erendepigen at hylde den Anskuelse, at hvor det gjælder Liv eller Død, der kan der fornuftigvis ikke være Tale om at tage Hensyn til Smaating. Hvor det gjælder Modtagelsen af et nyt Menneskeliv, har man Lov til at se med Ringeagt ned paa slige usle, forkrænkelige Ting som et nyt Bohave. For at faa en Knappenaal eller en Ende Bændler i en Fart, vilde de finde det meget tilladeligt at rive Gardinet ned eller forøge Reven til Svøbelsebarnet, naar den ikke synes lang nok – og den bliver aldrig lang nok til den rigtige mumieagtige

Svøbning – med at skjære en Remse af det nye Bordteppe. Slige Offerscener maa den stakkels syge hvert Øieblik være beredt paa. Det er, som om man gik ud fra, at der fulgte slet ingen Tid bagefter, hvor man trængte til Gardiner og Bordtepper. Jeg for min Part havde den Fornøielse fra mit Lidelsesleie at se «Madammen» – mellem os sagt et Monstrum i sin Art –, naar hun ikke til min Plage befandt sig i min Nærhed, trone i den lille blaa Damasksofa i Kabinettet med den evindelige Kaffekop i de laskede Næver, og jeg behøver ikke at fortælle, at dette mit Yndlingsstykke beholdt Erindringen derom hele sit Liv.

Dette var i 184 . Da derfor en ny Akt et Par Aar senere skulde foregaa, valgte jeg at flytte Scenen hen paa den autoriserede Stiftelse og heller bære «lidt Mangel paa Bekvemmelighed» end Jerusalems Forstyrrelse hjemme. Overgangen var vistnok noget voldsom. Vi havde netop havt en Middag for en liden udsøgt Vennekreds i vor hyggelige Leilighed, da jeg fik de første stumme Vink om, at min Time nærmede sig.

Da den sidste Gjest var borte (ingen havde merket noget), gik det da til en Indpakken og Omklæden med al den Ilfærdighed, som Situationen paabyder, og endnu samme Aften vandrede jeg, støttet paa min trofaste Z., hen til den nærliggende Stiftelse.

Ja vel er det en Overgang! Fra den glade Vennekreds, fra sin Yndling i Barnekammeret, fra det lune, hyggelige Hjem til det Jammerens triste Asyl, der venter os! For et Øieblik siden frisk og munter, lige til Smertensleiet paa Liv og Død! Saa lyder Guds og Naturens hellige Bud til os, men Mennesket var det givet i sin Magt efter Evne at formilde dette Bud og ikke ved Raahed og Tankeløshed gjøre det til en gyselig Straffedom.

Et nøgent Værelse, berøvet ethvert Spor af Hygge, end sige Komfort, en elendig Seng var det første, som modtog mig der.

Det var altsaa de Bekvemmeligheder, som vor Hovedstad havde at byde sine dannede Kvinder, der af Grunde som dem, jeg har anført, eller for at være Lægetilsynet nærmere, søgte did. Jeg vil ikke gaa i nogen Detail af, hvorledes jeg fandt Tilstanden paa denne vor vigtigste Stiftelse. Det blev jo ogsaa i sin Tid grundig diskuteret, at den maatte falde, for at reise sig i en fuldstændig ny Skikkelse, og at den var sit Fald værdig. Men de egentlige Ofre for disse Tilstande, disse utallige, disse Rækker af lidende, mishandlede – forsaavidt som

de slap vel derfra – har naturligvis ikke knyet. I min Erindring har de to Lidelsesuger, jeg tilbragte der, indprentet sig som en af disse kvælende Drømme, man længe ikke kan blive af med. Jeg tilbragte 14 Dage med at græde. Aldrig kunde jeg tænkt mig Muligheden af en saadan Ligegyldighed, og det for Væsener, der betroede saa at sige to Liv til dens Omhu, som den, der i hundrede Træk kundgjorde sig omkring mig i denne vor Hovedstads første Fødselsstiftelse. En af mine værste Lidelser var, at de syge var placerede hinanden saa nær, at den svageste Lyd kunde høres fra Værelse til næste – en ubegribelig Mangel paa Hensyn til deres Tarv. Selv Forbrydere unddrages skaansomt Synet af hinandens Dødskamp; hvor det ikke sker, er det regnet som en Skjærpelse af Straffen. Saa maatte jeg den hele Nat høre min Naboerskes, en stakkels ung Frues hjerteskjærende Jamren og Skrig; næsten mere end egne Lidelser gik det mig gennem Marv og Ben.

Jeg maatte tænke paa Sibyllas, Martyrindens, Udsagn paa Baalet, at de Smerter, hun led der, var intet at regne mod hendes Barnefødsel, som man hensynsfuldt havde afventet, inden hun blev brændt . . . Og saa maatte jeg igjen tænke paa, at mangan Kvinde paa sine Knæ trygler Gud om at forunde hende disse Smerter, og at mangan Mand gjerne gav Hus og Gods hen, forat det maatte times hans Hustru.

Jeg bad Gud om Sibyllas Udholdenhed og om at forundes den bønhoertes Lykke.

Min Lidelsesfælle blev forløst ud paa Dagen og faldt i Søvn, og jeg mindes, hvordan jeg stred, for ikke efter min Tur at forstyrre hende, hvilket kun tildels lykkedes mig.

Hvis Mænd kunde tænke sig, hvad en Kvinde her er kaldet til at lide, vilde de være mindre raa mod hende, end de almindeligvis er det.

Hvis Sønner kunde gjøre sig Begreb om, hvad Moderen har udstaaet for dem, vilde der være flere kjærlige og ærbødige Sønner til i Verden.

Saa blev jeg ved at vaage, faste og – græde; ingen Bodsprædikant kunde forlangt det strengere. Hvorfor jeg led saa – jeg kan vanskelig forklare det selv. Ak, det laa jo ikke i noget gribeligt udvortes, ikke alene deri, at jeg i mange Dage saagodtsom ikke havde villet tage Næring til mig; det laa i det hele ubeskrivelige, der omgav mig, i Følelsen af noget ufølsomt, ulideligt, i noget, som ømfindtligere

end maaske de fleste – lad det kun blive en Anklage – berørte *mig*.

Jeg vil som sagt ikke i nogen Detail kunne gjengive det Indtryk, jeg modtog fra Opholdet paa dette Sted; men jeg vil samle det i sin Totalsum og kalde det et Indtryk af gennemført *Foragt for Kvinde og Kvindelidelse*.

Ett Træk deraf er betegnende og fortjener at fremhæves. De eneste menneskelige Toner, jeg hørte *der*, rettedes mod Barnet, den lille Klump, der endnu slet ikke kunde vurdere Kostbarheden af slige Toner, medens man syntes at betragte Moderen kun som den nødvendige Maskine til hint Naturens store Verk at bringe det til Verden. Selv en dødssyg Barnemoder maatte, om det gjaldt hendes Liv, og uden at man kunde udfinde en eneste fornuftig Grund, beholde det skrigende Barn ved sin Side. Mit var, Himmelen ske Tak! en kjernesund, kraftig Gut, der manifesterede dette sit Velbefindende ved at tømme den ene Flaske efter den anden og ved uafsladelig at skrike i Mellemrømmene. Jeg har aldrig hørt Mage til Stemme hos en Spæd. Hvordan det forøgede den elendige Tilstand, hvori jeg befandt mig, er let at forstaa. Da han som sagt var frisk som en Fisk, bad min Z. og jeg bønligst om at maatte flytte ham til Sideværelset, der netop var bleven ledigt, under vor egen paalidelige Barnepiges Tilsyn og Pleie, blot for at unde Moderen et Øiebliks Ro, som denne bogstavelig talt endnu ikke havde nydt, siden hun kom derind.

Men de Miner, man da satte op! Et Barn flyttes fra Moderen! Hvilken Unaturlighed at forlange det!

Jeg sagde intet! Jeg taug – og græd. Dermed hævedes dog ikke ganske Sagen, den førtes kun paa et usynligt, ikke mindre stridbart Terræn.

Hvis det forholder sig saa, som Fysiologerne paastaar, at ethvert Menneske omgives af en mystisk sjælelig Atmosfære (Od), der sympatetisk eller usympatetisk berører andre Individier, saa maa jeg fortrinsvis være begavet med dette elektriske Stof. Jeg kan ellers ikke forklare mig den Virkning, som blot og bart min Personlighed kan frembringe. Hvor andre demonstrerer og bruger Talens stærkeste Vaaben, er det nok for mig ulykkelige at være tilstede og tie for at egge Modstanden.

Der ligger jo visselig en Opreisning deri, at Indtrykket altid er gjensidigt, at de Personer, der paa saadan Maade paavirkes, gjerne ogsaa er os ufordragelige, og – o herlige Trøst, som den gjensidige Tiltrækning paa den anden Side yder! –

denne Betryggelse, dette uforklarlige Velbefindende ved den blotte Nærhed!

Men det var ikke om den, men om dens Modsætning, vi skulde tale.

«Domestikker, store Børn og smaa Hunde kan i Regelen ikke lide mig,» staar der i en tidligere Optegnelse – naturligvis kun for min egen Mund –, men jeg kan trygt fuldstændiggjøre denne Fortegnelse ved at føie Personalet paa den Stiftelse, jeg her gjorde Bekjendtskab med, til. Jeg tror, det anede i dette forstokket tause Væsen, «der blot stirrede dem alle ud af Værelset», som Z. udtrykte sig, noget dunkelt anklagende, en Slags maalbunden Kritik, der maaske ved et Under engang kunde faa Mæle. Det laa i det mindste i de to fungerende Herrer Doktorers Ansigter, naar de efter Tur gjorde sin Sygerunde og da et Øieblik stansede ved min Seng. Den ene lille Mandslings Ansigt udmerkede sig især ved et paafaldende Træk af Mistillid og overlegen Ironi. Vort «Forbund» havde jo allerede dengang – større var vor By ikke – givet denne noget at snakke om –, og maaske man betragtede mig, om just ikke som Stormesterske for denne Orden, saa dog som en, der beklædte en høi Tillidspost i den. Den lille Doktor lyttede derfor til mine overmaade jevne, noget faamælte Svar med en Mine, som om han vilde sige: Vi vidste nok det! Noget aparte skulde det være! og naar han bøiede sit vigtige, bebrillede Ansigt ned over Vuggen, var det i den Nerveophidselse, jeg befandt mig, som om han vilde se, om det nu ogsaa var et ordentligt Menneskebarn, jeg havde bragt til Verden, og ikke et Væsen med Skjæl og Fiskesvans eller noget andet saadant ungeheuerligt.

Lyspunktet her, min Trøst den lange Dag, var da Aftenen, naar Z. kom, og vi, han paa Knæ, forat ingen lyttende Øren skulde opfange det, kunde udveksle Dagens Begivenheder. Med hans mageløse Fortællerevne holdt han mig da rigelig skadesløs for, hvad der undgik mig udenfra; hvad jeg havde at meddele, var jo ikke meget oplivende. Han vekselvis rasede og brast i Latter, tilsidst lo vi dog begge.

Jeg er tvungen til at slutte denne Optegnelse, som De har forlangt «saa tro, som Sandheden kræver den, og saa formildet, som den kan tillade det», med en Anklage af en dybere gaaende, mere oprørende Natur, men som desværre afgiver en altfor betegnende Kommentar til det hele Væsen. Flere unge Fruentimmer fra min Hjembygd – anstændige Gaardmandsdøtre –, der var tagne ind til Stiftelsen for at oplæres, vendte afskrækkede tilbage, fordi de ikke kunde udholde den Tone og det Sprog, som herskede der, og det ved selve Undervisningen.

Kan man tænke det muligt! Og det er dog en Kjendsgjerning! Jeg har hørt det af deres egen Mund . . . Kan man tænke det muligt, at dannede Mænd ved slig Raahed kan besudle en Stilling, som fremfor alle Stillinger i Verden maatte øve den modsatte Virkning – – som daglig, Time for Time, maatte indprente dem Medfølelse og Agtelse for Kvinde –! . . . Ja Agtelse for Kvinden, for den ophøiede Lidelsesmission, hun er kaldet til at bære frem . . . At tænke sig! . . . Nei, nei, der skal ikke spildes Ord derpaa . . . Jeg har kun et Udraab ligeoverfor dette – det samme, hvorfor jeg igaar irettesatte min lille I., der, Gud ved, hvor hun havde snappet det! havde valgt det til Mundheld: Fy for al Verdsens Ulykke!

At denne Raahed i Tone var temmelig almindelig, oplyses ogsaa derved, at en af disse Lærere N. N., der dannede en af de hæderlige Undtagelser, blev af samtlige kvindelige Elever som et Agtelsestegn engang overrakt en – Sølvpunscheøse.

Nu, jeg drikker gjerne et Glas med paa hans Velgaaende.

Slige Tilstande kunde ikke i Længden holde sig. Den urene Aand, der herskede, havde ogsaa faaet et altfor haandgribeligt Udtryk i den positive Urenlighed: Stiftelsen blev straffet i sine egne Synder. En alvorlig Maner traadte op, Døden, Døden i sin mest herjende Skikkelse. Jeg har hørt Læger sige, at neppe nogen Pest har raset sterkere, end da Feberen var paa sit høieste. Tre unge Fruer, blomstrende og livsglade, der ved et eget Træf var kommet til at bo under ett Tag i Nærheden af vor Sommerbolig, indkom Høsten derpaa paa Stiftelsen, og i mindre end en Uge havde Feberen bortrevet dem alle tre. Derom vidste jeg dog endnu intet hint Aar, jeg gjorde dens Bekjendtskab. Mig forundtes det jo at slippe vel derfra og frisk og sund at vende hjem til mine – ønskende den et evigt Farvel. Men det gaar mig, som det gik *Fritz Reuter* med Hovedvagten i Berlin, hvor han havde udholdt en rædselsfuld Fængselstid: jeg kan endnu ikke gaa gennem Rigshospitalsgaden og se op til hine Vinduer, uden at en Gysen gennemfarer mig.

(Saavidt Fru Z.s Optegnelse.)

.....
.....
.....

Det var – Gudskelov at vi kan sige det – dengang. Tilstande som de her skildrede hører, det tror vi dog nu, til de tilbagelagte. Der er neppe nogen, i det mindste blandt de Ældre i vor hæderlige, selv blandt Fremmede ansete Lægestand, der ikke med dyb Uvilje, med Afsky mindes hine Tilstande. Om de Yngres Opfatning deraf, eller overhovedet den Tone, der raader mellem dem, og særlig paa hin Landets vigtigste Stiftelse, har vi aldrig havt Anledning til at bygge nogensomhelst Formening, men et Ønske skader ikke, selv om det viser sig overflødig: Maatte de ret indprente sig den Erfaringsstats, der er saa gammel som Civilisationen, at ingen Stand afgiver en sikrere, tilforladeligere Prøvesten paa Menneskets Værd end Lægestanden. Intet Studium, særlig det, som omfatter Kvindebehandlingen, har det i sin Magt at drage dybere ned i Materialismens Dynd, men ogsaa hæve høiere op – op til en sand, human Dannelses ædleste Trin. De sjælfuldeste, ømmest følede Individuer, de sandeste Kvindevenner finder man blandt Læger. Maatte vore Yngre, der betræder denne Vei, alle som én, stræbe dertil!

Breve fra Christiania.

Julinka B. til en Veninde paa Landet.

Første Brev.

15. Februar 1867.

Kjære Julie!

Hvilket Brev dit sidste! . . . Opgivet Vinterbesøg, syge Tanter, Opofrelse og en dump Resignation, der kun slet skjuler en Afgrund af stille Fortvilelse, det var Hovedmotiverne i denne trøstesløse Skrivelse. Det var da ogsaa et smagløst og høist ubetimeligt Indfald af din Tante at komme med sin Hoste nu, du netop skulde herind for at nyde dit unge, skyldfri Liv, og et ligesaa høist utidsmæssigt Despoti at fordre, det vil da sige, stiltiende at tillade, at du bliver hjemme, som om det faldt ganske af sig selv. Hvortil har man da den velsignet lange Tid før Jul oppe paa Landet, uden for at blive færdig med sine Forkjølelser, sin Slagtning, Bading, Lysestøbning og øvrige Vinteropgaver? . . . Og hvad skulde en Tante ellers leve for, naar hun har en smuk, elegant Niece, uden for at fornøje hende og

omhyggelig holde alle Sorger og Hosteperioder borte fra hendes Nærhed?

Du beder mig nu, du stakkels bedragne Ungdom, at jeg vil holde dig nøiagtig à jour med, hvad der passerer herinde. Hvor beskedent Ønsket er, hvor let det synes at kunne opfyldes, saa har det dog, det merker jeg nu, sine Vanskeligheder, især for en, der har «en mere øvet Tunge, end en øvet Pen» til sin Raadighed – gid det var omvendt! Der skal en viss Behændighed til at overflytte disse i Flugten grebne Scener og Smaaoplevelser, disse Døgnetts Skumperler, i den tunge, pretensiøse Ordform. Det er som Champagne og Sandefjords Svovlvand, begge Dele maa tømmes paa Stedet – kan ikke forsendes. Dog, Synd vilde det være at negte dig nogle stakkels opsparede Rester, naar de kunde være dig til mindste Vederkvælgelse. Jeg skal forsøge at nedskrive noget hver Aften. Men saa maa du ogsaa tage tiltakke med min «geniale Omstreifermaner», som vor fortræffelige *Hartmann*, denne ufortrødne Leder af vore første, usikre Trin paa Tænknings Bane, saa vittig kaldte det . . . Apropos om ham – hvad vi forudsaa, er ganske rigtigt gaaet i Opfyldelse: *Laura C.s* desto mere spagfærdige, ofte lidt gaadefulde Stile, i Forening med hendes store mørke Gaader af Øine, voldte ham tilsidst saadant Hovedbrud at han merkede, her gjaldt det nok for Alvor «at tilegne sig sit Stof» og «tage det i Besiddelse», og han opgav nu til en «ret omhyggelig gjennemtænkt Besvarelse» det Spørgsmaal, hvorvidt Frøken C. etc., og *Laura* skal *dennegang* have besvaret Opgaven særdeles greit og forstaaelig. Igaar blev Forlovelsen deklareret.

I det hele har «Vinteraffærerne» givet bedre Udbytte end forrige Aar, og Konjunkturerne staar fremdeles lovende. Dem, jeg har at melde dig, lader sig omtrent bringe ind under de sedvanlige Kategorier:

No. 1 – 2. Glimrende Udsigter, mer eller mindre Mangel paa Inklination.

No. 3 – 4. Inklination, mer eller mindre Mangel paa Udsigter.

Endelig No. 5. Hverken Inklination eller Udsigter; Mama N. forsikrer imidlertid, de er saa uendelig lykkelige.

Hvem der menes, giver jeg dig selv til Gjetning. Af Baller har vi i Gjennemsnit neppe havt mere end et Par om Ugen. Man har forsøgt nogle Ændringer ved dem, som maaske kan vise sig heldige. Man beder undertiden slet ikke Ældre til dem, man ser sjeldnere og sjeldnere disse høitidelige Vogtersker optage Pladsene rundt Salen, uden i mindste Maade at kunne kaldes «Væggepryd». Papa, der har

sine dyrebareste Minder oppe i Turbantiden, ivrer meget mod denne Skik. «Et Bal uden Ældre,» mener han, «taber al sin Værdighed og al festlig Holdning; Nærværelsen af disse agtværdige lægger langt fra Baand paa Glæden, men tøiler den kun indenfor Gratiens Grænser. De Ældre er paa et Bal, hvad Koret var i den græske Tragedie,» – og mere saadant siger han. Du kjender nok Papa.

En anden Skik er, at man begynder med Souperen, og saa danses siden. Den har fundet flere Modstandere end egentlig Bekjendere, i Særdeleshed blandt Herrerne. Fætter *Agathon* er rasende over den. Det er at betage Souperen sin Blomst, siger han. «Hvem kan, selv om han efter denne Bys miserable Skik har holdt Middag med Skrædder og Skomager, hvem kan da Kl. 10 bringe den Stimulans med, der hæver Nydelsen til noget bevidst? Det er jo at berøve Festen Forventningens Duft, det er at begynde et Fyrverkeri med Buketten.» At dømme efter den Tid, det tager, inden Balherrerne indfinder sig i Salen for at begynde Dansen, maa dog Nydelsen ikke være ganske forstyrret, kan den kanske ikke hæve sig op til det «pikant bevidste», saa kunde det maaske kaldes ubevidst grundigt. Om I.s store Bal ved jeg kun, at der blot har været fire Sorter Vin, efter andre kun tre; det er alt, hvad man ved at fortælle. Spørger man om Toiletter, Tonen, Gjester, Vertinden, Svaret er det samme: Bare fire Sorter Vin!

2ode Februar. *Sigurd W.* er kommen hjem fra sin Stipendiatreise til megen Glæde for Papa, der i ham ser et af de Lys, der skal opgaa over Landet. Han synes, han har lidt Del i denne Storhed, da han (P.) har manuduceret ham engang. Det er virkelig, som om vi sporede en Paavirkning af noget mægtigere, noget ligt en fremmed Planet, der nok kunde bringe Forvirring i vort System, kun ved vi ikke paa hvad Maade. Alle taler om ham og ruster sig til at ærgre sig over ham.

I Teatret er jeg yderst sjelden. Vi abonnerede ifjor, og dermed synes jeg, vi har gjort Fyldest som gode Borgere og Borgerinder for lang Tid. Dog besøges det oftere af Papa og gamle Onkel *Ulrik*, dette sjeldne og sjeldent velkonserverede Fossilieeksemplar fra Bløddyrenes Tid – fra Christianialivets «Kridtperiode», som Broder *Conrad* (gaar ivinter til Presten!) kalder det. Han, Onkel, kommer altid halvt sentimental, halvt kolerisk stemt hjem fra disse Kunstnydelser, det sidste naturligtvis over Publikum, dette utaknemmelige, dette forstokkede Christiania-Publikum, hvis Følelser slet ikke vil slaa ud, uagtet Bjørnson giver det den ene Douche af Romantik efter den anden. Du ved jo, han er Teaterdirektør.

«Der sidder det og glør (Publikumet) paa «Vintereventyr og Sommernatsdrømme», som en» – ja, jeg husker ikke, hvad det var, som –

Og, falder Papa godmodigt eggende ind, tænker længselsfuldt tilbage paa de gamle, kjære Tider, da det fik græsse i Ro for al Slags Poesi og Romantik paa de Scribeske Brakmarker, og kunde forfriske sig i Vaudevillernes allerkjæreste, gemytlige, smaa Gadekjærr.

Aa det længes s'gu blot efter sin Pibe, sine Aviser og sit Aftenvrøvl, ikke efter andet, slutter da Onkel.

Men i Sigurd W. kan du tro, de har faaet uventet og brillant Undsætning. Baade Papas og Onkels længe hjemmefodrede, noget stædig-spagfærdige Meninger aabnes nu den herligste Tumbleplads i hans ungdommelig fyrige Udtalelser. Du skulde høre ham! Omkvædet er altid, at vi paaskjønner ikke, hvad godt vi eier herhjemme, naar vi har noget. Det maa først ud og faa sig en Attest paategnet der, at det virkelig er noget godt. Saa gaar det alle vore Poeter og Kunstnere, ud maa de efter Betyget, men saa, af lutter Taknemmelighed mod disse Fremmede, der fortalte dem, at de var Genier, og ikke Misfostre, tyr de ogsaa did igjen, og der bliver ikke en eneste Sjæl tilbage her. Nei, du, Julie, det er underligt nok, naar jeg tænker efter, er her virkelig ikke én herhjemme. Vi stikker endnu i Hedendommen, paastaar han, og ofrer til de gamle Afguder, som da er: Raaheden, Trættekjærheden, Lyst til at slaa ihjel alt, hvad der kan rage frem (ganske som i Hedenskabet), kort en Lyst til at slukke, hvad der lyser i dette Mørke. Iblandt disse Lys regner han ogsaa vor Scene; der er Begavelse og friskt spirende Liv, siger han. Og saa gaar han omkring med Blikke, som søgte han selv efter noget at slaa itu – i Mangel af Afguderne.

Paa et Par private Forestillinger, hvor der dansedes bagefter, har jeg ogsaa været og morede mig temmelig godt, det vil da sige, saa godt som jeg kan more mig. Conrad tiggede mig og Caroline S. igaar om at gaa paa femte Klasses Teaterforestilling paa Torsdag. Der skal først gives en Parodi paa «Kjærlighed uden Strømper», der heder «Strømper uden Kjærlighed», forfattet af *Ferdinand P.*, Duksen, den samme som forrige Vinter havde skrevet hin famose Afhandling «Vore Forfatterinder», der, forsikrer Conrad, gjorde umaadelig Opsigt i Klasserne. Dernæst en Travesti af Schillers *Wallenstein*, som skal være frygtelig vittig. Samme Forfatter havde alt «*Maria Stuart*» under Arbeide, men da

Conrad gjorde ham opmærksom paa, at der «eksisterede allerede en af dette Stykke», valgte han Wallenstein.

Hvad sker! Medens Conrad fortæller os dette, staar Onkel Ulrik, der havde været i Sideværelset, pludselig i Døren, «truende som Tilfældet, ubønhørlig som Skjæbnen».

Nei, nu bliver det for galt! Travesti af Wallenstein og Maria Stuart under Arbeide! Saa skulde da – jeg ved ikke hvor mange – Ulykker slaa ned i saadan en forbistret, forkvaklet, unaturlig, vrangvoksen Ungdom! Er det ikke nok, at vore fuldvoksne Gamlinger og tyveaarige Sibyller føler denne sørgelige Lyst til at vrænge og krænge alting og lade haant om alt, hvad der har frydet og rørt og husvalet deres Forældre og Bedsteforældre, skal Skolegutterne allerede begynde at abe og skabe sig! Er det kommen saa vidt, at de hermer ad Mesterverker, som de ikke har mere Begreb om end Manden i Maanen! Travesti af Wallenstein og Maria Stuart under Arbeide! Skulde man have hørt saa galt! – Og nu gik det løs over den udartede Slegt, over dens Materialisme, dens Egoisme, dens Mangel paa alle Hensyn, al Selvbeherskelse, al Takt. Du maa ikke undre dig over, at det er *Onkel*, der ivrer over dette; i Lighed med hine Urverdnesskabninger, der i sin Monstrositet viser Spor af finere Organer, endog af en Slags Vinger, er Onkel med al sin Brummen og sine hidsige Udfald en komplet Ridder, der hænger strengt i Formerne – Mangel altsaa paa alle Hensyn, al Selvbeherskelse, al Takt, der gjør Selskabelighed hos os til en Umulighed, gjør os til Fabel for vore Naboer, saa at Nærværelsen af en eller flere Nordmænd snart bliver ensbetydende med Krangel og Forvirring, at vi «kjære, ellers saa gode, bravsindede Børn dog skulde beflitte os paa» etc., indtil Paroksysmen, som den pleier, endte i en rørt Stemning, hvori han bad Conrad minde ham om, at han, Onkel, havde lovet ham en Insektkasse.

Nei, at Ferdinand ikke var her! raabte Conrad, da Onkel havde trukket sig tilbage. Nei, nei, at han ikke nu var her! Han trænger netop til en brummende Onkel i et borgerligt Lystspil, han har under Arbeide, og jeg har høitidelig lovet ham at bede ham en Aften, naar Onkel Ulrik er her!

Og dermed, min bedste Julie, maa du lade dig nøie for dennegang. Jeg har saa lempelig rystet Træet, hvad der ikke falder, modnes til næste; man maa spare. Altsaa ikke et Ord mere. Du Stakkel, hvor kunde ogsaa din Tante nenne –,

og lige idet du skulde reise! Det Peplumsmønster, som du beder om, maa du ikke tænke paa. Hos os maa en lidt paafaldende Mode blive et halvt Aar gammel, inden man vover sig til den, men da styrter ogsaa alle over den og slaar den plat paa Stedet. Den nye Essens «*esprit de Christiania*» sender jeg heller ikke, du kommer blot til at nyse frygtelig af den . . .

Ak ja – Frøken *Anna!* . . . Ja det er altfor sandt! Saa har det da faaet Ro, *ce pauvre coeur incompris!* . . . Om jeg har begrædt hende, vil du spørge . . .

Far nu vel, *dearest!* Hav god Taalmodighed! . . . Den stakkels Helene M. har faaet en sengeliggende Moder, der falder alene paa hende ved begge Søstrenes Giftermaal. Hun skal være saa taalmodig, saa mageløs! Hver Eftermiddag læse en Time for hende. Lammelse i Armen, langvarigt! Hele Byen beklager og beundrer hende. Nu ikke et Ord mere . . . Inklinationspartierne har alle slaaet op . . . Addio, plei nu din Tante godt; du ved, hvor dyrebar hendes Helbred er for os alle, men i Særdeleshed for din Julinka.

E. S. Nei, jeg har ikke grædt over Anna L.s Død, jeg har skreget, hylet . . . Hun var den eneste, som – læste dig Teksten, vil du sige! Farvel.

Sigurd W. kommer her omtrent en Gang om Ugen. Han modsiger mig i alt – alt –, men paa en saa forbistret høflig Maade, at jeg først bagefter merker, at han har været ordentlig grov imod mig. Ikke et Ord mere om ham.

Andet Brev.

Det nye Stykke, du spørger om, fik vi først at se iforgaars, da det spillede for fjerde Gang. Vi kom meget sent hjem. Uagtet Huset var propfuldt og trods enkelte smaa vulkanske Udbrud, som man nøiagtig kunde beregne forud, var der dog noget visst lummert udbredt over Tilskuerne. Denne trykkede Stemning fulgte os endog hjem, saa det første Kvarter omkring Tebordet, hvor vi ellers pleier livlig at udveksle vore altid – forskjellige Meninger, næsten gik hen i Taushed.

Adskillige Puh! og Pøh! udstødte af Onkel *Ulrik*, lettede ikke denne Forstemthed synderlig, og vi maatte gaa tilsengs med den. Først ved Tebordet igaaraftes, hvor Onkel indfandt sig, endnu slet ikke lettet, gav Papa den endelig Luft. Skylden, paastod han, for, at Stykket blev for langt, var i Grunden at søge

hos Publikum, og da han nu havde faaet sin Pibe tændt, bar det jevnt afsted for den sedvanlige lune Brise af hans Betragtninger; Onkel falder da gjerne ind med et pludseligt Vindstød, der kun bringer Fartøiet til at hugge et Par Gange. Og jeg? spørger du, aa jeg har intet andet at varetage end at skjænke Te og ved en passende anbragt datterlig Modsigelse her og der at bringe Friskhed i Seilene.

Hvor kan Skuespillere spille uden Applaus, blev Papa ved, uden denne levende uafbrudte Forstaaelse med sit Publikum, der er for dem, hvad Luften er for Lungerne! Denne elektriske Strømning maa gaa uafladelig mellem Scenen og Tilskuerpladsene; men hos os kastes den altid svagere og svagere tilbage og virker tilsidst lammende og udtværende paa hele Forestillingen. Istedetfor at skyde Fart sagtner den ligesom Lokomotivet, naar Ilden mindskes. Vi kunde været fremme Kl. ti, og den blev nærmere tolv.

Men bedste, kjære Papa, der manglede dog virkelig ikke paa Applaus; bare Fru *Gundersen* viste sig eller vendte sig for at gaa, blev der jo en formelig Storm.

Ja, det var noget at takke dem for, raabte Onkel, jeg gad vide, hvilke Træmennesker der havde kunnet se hende iaftes og ikke . . . Puh!

Nei, Svoger, deri har du fuldkommen Ret. Jeg har kuns et Ord at sige, og det er, at hun var *deilig*. Hun *blev* deilig, fordi hun *vilde* og *skulde* være det, hun blev det ved en Sjælfuldhed, der brød sig saa energisk og dog fint nuanceret gennem de mange tragiske Affekter, at den vilde adlet selv en mindre ædel Form. Dette beviser kun, hvad jeg hundrede Gange har sagt, at enhver Kvinde paa en Maade er sin egen Kunstner, at hun har selv at reproducere og aandelig forny, hvad Naturen engang har beskjæret hende. Naar Kvinder for tidlig bliver stygge og gamle, er det deres egen Skyld, paastaar jeg. Vor *Maria* har iaftes taget Publikum med Storm, mindre fordi hun spillede fortræffelig, end fordi hun var smuk og henrivende. Men en Svale gjør ingen Sommer. De andre kan ikke leve af, at en enkelt ydes Retfærdighed. Ogsaa om andre Hovedroller maa man sige, at de udførtes vakkert og bifaldsværdig, men – neppe en Haand har rørt sig.

Nei, nei, sagde Onkel, neppe en Haand. Jeg havde en stor, vigtig Mand ved Siden af mig, der satte en prøvende Mule op ved ethvert brillant Sted. Man skulde tro at se en Brændevinsskjønner anlægge Gradestokken paa nogle af sine Fagprodukter; hvergang jeg klappede, skelede han spotsk hen til mig, som om han vilde sige: Saa dette kalder De «dobbelt»?

Damerne ved vor Scene, blev Papa ved, er altid bedre farne end Mændene. Er de elskværdige tilmed, som vi er saa lykkelige at eie dem, vil det mandlige Publikum altid beskytte dem og holde dem oppe, – unaturligt vilde det ogsaa være, om de ikke gjorde det. Men Skuespillerne! De stakkels Skuespillere, hvem tager sig af dem? Naar de ikke netop er saa heldige at staa i en umiddelbar Rapport til vore Lattermuskler, som f. Eks. Johs. Brun, der kan glæde sig over et saa skjønsomt Publikum, at det ler, bare han viser sig, inden det har mindste Begreb, om Rollen er komisk eller alvorlig, naar jeg undtager ham, maa de alle, som man siger, gaa for Lud og koldt Vand. Naar Ret var Ret, burde I Damer tage jer af dem. Hvorfor gjør I ikke det? Hvorfor klapper I ikke, naar der er Grund til det?

Hvem, Papa, skulde klappe?

Damerne, Tilskuerinderne, den dannede skjønssomme Del af disse, ja, for fuldt Alvor, det mener jeg.

Ja, hvorfor Djæv–, om Forladelse, jeg mener Linka, hvorfor ytrer de ærede Damer ikke sit Bifald, naar Skuespillerne fortjener det, hvorfor sidder de der som Dukker? Det synes ikke mere end ret og billigt, at I lagde eders Stemme med i Vegtskaalen, at Ligevegten kunde oprettes.

Vi, Onkel, skulde give os til at klappe i Teatret, naa, det manglede bare!

Ganske rigtigt! Det mangler, det mangler, ja just mangler, du siger det netop, sagde Onkel ganske indtaget i det lille Dobbeltspil. Og derfor burde I ogsaa minsæl gjøre det, netop, fordi det mangler.

Forat I kunde faa den Fornøielse at se os i «Vikingen» næste Søndag, sagde jeg, vel kjendende den Virkning, dette magiske Ord vilde have paa Onkel, der engang selv havde staaet illustreret i den.

Naa, saa for røde! . . . fo'r Onkel saaledes i Veiret, at Piben faldt under Bordet . . . Gud forlade mig, jeg havde nær bandet. Og hvorfor ikke? Hvad skulde det skade? Er der noget fornuftigt Menneske, som bryder sig om at komme i det . . . det! . . . Pøh!

Ja, men bedste Onkel, ikke alle tager det saa ligegyldig som du. Vi er svage Fruentimmer, skal jeg sige dig, og betænk, Onkel, at se os illustreret under samme yndefulde Skikkelser som de stemmeberettigede Damer i «Punch», et helt Parket fuldt, skraalende, viftende, klappende, trampende. Paa Scenen falder

Knox om af Overraskelse og bliver baaret ud! Det er blot det ene Billede . . .
nedenfor . . . lad se! Hvad har vi der? Opløb i en Modebutik. Der findes næsten
ikke Glacéhansker mere i Byen. Damernes Ytringsfrihed har konsumeret dem
alle. Prisen paa Damehansker er stegen til det uhyre. De ikke-teaterbesøgende
Damer har besat Butikken for at hindre Fredagsabonmentinderne fra at trænge
ind, Pøbelen samles udenfor . . .

Meget vel, meget morsomt, og næste Fredag klapper I igjen, og jeg gad se,
hvem der først bliver kjed af Legen.

Papa, sagde jeg og tog ham om Halsen, jeg skal applaudere alt hvad du vil
herefter, naar du vil love mig det, du ved nok det, vi beundrede saa inde hos
Tostrup, du husker nok det til fem? bare fem! Hvad, søde Pa?

Din lille Taske! Nei, paa ingen Maade, ingen Betingelser, ingen Akkordering!

Vil du love mig Ridehest for Sommeren, mælte *Conrad* pludselig fra sin Krog,
saa skal jeg sikre dig baade min Stemme og hele femte Klasses.

Fy, *Conrad*, sagde jeg, nu i Grunden lidt skamfuld – der er en Slags Spøg,
Julie, som ikke taaler at vrænges –. Papa, jeg gaar uden Betingelser ind paa
Sagen. Vil du tro det, jeg synes virkelig mangengang som du, at her fortjente
Vedkommende en lydeligere og tydeligere Opmuntring; du skulde vide, hvor jeg
har beundret *Maria*! Især i den grønne Dragt! men, hvad skal man gjøre? Det
hører nu engang ikke til os Damer at turde ytre sig . . .

Og hvorfor ikke, spørger jeg. Hvilken Misforstaaelse er dette Terteri ikke, der
nu endelig engang kunde have overlevet sig selv. Jo, netop til eder Damer hører
det at bære denne Opmuntring frem. I repræsenterer den rene, upartiske,
lidenskabsfrie Stemme i Publikum, og dennes Opgave er det supplerende at
stemme sig op mod Mændenes større Hensynsløshed og alskens personlige
Motiver. Kun kvindelig Finhed og Takt forstaar rigtig at opmuntre det forknytte,
beskytte det opadstræbende, men endnu ubefæstede og belønne det fuldendte. Til
alle Tider har Kvinderne været Kunstens og det skjønnes naturlige Prisdommere.
Hvor Mændene dømmes efter Regler og Teorier, ledes de af Instinkt. Hvilken
ridderlig Daad, hvilket Kampspil har kunnet tænkes uden ædle Damers Bifald og
Opmuntring? Ingen Kjæmper vilde vovet sin Ære indenfor Skranken uden Haab
om Belønningen, rakt ham af en smuk Haand . . .

Og ingen Matador, faldt *Onkel* ind, vilde saa koldblodig gaa den Fare imøde i

næste Minut at blive spiddet mod Skranken eller slængt tre Alen i Veiret, naar ikke nogle tusende sorte Øine luede paa ham og ligesaa mange Tørklæder tilviftede ham Mod . . . Pyh! Hvem skulde ikke da holde sig kjæk! Skuespilleren, der staar paa Brædderne, er ogsaa et Slags Toreador, han sætter ogsaa sit Liv, sin Person paa en Maade ind, han ved heller ikke, hvilken Bøffel der i næste Øieblik kan faa ham paa Hornene. Hvor længe vil vore Damer vedblive at være Dukker, som intet Parti tager i noget *alvorligt*? Hvor længe? spørger jeg.

Naa, naa, Ulrik, du er vel hidsig, naar du kommer paa det Kapitel, vi maa lægge en liden Kapsun paa dig. Vore Damer er al Ære værd; der kan blive store Ting af dem, men det er ikke kommen rigtig frem endnu. Der ligger noget hemmende over dem, der hindrer dem i frit og eiendommelig at udfolde sig. De er bange for hverandre, tror jeg –

Onkel Ulrik: Ja, ja, deri indrømmer jeg Damerne Ret, deri har de Ret – – bange for hverandre! . . . ha! ha!

Pa.: De er bange for hverandre, tror jeg; af lutter Frygt for at synes noget mere og gedignere den ene end den anden viser de sig mindre betydelige, end de virkelig er; de koketterer med et Slags Intetsigenhed, ligesom andre Nationers Damer med sin Betydenhed. Denne Ængstelse for at sætte sin Personlighed ind i noget større og mere dybtgaaende, og den deraf følgende Tomhed og Ørkesløshed, afføder netop hint evige, smaalige Kritikakleri mellem dem indbyrdes. I det Øieblik, dybere Interesser fyldte dem og sluttede dem til hverandre, vil den falde bort af sig selv. I Forholdet mellem Mand og Kvinde føles denne Mangel som en skillende Kløft. Vi har derfor faa Egteskaber, hvis man ved disse forstaar et Fællesskab i Interesser, en daglig Udveksling, en inderlig Sammensmeltning af Kræfter, der, supplerende hinanden, virker mod det samme Maal; de fleste Forbindelser er, om man vil se ret til, kun Associationer til en fælles sikret Livsstilling. Paa andre Steder skrider Emancipationen saa meget mægtigere fremad, som den virker *stille* indenfra udad, og derfor hverken lader sig nedslaa af Modløsheden og Tvilen eller angribe af Spotten. Thi hvad er Emancipation andet end at give det aandelige Indhold, enhver har i Eie, Anvendelsesfrihed! I Sverige arbejder Kvinderne, støttede af Landets dygtigste og mest begavede Aander, vakkert mod dette Maal. Jeg har blandt de svenske Damer fundet en Dannelse, en Skat af Kundskaber og en Evne til at gjøre disse gjældende, som jeg sandelig sjelden har truffet her, ialfald merker man lidet til

den; thi jeg vover naturligvis ikke at paastaa, at den ikke findes. Hos de svenske Damer træder denne positivere Dannelses, selv hos unge Piger, sterkere frem, uden at den i mindste Maade skader deres naturlige Elskværdighed. Den er ligesom organisk forbundet med deres Væsen.

Onkel Ulrik: Nei, du har Ret. Jeg ved Pokkeren ikke, hvordan det er her. Ungdommen – jeg mener da ogsaa den kvindelige – lærer saa meget nutildags, den skal proppes med alle mulige Kundskaber. Men det er det, som du siger, Bror Carl, man sporer saa forbandet lidet til det. Damerne fra vor Tid, du, havde ikke lært en Tiendedel af, hvad der nu læres, og dog kunde man faa en Samtale med dem, hvori der baade var Aand og Hjerte. Jeg blev ligesom opvarmet og opkvikket for lang Tid. Ak, husker du, Svoger, Jomfru *Leth*, jeg kan sige begge Jomfruerne *Leth*, baade *Alvilde* og *Lava* . . . Udmerkede Piger! Men især *Lava!* især *Lava!* . . . Og . . . og Fru *Bjørnstad!* Hun var kanske mindre brillant, hun var, hvad man kalder et Hjertemenneske, med hende kunde man tale ret ud af Hjertet, hun forstod alt! Jeg skal aldrig glemme, hvor hun har trøstet og holdt mig oppe i en sørgelig Tid af mit Liv, hun var mig som den kjæreste Søster. Men Nutidens Damer! Jeg forstaar mig ikke paa dem! Hvad man hører af Ungdommen: Fjas! Hvor man lytter: Fjas, bare Fjas! Kriticere og gjøre Nar, det kan den.

Ne–ei, men Onkel! afbrød jeg og satte den tredje Kontorkop hen for ham, men Onkel Ulrik, hvor kan du nu sige –

Tak, søde Barn, ikke dig! Ikke dig mener jeg. Jeg mener ingen bestemt. Tak, den er aldeles tilpas! Jeg spørger blot, hvortil al denne Lærdom, alle disse Talenter, naar de ikke bruges til noget alvorligt. Det er noget *alvorligt*, jeg vilde have, Opskruethed og Vigtigmageri er ett, et andet er at anvende det, man har lært, til noget *alvorligt*, gjøre det nyttigt og til Velsignelse i Livet. Nu ligger disse Kundskaber bag Laas og Lukke, ligesom Sæterprodukterne paa Bondens Stabur, og det bliver vel Barnebarnene tilsidst, som faar al denne forharskede Visdom.

Pa.: Ja, Svoger, lidt agterud er vi sagtens i visse Henseender her endnu. Medens andre Lande arbejder paa at skaffe sine Kvinder Valgret, anser vore det endnu for ukvindeligt at ytre sin Mening i et Teater.

Ak, Papa, vi vilde, ved Gud, gjerne have Valgret. Spørg blot alle Damer! Men jeg tror neppe, vi valgte nogen af vore Stortingsmænd. Jeg ved saa inderlig godt,

hvem Caroline P. og Mina S. vilde vælge. Og tror du ikke, det var bedst at skaffe os *denne Valgret* først, inden I tænker paa at skaffe os Ret til at vælge Stortingsmænd, hvad, Papa?

Længere kom vi ikke. Pa. lo, og Onkel Ulrik brummede noget om, hvor Ret han havde i, at det er umuligt at føre en Samtale med nogen ung Dame i disse udartede Tider. Og han tænkte med Vemod paa Lava.

Hvilket Brev, Julie! Jeg ser dig taalmodig arbeide dig igjennem Papas lange psykologisk-æstetiske Betragtninger i Haabet om noget bedre tilslut; men der levnes jo ikke Plads til et eneste Ord! – Sigurd var i Teatret, dog talte jeg ikke med ham, uagtet der *var* Anledning dertil. Vi undgaar hinanden i den senere Tid – *for sidste Gang hører du ham nævne*. Charlotte P.s Bryllup skal staa imorgen; Brudepige vilde jeg ikke være, jeg kan slet ikke være noget i *Flok*, allermindst rørt og høitidelig. Nu god Nat!

Julinka.

Om Sigurd er smuk? spørger du. Som man tager det. Vil du kalde Romsdalshorn smukt? I visse Belysninger vil du sige. Nu, saa er han det ogsaa.

Tredje Brev.

Kjære Julie! Det Kjælenavn af Komet, som du undertiden har givet mig, stræber jeg i den sidste Tid at gjøre mig fortjent til. Paa Grund af mit Slegtskab til Fru H., der for nærværende er her i Byen og bliver sterkt feteret, drives jeg med al en Komets Uregelmæssighed snart ind i en, snart i en anden mig ganske vildfremmed Region, hvor jeg da efter al Sandsynlighed iagttages med de samme Fornemmelser, disse uhyggelige Himmelfremtoninger pleier at vække. Jeg har saaledes været buden i et Selskab til – hvem – kan du ikke gjette, om du gjettede til imorgen. Men da det vilde være barbarisk at sætte dig i nogenslags Spænding oppe paa Svenkerud, vil jeg spare dig Gjetningen. Jeg har været i Aftenselskab hos en af vore Forfatterinder. Der er nu ikke mindre end tre af denne betænkelige Art, og det i mindre end 30 Aar, saa Stortingets Bekymring sidstleden, for «Konsekvenserne, naar man først begynder at opmuntre ogsaa dem», begynder at faa nogen Grund. «Inden Aarhundredets Slutning kan der komme tre til,» mente Papa leende.

Jeg negter ikke, at jeg med en viss Spænding imødesaa Aftenen. Onkel Ulrik

var ogsaa buden, paa Grund af at han fra gammel Tid har været kjendt og skattet af Vertinden og hendes Familie. Man raadede os til at tage nogen solid Føde til os forinden; man kunde ikke vide, hvad det var nyttigt til. «Der serveres formodentlig Nektar til Te og Ambrosia til Souper,» mente Fætter Agathon.

Vil du tro, at denne Ytring, der spøjte igjen fra en gammel velbekjendt, som jeg troede, længe skrinlagt Fraseologi, bragte mig . . . Julie, ja jeg kom ligesom hovedkulds ind i den Stemning, som du kalder min filosofiske, og som undertiden, dog ikke ofte? – har ydet dig det fornøielige Syn at se «liden Sommerfugl i Støvler vøltigere».

Jeg kom til at tænke paa et saadant udpeget Kvindelivs Saga her i vort Land ligefra den første opdukkende Myte, der ikke er langt fra at tilkjende sin Heltinde grønt Haar og Fiskeskjel, gennem Bytraditionens endnu ungdommelige, fantasirigeste Udfolden, indtil den, efterhaanden træt af Selvmodsigelser og eget Vrøvl, daler og bliver triviell, og vrantent lader Ærgrelsen derover falde tilbage paa Gjenstanden. Saa har i Grunden en saadan Ulykkelig at lide den halve Del af sit Liv, fordi hun er excentrisk, hvilket er formasteligt, da ingen anden er det, og den anden halve Del, fordi man har opdaget, at hun ikke er det, og da bliver hun kjedelig.

Jeg tænkte mig ret levende et saadant kvindeligt Fænomen, hvorledes det ligefra sin første frygtsomme, usikre Flagren her paa vor Scene, gennem en halv Menneskealder, det maaske skal færdes mellem os, vrider og snor sig under et Slags socialt Politiopsyn, der har at iagttage og strengt notere enhver Afvigelse fra det normale Christianiamenneske. En vakker Fordring at skulle fyldestgjøre: præstere det ualmindelige og være det platteste! Hvilken oprindelig Natur, var det selv en Engels, vilde holdt Stand her og ikke bleven forkvaklet og forgiftet? Jeg maatte tænke paa, hvad Sigurd – jeg maatte tænke paa, hvad vor stakkels Anna sagde mig, den sidste Gang jeg saa hende – ikke anede jeg, at det var den sidste. Der gik ligesom en Gysen gennem hende, da hun besvarede mit Spørgsmaal, hvor mange Aar hun havde tilbragt her i Christiania.

Da vi talte videre derom, sagde hun – ikke med Bitterhed eller Heftighed, snarere med en isnende Ro: Julinka, har De nogensinde tænkt Dem en, der ved en Feiltagelse eller ved Intriger er sat ind i en Daareanstalt? Han maa enten dø, eller han vil ufeilbarlig blive det, han skal gjælde for. Enhver af Stedets

retmæssige vil se i ham noget fra hans egentlige Væsen abnormt; kun ser de det alle *forskjellig*. Enhver enkelt vil skue og hade i ham sin egen *Modsætning*.

Ikke meget anderledes har jeg følt mig tilmode i disse Aar, jeg har levet her, og, det smerter mig at sige det, især ligeoverfor mit eget Kjøen. De har alle paa forskjellig Maade misforstaaet mit Væsen. De regelrette Kvinder, de, hvem en lykkelig Stilling, i Forening med et heldigt Forhold af visse negative Dyder, giver en Sikkerhed, en Uantastelighed, der gjælder for Overlegenhed, og som maaske er den eneste, som taales, har kaldt mig excentrisk og forstyrret, de mere urolige, uklart higende har ærgret sig over min Passivitet. De religiøst strenge har i mig set det fortabte Verdensbarn, de blot og bart verdsligsindede en Skrue, en kvindelig Særling. Enige har de kun været i den utrættelige, den smaalige Grusomhed, hvormed de har forfulgt og straffet i mig sine egne Hjernesvind. Overalt er dette Misforstaaelsens og Fordommens Fantom skredet foran mig, forstyrrende, fortørrende hver Glæde. Mennesker, hvem jeg med den varmeste Hu er fløiet imøde, og hvem jeg er viss paa sympatetisk vilde sluttet sig til mig, har modtaget mig koldt, har stødt mig tilbage, allerede berørt af dette Fantoms isnende Aande.

Og dog har min Kreds forholdsvis været snæver. Jeg har ikke hørt til dem, der ved nogen særegen Begavelse har hævet sig over Mængden. Jeg er en eiendommelig, en sterkt anlagt Natur, det har været min Brøde. En *navnkundig* Kvinde, o Gud, nei, saa ulykkelig har jeg ikke været! En Mand kan taale at være slagen til Navnkundighedens Pæl i eders Land, han maa da have Nerver af Staal – en Kvinde kunde ikke holde det ud, hun maatte ende med fortvilet at forbande sin Kaldelse.

Tænk, Julie, at disse Ord skulde være den sidste Bekjendelse, jeg hørte af Anna! Anna, saa hæderlig, saa daddelfri i alt, saa god, og maatte sige dette! Lidet agtede jeg dengang derpaa, men nu, da hun er borte, kommer disse Ord mig mod min Vilje i Tankerne. Ved det Fantom, Anna omtaler, maatte jeg ellers tænke paa Gjenfærdet i det gamle Riddersagn, den onde Borgfrue, der til Straf, fordi hun i levende Live havde voldt saa megen Ufred, gik omkring i Slegterne og pustede ondt ind i dem, indtil der engang kom en ung Ridderfrue, der var *Søndagsbarn*. Hun saa derfor, hvad ingen før havde set, og det lige idet hun stod for Alteret med sin Gemal, Spøgelset, hvorledes det med sin iskolde, giftige Aande pustede Kjærligheden ud i ham, optændes af Harmen, og giver det – klask

– et Ørefigen. Det var netop et saadant, det ventede paa, fra det Øieblik fik det Ro, Forbandelsen var hævet. Havde stakkels Anna havt Mod til at give sit Fantom et dygtigt et paa Øret, saa vilde hun faaet Fred for det siden.

Alt dette gik især rundt i mit Hoved, siden vi havde modtaget hin Indbydelse. Det maa heller ikke derfor undre dig, at, inden vi naaede derhen, kom vor Forfatterinde til at staa i et mer og mer tragisk Lys; jeg tænkte mig hende som en Slags fortvilet Medea i Begreb med at myrde sine egne Aandsfostre.

Vi blev modtagne af en pen gammel Dame, der slet ikke gjorde dette høitidelige Indtryk. Med ligefrem Venlighed bød hun os velkommen, og jeg havde straks en Følelse, som om jeg længe havde kjendt hende. Hendes Hus og hele Omgivelse bar det samme jevnt almindelige Præg. Man bød os Te (ikke tynd) med ordentlig solide Boller til. Man mente, at de kunde gjerne været lidt mere æteriske. Aftenen gik passabelt, uden Tilstelning, ingen Deklamation, ingen Oplæsninger, uagtet det laa elektrisk i Luften. Der blev givet et Par gode Musiknummere, hvorefter Vertinden spillede en norsk Springdans, der satte Onkel Ulrik i en foruroligende Bevægelighed. Jeg var forbauset over, at der slet intet var at forbauses over, og – skal jeg tilstaa det, denne Opdagelse voldte mig noget, der lignede Skuffelse.

Aftenens kritiske Punkt kom endelig. *Souperen* var hensat til almindelig sen Tid, af den Grund skulde Fætter Agathon været tilfreds, hvis han havde været der, vel, at han ikke var det! Anretningen? spørger du. Taalmodighed, det kommer. Tonen blev ved Bordet livligere. Der blev holdt adskillige Taler, hvoraf nogle meget morsomme. Vi var allerede længe siden færdige – men Bevertningen; vent, vent, det kommer jo! – da der blev slagen til Taushed, og Vertinden traadte frem for at tale. Nu kommer Humlen, tænkte vi, Humlen paa Aftenens Svagdrikke: med Grund turde vi her vente et af de mere høistemte Temater poetisk varieret. Du vil kunne dømme selv, naar jeg i næste Brev sender dig Talen. Din Julinka.

Fjerde Brev.

Vertindens Tale. «Gode Taler er, som det lader, smittende, men da vi ikke ved, hvor langt det fører os, og alle Ting maa have en Grænse, maa det være mig tilladt som omsorgsfuld Vertinde at sætte denne Grænse. De ærede Talere har

alle bevæget sig paa ideale Høider; jeg vil saa lempelig som muligt føre dem tilbage igjen i den jevne Virkelighed. Det er et Tema af ren praktisk Natur, jeg vil ansøge mine Gjester om at yde et Øiebliks Opmerksomhed. Et *praktisk* Spørgsmaal! Det klinger saa haardt, saa tørt, og er dog, som næsten alle, der benævnes saa, saa nøie som Roden til sin Plante, knyttet til vore ømmeste sjælelige og aandelige Tilstande. Først og fremst Tak, fordi De er komne og er elskværdige, og, tør jeg drage en Slutning af de muntre, tilfredse Ansigter, jeg ser omkring Bordet i det Øieblik, Dugen skal tages af det, vil jeg føie til: *Tak, fordi De har taget tiltakke*. Tak, fordi De har taget tiltakke med en Bevertning, som, jeg indrømmer det villig, der hører et visst Mod til i vore Dage at byde sine Gjester, – en Bevertning, som *Wessel* allerede for hundrede Aar siden erklærede for ikke at være *Mad*. Hvis nogen af mine ærede Gjester maaske ikke mindes de berømte Linjer, hvori han udtaler denne Anskuelse, vil jeg bringe dem i Erindring:

At Smørrebrød er ikke Mad,
Og Kjærlighed er ikke Had,
Er alt, hvad jeg for Tiden ved
Om Smørrebrød og Kjærlighed.

Og netop fordi mine Gjester iaften har maattet nøie sig med *Smørrebrød*, og ingen *Mad*, trænger Vertinden i høi Grad til at paakalde deres *Kjærlighed*, at den ikke skal gaa over til *Had*. Jeg henvender mig først til de Ældre, da en Stemme siger mig, at jeg hos dem lettest tør haabe paa Overbærelse. Behøver jeg mere end at anslaa gamle Strengene? At vække den vemodige Erindring om vor Ungdom? Behøver jeg mere end at føre eder tilbage til hine rørende nøisomme Aftenselskaber, der endnu ikke har det fornemme Navn af *Soiréer*, hvor vi virkelig bespistes med *Smørrebrød* og ikke *Mad*, men tør jeg lægge til: *Kjærlighed* manglede ikke, det kan vi alle vidne. (Ja, ja! Onkel Ulrik slog ud med begge Arme, som om han favnede et usynligt noget.)

I Fruer fra hin Tid, kan I slet ikke erindre, at bedst som I sad i Venindeklyngen, har et Knæ bøiet sig halvt for eder, et Par Øine stirret eder visst og bønlig ind i Sjælen, medens en spøgende Mund bød eder Fadet? . . . Det var ham, I havde tænkt paa hele Aftenen, og som først nu i denne lille Pagetjeneste fandt et Paaskud til at nærme sig. Tænkte I vel i det Øieblik paa, hvad der var paa

Fadet? . . . O vist ikke! der kunde været, hvad der være vilde, I agtede det kun for, hvad det i dette Øieblik var: Baandet mellem eder. Og I gamle Mænd, husker I, hvorledes I midt i den larmende Kreds har stirret drømmende ned i Glasset og glemte at drikke? Afspejlede Billedet af den hemmelig elskede sig mindre smukt, fordi der kun var – *Bisp* i Glasset, end om det havde været en dyrebarere Drik? (Nei, nei!) Jeg tror heller ikke, jeg tror endog, det har vist sig tydeligere, mere varmt forjættende, det har hvisket om en muligere, nærmere Lykke, end om I havde set det hvirvle om i Champagnens Malstrøm. – O en saadan Champagnemalstrøm er en meget betænkelig Malstrøm for en ung, elskende Embedsmand, at skue sin udvalgte Billede i – – Her trængte Onkel Ulrik trods alle Husch og St! sig stormende frem med sit Glas – *Bisp*, for at klinge med Talerinden, der ogsaa var saa elskværdig at møde ham paa Halvveien.

Tiderne har forandret sig. For nu at turde bede nogle Gjester sammen, kræver Skik og Brug ganske andre storartede Tilstelninger. Selskabeligheden har givet Plads for *Selskaber*, de gemytlige Aftensborde for tungt belæssede Tafler og endeløse Libationer i saa og saa mange Sorter Vine. For ikke at beholde igjen en Gnist af den gamle urbane Gemytlighed indførte vi *Buffeterne*. De yngre Familier, hos hvem en friere, kvikkere Selskabelighed bedst kunde trives, maa næsten ganske lukke sine Døre. Vi har ikke Raad til at bede nogen sammen, der kræves Vine og Souper, siger de, og vi har ikke heller Lyst til at sønderflenges, fordi vi forsøgte at sætte os ud over denne Fordring. Det er alt, at vi kan opfylde Kravet, hvor det er uundgaaeligt, ved Familiehøitiderne. Da skal de tunge Selskaber for en Dag.

Men netop her, saa langt fra at forhøie en saadan Kjærlighedens Fest, viser denne Skik først rigtig sin nedtyngende og forstyrrende Virkning. Vi vil blot erindre, hvorledes *hun* optages og misbruges, hun, der skal være det aandelige Centrum i disse Fester. Husker hine Festdage i Aaret, hvor Himmelen holder Afmønstring over de unge Hjerter og tager dem i Ed for Fremtiden! Jeg har set Mødre, der havde Børn til Konfirmation, komme sent i Kirke og ligesom med en unaturlig betvungen Længsel kaste sig i Andagtens Arme. Deres Taarer har strømmet næsten konvulsivisk, halvt af Anledningens Rørelse, halvt af en nervøs Overanstrengelse. Neppe har en saadan Moder hørt Velsignelsen udtale over det kjære Hoved, saa trænger hun sig gjennem Mængden for at slippe ud. Hvor gaar du hen, o Moder? Vent, til Høitideligheden er endt, og du kan tage din Søn med

dig, tage ham ved Haanden og lede ham til Hjemmet! O hold den fast denne Haand, husk, det er sidste Gang, du leder ham. Ved Døren slipper Taget, og han brister ud i det store, store larmende Liv, hvor du ikke kan følge ham! Nei, hun maa skynde sig forud, hun skal have Familieselskab til Middag og halvtredsindstyve Gjester til Super. Hvad Indtryk de unge selv modtager af en saadan Dag, der, begyndt i from Andagt, skal ende i disse, en høitidelig Kjedsomheds Saturnalier, dette er igjen en anden Side af Sagen, der ikke mindre fortjener at overveies. Det er, som om vi ikke tidsnok kunde indvie disse unge til det tommeste, aandløseste, mest gudsforladte, vore sociale Tilstande har at opvise: vore *Selskaber*.

Mine ærede Gjester!

I vil forstaa, at jeg ved at paapege en ringe Del af Skyggesiderne ved dette vort Selskabsliv har villet noget mere end en blot Undskyldning for iaften. Jeg har ønsket, at vi alle kunde forene os til ganske at afskaffe et af dens værste Unoder, Supererne, og byder mig selv villig frem til et af de første Ofre, der maa falde for Sagen. Jeg har først villet sikre mig de *gamle* mod en anden, langt sterkere Magt. Hvad Understøttelse kan denne Sag vente hos den yngre Slegt? Ligeoverfor den kan vi ikke appellere til nogen Fortid, der findes ingen erotisk frugale Strengte at anslaa. Denne elskværdige Ungdom vil altfor sikkert være enig med Wessel i, at Smørrebrød ikke er Mad. Den er født og baaren til Bordene med Mad paa, forskrækkelig megen Mad paa, man har drukket dens Festskaaler i de Vine, der stod paa disse Borde, i mange Vine, forskrækkelig mange Vine. Og det værste er, at vi Ældre selv bærer Skylden deri. Vi var imponerede, vi svage, taabelige gamle, af denne i Talenter, Verdensskik og fri Uafhængighed os saa overrørende Ungdom, som vi havde den Lykke at være Fædre, Mødre, Tanter og Onkler til, vi vidste ikke tilsidst, hvad vi skulde finde paa for at takkes den, og vi opfandt Souperene. Vi trængte til at give vor Anerkjendelse af denne fyldigere, friere Tilværelse et synligt Udtryk, og vi fandt det i de bugnende Borde. Vi frygtede for, at denne Ungdom skulde gjøre et Tilbageskridt til vore trohjertige Skikke med deres Velopdragenhed og plump ærlige Courtoisie, og – vi tog Stolene bort om disse Borde. De staar der nu kun som det billedlige Symbol paa vor Hyldning, ligesom i Oldtiden de bekransede Altare, hvorpaa man ofrede Dyr og Markens Frugter. Vi kan ikke vilkaarlig afskjære denne blot billedlige Del af vor Kultus, den maa afstaaes os. Vi kan ikke, vi gamle, ophøre med at give Superer, de unge

maa frivillig give Slip paa dem.

Det næste Spørgsmaal bliver derpaa, om de behjertet med et Slag vil give Slip paa de belæssede Borde eller vente, til en nær Fremtid ufeilbarlig afskaffer dem. Denne kostbare Uskik vil ophøre af sig selv, man vil engang opdage, at den er gammeldags og smagløs. Har vi indbildt os, at vi heri følger et Fremskridt, saa tager vi jo meget Feil; vi holder netop fast paa noget, som andre Nationer, vi gjerne vil efterligne, længe siden har opgivet som Rester af Barbari. Mon det ikke i dette Stykke, som i mange andre, hvori vi indbilder os at være rigtig fashionable, gaar os som den gamle Kommandant paa Vardøhus? Han fulgte ogsaa med Tiderne. Tjeneren maatte punktlig hver Morgen præsentere ham Dagens Aviser, kun var de altid et Aar gamle.

Mine Gjester, unge og gamle! Skal vi drikke paa lykkeligere Tider? Mere *Selskabelighed*, færre *Selskaber*, mere *Spirit*, mindre *Vin*, mindre *Mad* og mere *Kjærlighed!*

Hvad synes Du om denne Tale, Julie, og om min Hukommelse? Naar du har tilstrækkelig beundret den – Hukommelsen –, skal jeg næste Gang fortælle dig, hvorledes det hænger sammen. Vi er ikke ganske færdige – vi maa endnu engang tilbage til Selskabet. Imorgen mere! J.

S. var her igaar. Han spurgte mig, da han kom hen til Pianoet, hvor jeg sad, hvorfor jeg ikke havde været paa Festballet ifredags, og hvorfor jeg var saa umulig at faa en Samtale med i den sidste Tid.

En Strid, mener De vel? Nu, jeg skal sige Dem, hvorfor; jeg har skrevet mig ind i «Frøkenklosteret», og saa gjør man bedst i at øve sig i Forveien i Fredsommelighed og et stille Væsen.

Femte Brev.

Det Tema, vor poetiske Vertinde havde valgt, hørte jo unegtelig ikke til de meget spirituelle. Du vil nu have læst Talen. Som du kan begribe, gjorde den et blandet Indtryk. Man tager her visse smaa Fordringer med, som man ikke gjerne opgiver.

«Saadanne Taler om Hverdagsting kan vi alle holde, det er ingen Sag,» sagde den tykke, svære Fru P. siden til mig. Digtere og Kunstnere er der nu engang for

at løfte os andre Smaafolk fra Jorden.

De Yngre i Selskabet fandt dette «retoriske Mesterstykke om Smørrebrød og Kjærlighed» høist fornøieligt. Conrad kan udmerket gjengive hele Partier deraf, lige til Stemmen. Jeg kunde ikke rigtig være med her – le du ogsaa af mig, Julie, men der var noget i denne Tale, som . . . jeg skal sige dig det mundtlig.

Cand. A., der saagodtsom ene repræsenterede den mandlige Ungdom, gav derpaa med al den Beskedenhed, der sømmede sig i Bevidstheden derom, et Tilsvær. Jeg drister mig ikke til fuldkommen ordret at citere dette, men jeg vil bestræbe mig for at gjengive Tankegangen deri saa nøie som muligt.

Han turde paa den udfordrede Ungdoms Vegne sikkert love (voveligt!), at den med største Beredvillighed vilde komme de gamles Ønsker imøde.

Men den menneskelige Natur er nu engang bunden til visse antiideelle Betingelser, ja saa ydmygende det er for dette samme hovmodige Menneske at tilstaa det, kan det ikke negte, at det deler visse Fornødenheder med Ulven og Strudsen. Han bad de gamle godhedsfuldt ikke at glemme denne Omstændighed og tage Initiativet i nogle Forholdsregler, der af sig selv vilde gjøre de sene, overdaadige Aftensborde unødvendige. Den Anstødssten, der endnu hindrede dette, var ene og alene at søge i vore *tidlige Middage*. Han vilde ikke opholde sig ved Beskaffenheden af disse Middage, som overhoved den hjemlige Kogekunst, han vilde af flere delikate Hensyn ikke nærmere paapege Resultaterne af disse vore husligkulinæriske Bestræbelser, der synes at have sat sig den vanskelige Opgave at forene Sløseri med Kraftløshed. Det tilhører Lægerne, mente han, at afgjøre, hvor megen Del vore Familiemiddage og vort Madstel overhoved har i de Indigestioner, den Kardialgi, den Misanthropi og Melankoli, hvoraf 2/3 af Christianias dannede Befolkning lider. Men hvad der ligger nærmere for Opnaaelsen af det tilsigtede Øiemed, hvad der straks kunde rettes paa, var at henflytte Middagen til almindelig europæisk Spisetid. Vilde dertil de høitærede Husmødre, altid i Forventning om en almindelig, mere gennemgribende Forbedring, overflytte en ganske ringe Del af den Vegt, hvorunder Aftensbordene nu sukker, til Familiemiddagsbordet, vilde de opleve dette med en eneste Flaske Vin af den Overflod, der nu spildes under de natlige Banketter, saa vilde Hensigten fuldstændigere opnaaes, en saadan ligevegtig Udskiftning af Husets Evner vilde skabe det vakre Syn af sunde, muntre, tilfredse, i det hele taget

taknemmelige Ansigter omkring Bordet, medens Soupererne blot tjener til at skabe utaknemmelige; han henvendte endnu engang sine indstændige, ærbødigste Bønner til de tilstedeværende Familiemødre om at tage sig af Sagen.

Paa denne Tale fulgte en almindelig Bevægelse. De «høitærede» Husmødre hævede Øinene, som om det og Himmelen til Vidne paa, hvilken Uret man gjorde dem.

Vi er kun viljeløse Redskaber, tog Vertinden tilorde. Vi er Livets *Skaffersker* og intet andet. Ikke engang i vort Madstel er vi vore egne Herrer, vi er bundne til Traditioner og de forhaandenværende Forskrifter, ligesom I Mænd til eders Love og Statutter, vi turde ligesaa lidt forandre en Tøddel i vor Kogelovbog, som I en Paragraf i Grundloven – – de er begge lige farlige at røre!

Jeg er bleven graa i at *skaffe*, sagde den gamle, ærværdige Fru D. Jeg har skaffet i tredive Aar, Morgen, Middag og Aften, til Hverdage, til Festdage. I det Øieblik, vi tager af Middagsbordet, har min hele Tankeformue været henvendt paa at fylde Aftensbordet; jeg drømmer om det om Natten. Jeg har fire gifte Børn bosatte i Byen. Naar disse med sine respektive Mager og sine smaa samles hos os en Aften, danner vi tilsammen et Antal af to og tyve Personer. Jeg holder inderlig af min Slegt, jeg skulde for min Part ikke ønske anden og større Vederkvægelse efter Dagens Besvær end saadan ret ofte at se dem allesammen hos mig og uforstyrret kunne hengive mig til denne Glæde, men – disse kjære Børn, med deres velsignede Rollinger, har – – spist til Middag Kl. to . . . Behøver jeg at sige mere?

Nei, nei, det er overflødigt, De behøver slet ikke at sige mer! faldt Fruerne ind. Den oprørte Stemning var steget til det høieste.

Hvor er da de skyldige? Er der nogen i denne Kreds, der tør paatage sig Forsvaret for dette Misbrug, for denne endevendte Dagsorden, der strækker sine forgiftende Virkninger lige ind i Familielivets inderste, der forvandler Kjærligheden til en Hyæne, der gjør en Bedstemoder unaturlig og bringer hende til at ønske, at hendes Børnebørn, hendes Øiestener, hendes Kjæledægger, havde – spist hjemme og til ordentlig, rimelig Tid? . . . Hvor er han? . . . Han træde frem og staa tilrede!

Nogen søgte her tyst at sno sig ud af Kredsen, men blev blev stanset og skudt frem: en *Departementsmand*.

Med dyb Sønderknuselse tilstod han, at Forargelsen kom fra dem, fra Forretningsmændene. Men ogsaa mellem dem var en ny Tingenes Orden følt som en Nødvendighed. Havde det staaet til ham, var denne Forandring allerede længe siden iverksat.

At denne Hædersmands Skaal blev drukket med Jubel, følger af sig selv.

Og nu, min kjære Julie, vil jeg give dig det Raad, naar du engang kommer – hvis du ikke ganske kan beherske den Svaghed at være træt og sulten efter Reisen – ikke at indtræffe til Aftensbordet. Ingen Te, ingen Souper. Herefter: leve Smørrebrød og Kjærlighed!

Farvel og velkommen hertil, Julie! Neppe et Aar borte, og hvor meget vil du ikke finde forandret! Ogsaa mig. Farvel, Julie, jeg har levet min bedste Tid. Leve Smørrebrød og Kjærlighed!

[Efterskrift til Breve fra Christiania]

Der er i foregaaende Artikel i Form af Breve givet nogle Skildringer af hjemlige Forhold, der ligesaa godt kunde været overskrevet: *Vor Ungdom*.

Ganske tilfældig er de nemlig komne til at indeholde enkelte Antydninger til en Karakteristik af denne for Tiden eneraadende Magt inden vor Samfundsstat, af hvem vi stakkels udtjente gamle har at afvente Kjendelsen for «Duelighed og Opførsel», inden vi sættes i vor lange Rolighedsstand.

Men selv denne den yngre Slegts Dommermyndighed ligeoverfor de Ældre vil, hvor det gjælder det blot og bart *personlige*, dog gjerne iagttage et visst Forbehold. En Samtid vil i Regelen respektere et saadant længere Livs «Synken mod Hvilen» som noget ukrænkeligt og vente med denne Side af Karakterkjendelsen, indtil den hverken har Magt til at saare eller glæde Angjældende mere.

Min Samtid har tilladt mig at leve – det er alt. Men den har ikke forundt mig denne Forret. Jeg havde ventet – at den vilde *vente*. Deri bedrog jeg mig.

Allerede forrige Aar fik jeg hint personlige Livsbetyg udstedt, underskrevet en hidtil ubekjendt Forfatter, *Henrik Jæger*, der skal være et ungt Menneske.

Det stod optaget i et Nordisk Tidsskrift og var af den Beskaffenhed, at det nødvendiggjorde et Gjenmæle fra min Haand i samme Tidsskrift.

Dette Gjenmæle indeholdt, næst en ikke ringe Del faktiske Berigtigelser, den nødtørftigste Tilrettevisning af den Maade, hvorpaa Hr. J. havde opfattet min hele Menneske- og Forfatterpersonlighed, idet jeg trøstig overlod til den Omgivelse, hvori jeg er vokset op og ældet, at dømme om, hvad der var det sande. En varmt affattet Protest i et af vore Dagblade, man vilde sige fra ældre kvindelig Haand, sluttede sig dertil.

Dermed troede jeg at være færdig med min unge Biograf, og at vi kunde skilles i Fred.

Nei. Hr. J. har, ubekymret om nogen Protest, bragt sin Skildring ind for et Publikum, der ikke har saa let for at kontrolere Rigtigheden. Han har derhos, ved at optage den i Bog, sikret den en baade mere udstrakt Læsekreds og en større Varighed. Hans «Pennetegning» af den norske Forfatterinde turde derfor – saameget mere som den indeholdt Unøiagtigheder, der angik *danske* Forhold – ikke gaa upaatalt hen.

Jeg skrev engang isommer i den Anledning til Redaktøren af «Nær og Fjern» og henstillede til ham, om han vilde bevise mig den Billighed at give hint Gjenmæle Plads i sit Tidsskrift, idet jeg tillige afgav den Erklæring, *at jeg slet ikke er Forfatteren af den paaankede Artikel om en af Fru Güllembourgs Noveller*, men at denne tilhører en Serie kritiske Anmeldelser fra en anden Haand. Stilen selv taler derfor. Hr. Redaktøren tog ikke min Anmodning tilfølg og fandt den ikke engang værdig et Svar.

Desto mer overrasket maatte jeg blive ved at se de samme Urigtigheder paa nyt opfrisket, og det i samme Tidsskrift.

I en ny Bevidnelse af Hr. Jægers Fortjenester, der særlig ydes ham for den Maade, hvorpaa han ogsaa har behandlet min Broder *H. Wergelands* Minde, komplimenteres han for sin Opfatning af Søsteren, medens hin meget omtalte Kritik over Novellen *atter tillægges denne*.

Naar samme Anmelder endnu bemærker: at hvad der her mishager Hr. J., *Kritikeren*, giver «*Psykologen* Hr. J. Nøglen til en Personlighedens Karakteristik», saa godkjendes her et dristigt Slutningsræsonnement, som vi netop maa beklage, at Forfatteren af «Pennetegninger» vel sterkt har ladet sig hilde i.

Da der altsaa stadig bygges videre paa de usande og uholdbare

Forudsætninger, Hr. Jægers Manifest har givet Anledning til, medens enhver Forklaring fra min Side frister den Skjæbne *konsekvent at afvises*, levnes der mig kun det Nødverge at optage hint Tilsvær her. Det vil heller ikke være saa ilde paa sin Plads, men maaske ogsaa kunne afgive nogle ikke ganske upassende Illustrationer til «Hjemlige Tilstande».

Et Gjenmæle.

Titelen «En norsk Forfatterinde» synes allerede at antyde, at det er en nekrologisk-biografisk Studie, vi her har for os. Læsningen selv forstyrres ikke heller væsentlig dette Indtryk; naar Læsernes Fantasi blot vil føie en Dødsdatum til, vil Illusionen fuldstændig kunne overholdes.

Nævnte Biografi bærer nemlig alle Merker af at være forfattet med hin Mangel paa Lokalkjendskab og indre Forstaaelse af sin Gjenstand, som en betydelig Afstand i Tid og Rum, med andre Ord, Stillingen ligeoverfor en forlængst Afdød, tildels gjør undskyldelig. Opfattet saa, vil den, særlig for den ikke orienterede eller blot ligegyldige, næsten tage sig ud som et Opreisningsskrift. Man vil tro sig stillet ligeoverfor et forskrækkelig mørkt, baade i Tid og Eftertid forkjetret Liv, som det nu gjaldt at kaste et mildnende Slør over.

Paa de bedre underrettede, og vi tør vel lægge til velvillige Læsere vil den sandsynligvis gjøre det modsatte Indtryk. De vil snarere se en Anmelder med god Vilje til at fordunkle selv de lyse Partier i det Dobbeltliv, Menneskets og Forfatterindens, der her skal skildres, og faa et muligst uharmonisk Billede ud deraf, ikke uligt det, der møder os, naar man beskuer sig i en af disse Speilkugler, hvormed Folk ynder at vansire sine Haver.

Vi vil forsøge en lempeligere Middelvei. Vi vil endog gaa ud fra, at Anmelderen, baade med Interesse for og redelig Vilje til at yde sin Gjenstand Retfærdighed, har taget Emnet for sig. Men, savnende ethvert Grundlag for et personligt Kjendskab til Tingene, har han lidt vel flot benyttet de Traditioner, de enkelte Fakta, han havde at bygge paa, og ladet Indbildningskraften raade. Derved er der bragt for Lyset et Arbeide, der bringer os til at ønske, at det helst ikke var bleven skrevet.

Vi forbigaar de mange faktiske Feiltagelser, hvori denne Biografi gjør sig skyldig. Det kan ikke skade nogen, at den angiver Forf.s Søsters Død 32 Aar

tidligere, end den virkelig fandt Sted, eller at hun ved sin Mands Bortgang stod ganske uden Paarørende. Heller ikke, at den nævner den meget yngre *Bernhard Herre* som en af de aandelige Autoriteter, der har ansporet og paavirket hende – en morsom *Forveksling* den! – medens Sandheden er, at hun først efter B. H.s Død, der indtraf mange Aar senere, læste det lille Skrift, det eneste, hvorigjennem han opnaaede et Navn. Heller ikke vil vi berøre den mindre end delikate Maade, hvorpaa Hr. J. gjør sig til Fortolker af sjælelige Tilstande og Ungdomsstemninger, hvis fuldstændige Opklarelse ikke tilhører, ikke skal tilhøre vor Tid. Men der er Forvanskninger af Forfatterindens Udsagn om fremmede Personer og Forhold, der er Misforstaaelser af hendes hele private og offentlige Fremtræden, der, om end ikke egentlig nedsættende for hendes Karakter, dog fremsat med den kategoriske Vegt, der udmerker Hr. J.s Opsats, uundgaelig maa vildlede enhver, der ikke tilfældigvis kjender bedre til det. Og hvor stort er ikke deres Antal, der absolut vil vildledes – desværre, det er ikke alene i deres Haver og Parker, Folk ynder Speilkugler.

Det er derfor, at jeg føler det som en Pligt mod mine nærmeste, mod mit Eftermæle at skride ind med en Indsigelse. En vanskelig, høist ubehagelig Opgave! Men hvad skal man gjøre? Ridderne til de betrængtes Forsvar maa vi i vor Tid ikke vente paa, altsaa: *aide-toi, et dieu t'aidera!* Kun vil jeg, da det desværre dreier sig om den ulykkelige 1ste Person *singularis*, unde mig den Lettelse at indføre Angjældende i 3dje Person og kun forbeholde mig selv Foreviserens Rolle; derved tilstedes lidt mere Frihed, der tillige vedligeholder Fiktionen, at her er Tale om en forlængst bortgangen, der ikke kommer mere igjen.

Om den Karakteristik, der gives af Forf.s Familie, maa man af enkelte løsrevne Ytringer tro, at hendes Bog «I de lange Nætter» er benyttet som Grundlag. Saameget mere uheldigt er det at se de Antydninger, som her gives af Familiens Slegtsmerker, dragne ud i de grelleste Yderligheder, der udelukker enhver finere Formæling af disse Slegtseiendommeligheder. Den umaadelige Kontrast mellem *Henriks* og Søsterens Naturer har slet ikke fundet Sted. Skulde Modsætningen ikke naturlig have sin Grund i, at han var Mand, og hun Kvinde? Tag de samme Skud af en kraftig Skovvekst, plant det ene i den Luft, den Jord, hvor det hører hjemme, det andet i en pen Urtepotte i et Kammer til Gaarden, og

spørg da ikke, hvorfor det ene udfolder sig i kraftig Yppighed, det andet hænger med Bladene.

«Tungvind, Grubleri, Selvfordybelse og atter Selvfordybelse,» reflekteret som den melankolske, heftig som den koleriske, selskabelig som den sangvinske!» Himmelen bevare os, hvordan skal det stakkels Barn svare til al denne Zerrissenhed, denne Mørkhed! Hangen til Refleksion og Selvfordybelse vil i hine tidlige Aar, trods Naturensomheden udenfor, ikke have været synderlig stor, da alt omkring hende, hvad der foregik paa Gaarden, ogsaa de Mennesker, vi jevnlige omgikkes, levende beskæftigede hende. Opfatningen af Forfatterindens Fader lider af samme Feil. Denne var langt fra en blot og bar Melankolikus, men imodtagelig for den hele Skala af Stemninger, fra de lyseste ned til det Tungvind, der leirede sig over hans senere Aar. Gamle Folk, der har kjendt ham i hans lykkelige Dage i Christiansand, mindes ham endnu som Sjælen i Selskaberne, fuld af Liv, dog altid med et visst fransk, kurtoisifuldt Tilsnit, da han nu engang, hvilket dengang laa i Luften, beundrede alt fransk.

Christiansand var dengang Sædet for en Selskabelighed, som det vel hverken før eller senere har kjendt noget til. Krigen havde drevet sammen en sjelden Kreds af rige, fornemme Familier: *Isaachsens, van Kervels, Reinhardts – Arenfeldter – Schouboer*, Stiftamtmand Grev *Moltkes*, der blandt anden Selskabelighed naturligvis ogsaa dyrkede Tidens Modesmag: Komodispillet. At Moderen ogsaa var med deri, vil vel mindre have været for hendes teatraliske Talent, der neppe kan have været synderlig stort, end af andre personlige Grunde. Ett er det nu at være optaget som det forkjælede Barn i et Selskab som dette, medens det tager sig noget anderledes ud, naar Hr. *J. uden Kommentar* nævner hende som Primadonna ved et Smaastadsteater.

Atter Billedet i Speilkuglen.

«Forældrenes Overflytning fra den lykkelige Tilværelse i Christiansand til Eidsvold beredte dem mange bitre Skuffelser «. dertil kom for hans Vedkommende snart Følelsen af «at være glemt, miskjendt og tilsidesat af sin Konge og af sine «Landsmænd; dette avlede Kummer og Bitterhed . . . Et Slør «af trist Misstemning kom derved til at udbrede sig over det «lille Hjem, og i en saadan Atmosfære er det ikke godt for et «Barn at være . . .»

Ogsaa mindre korrekt. Skuffelser af mange Slags vil vistnok have mødt det

indflyttende Egtepar, idealistisk anlagte, lidet indøvede i Livets Realitet, som de begge var. Men de har neppe længe havt Magt til helt at forstyrre en Mands Ligevegt som Faderen, med hans Kjærlighed for Naturen og Landbruget, dertil en saa ivrig Opfylder af sine Kaldspligter. Hvad Anm. derimod siger om begges Kunst og Skjønhedssans og den forskjellige Retning, hvori dette ytrede sig, er meget smukt og rigtigt. Miskjendt og tilsidesat af sin *Konge* har han derimod *aldrig følt sig*, men han blev til det sidste vist al den personlige Velvilje af *Karl Johan*, som han kunde ønske sig. Moderen har maaske stille følt større Savn end han. Men det hjalp, at der aldrig taltes derom.

Overhoved laa der et stille, men ikke desmindre strengt Interdikt over Hjemmet: ikke at klage over noget, ligesom det strengt var forbudt at tale ondt om nogen. Rørende var det mig nylig at høre en gammel bekjendt fra hin Tid sige, at hos visse andre Personer kunde han altid faa høre noget om «Prostens», men hos «Prostens» hørte man aldrig noget om dem. Den Tristhed og den Misstemning, der efter Biografens Paastand allerede fra de første Aar skulde have udbredt sit Slør over Hjemmet, er derfor ikke ganske at forstaa saa, da det først var paa Faderens gamle Dage, efter den lange, oprivende *Henriksfeide* og saa mange smertelige Tab, at hans Tungsind tog Overhaand, og Huset blev saa trist.

Om Livet i Christiansfeld ytrer Anm. sig blandt andet saa:

«Faderen begik det pædagogiske Misgreb at sende sin 14-aarige Datter til Christiansfeld, et Sted, hvor man af al Magt «bestræber sig for at kvæle Individets naturlige Liv, hvor Eleverne er ligesaa tvungne, indesperrede og bevogtede som «Fangerne i en Straffeanstalt . . . For vilde, ustyrlige Børn «kan et Ophold i Christiansfeld maaske være gavnligt; paa de «stille, alvorlige maa det kun virke skadelig; dersom man har «Anledning til at iagttage disse sky Væsener, der kommer ud «af denne Anstalt, hvor blege, frygtsomme og forkvalede de «kan se ud, vil man indse, hvor urigtigt det var at sende et «Barn som *C. Wergeland* derhen.»

Er denne Opfatning, som vi maa antage, bygget paa Forfatterindens Skildring deraf i Bogen «I de lange Nætter», saa sammenligne man følgende Udtalelser:

Der ligger saa meget godt og hæderligt til Grund for denne Anstalt, som man vel skal vogte sig for at miskjende, men det gjælder om denne, som om alle af

denne Art, at den passer ikke for alle, den magter ikke, ligesaa lidt som nogen Skole, hvor Opdragelsen drives *en gros*, at yde enhver Individualitet, enhver Skjæbne sin særskilte Forpleining. For mange Naturer kan den maaske være en beroligende, høist velgjørende Overgang til det Liv, de siden vil føre, og jeg har netop hørt verdsligsindede Børn prise den rolige Tid i Christiansfeld som den lykkeligste i deres Liv. For mange ulykkelige Børn har den været en velsignet Havn, hvor de har slaaet sig til Ro for Livet. For mig var det Ensomhed, Afsondring, kun i en anden mere klosterlig Form, men Meningen er jo ikke, at man skal indvies til at gaa i Kloster, men til at færdes i Verden bagefter. Man skal lære at kjende sig selv, sine Anlæg og sine Kræfter, og hvorvidt de duer til at træde op i de Kampe, der ikke længe lader vente paa sig . . .

. . . Med Erfaringer og verdslig Visdom beriget, vendte jeg ikke tilbage til Hjemmet, men dog med en Skat af lyse Indtryk, som aldrig kan forsvinde. I Christiansfeld har jeg truffet paa saa herlige, i sin Art fuldkomne Mennesker, at den blotte Erindring om dem er en Lægedom, naar man mangengang maa mistvile om Menneskeheden . . .

«Hvis det var for at glemme denne Hjertesorg, at Faderen «i 33 tog hende med til Paris, saa var Stedet ikke heldig valgt. «Var der noget Sted i Verden, hvor de aandelige Omgivelser «var egnede til at bringe hende til at reflektere over sin «Skjæbne (!), saa var det Paris i 1833. – Spørgsmaalet om «Kvindens Stilling i Samfundet, om Forholdet mellem begge «Kjøn, laa dengang saa at sige i Luften . . . *Aurore Dudevant* «var netop begyndt at blive et brændende Spørgsmaal i Pariseropinionen. Aaret forud havde hun debuteret som Romanforfatterinde, og derved var hendes fortrolige Omgang med «*Balzac* (!), *Jules Sandeau*, *Alfred de Musset*, hendes eventyrlige og dristige Ture rundt i Byen forklædt som Student og «hendes øvrige Ekstravagancer komne i Folkemunde. At den «tyveaarige norske Dame under disse Omstændigheder har «faaet fat paa Georges Sands Romaner, synes høist sandsynligt, «og i saa Fald maa det ansees for hævet over al Tvil, at det «er Læsningen af disse Romaner, med deres heftige Diskussioner af Forholdet mellem begge Kjøn, som gav Stødet.»

Dristige Paastande, naar man ikke er bedre underrettet! Faderen bragte kun en syg did for at søge en berømt Læge om Raad mod en i sterk Grad udviklet Kardialgi, en Sygdom, der, som man ved, paavirkes af og virker mer end nogen anden paa Sindet. Vi levede derfor overordentlig stille i vor Pension. Den unge

norske Dame havde neppe læst noget af Georges Sand dengang, vidste intet om hendes private Liv, havde aldrig hørt Sandeau eller Alfred de Musset nævne, og hvad Idéer hun dengang pleiede om begge Kjønns Ligestillen i borgerlige og selskabelige Rettigheder, kan man omtrent slutte deraf, at da Faderen foreslog engang at drikke Chokolade i en Kafé, modsatte hun sig det forfærdet som et Brudd paa den høiere Kvindelighed.

«At hun virkelig var bleven paavirket af Emancipationsbevægelsen, synes mig at fremgaa af det Alvor, den Bestemthed, hvormed hun efter sin Hjemkomst forlangte at faa gaa «til Teatret.»

Dette er en komplet Feiltagelse, og man maa kun studse ved den merkværdige Dristighed, hvormed den fremsættes. Hun har aldrig nogensinde diskuteret det Ønske at gaa til Teatret, end sige med Alvor og Bestemthed forlangt det. Først fordi at ingen Vilje, ingen Opinion vandt Ord i vort Hus, naar vi vidste ved os selv, at den ikke blev godkjendt, og dernæst fordi et saadant Forlangende vilde forbudt sig selv. De Stemninger og Følelser, der bevægede hende i dette Tidsrum indtil hendes Egteskab, modsatte sig ogsaa enhver Tanke paa en offentlig Optræden af nogen Slags. Alt, hvad der i hin Selvbiografi tales om den Proces, der derom førtes og tabtes, maa forstaaes som ført for en indre Domstol. Derfor kan hun godt til sine urolige BARNEDRØMME derom senere knytte den Betragtning, at hun erkjender denne Kunst endnu for at være den Form, hvorunder hendes stærkeste, eiendommeligste Liv maaske naturligst vilde fundet sit Udtryk. Det er derfor ligesaa lidt korrekt, naar Anm. søger Grunden til, at denne Plan ikke blev realiseret, i den Stilling, som den sceniske Kunst dengang indtog i Norge. Dette *dengang* vilde vi ikke have let ved at forstaa, naar ikke Anm. straks efter havde givet os en høist overraskende Forklaring derover.

«Hertillands fandtes der ikke engang saa meget som en Antydning til en national Scene. Det var udelukkende danske «Skuespillere, som besørgede Publikums dramatiske Underholdning, og som Følge heraf blev Skuespillernes sociale Stilling «ikke synderlig agtet (!). Da disse Skuespillere var fremmede «Mennesker, der betragtede sit Ophold her næsten som et «Slags Eksil og derfor blev her temmelig kort, saa Publikum i «dem en Slags hjemløse Omstreifere, der stod fuldstændig udenfor det sedvanlige borgerlige Liv.»

Behøver dette en Gjendrivelse! De danske Skuespilleres Ophold blandt os,

som vi endnu regner for vort Teaters gyldne Tid, skulde vi, selv uformuende til at skaffe os en national Scene, have betragtet med saadan Ringeagt! Kunstnere, som vi har eiet dem i *Balling, Spindler, Mad. Schrumpf*, senere i *Jørgensen, Schmidt, Hagen – Rosenkilde – Wiehe*, som Christiania med Stolthed mindes at have huset i sin Midte, skulde vi nogensinde betragtet som hjemløse Omstreifere?

Vi forbigaar Indledningen til et nyt Stadium i Forfatterindens Liv, det, som begynder med hendes Egteskab. Folk, der har en særlig Sans for det privatlige og personlige, vil her paa det Nøiagtigste faa at vide, hvilken Alder Bruden havde, og i hvad Forhold den stod til hendes Egtefælles. Men det er ikke for den Slags Læsere, dette skrives, men for dem, hvem det var mit Ønske at kunne bibringe et sjælelig og aandelig mere korrekt Billede af – den bortgangne end det, Hr. J. har bragt for Dagen.

«Ved hendes Giftermaal, idet hun blev fast Medlem af Christianias Selskabsliv, skulde man tro, at hun endelig var kommen i Omgivelser, der tilfredsstillede hende. Men nei.»

Her citerer Hr. J. en Række Udtalelser, der sigter til hendes *første* Optræden i Christiania, og hvori skildres, hvad enhver enestillet ung Pige med et lidt usedvanligt Tilsnit vil have følt – følgelig slet ikke passende til Situationen.

«Hvor dybt hun har følt sig krænket, og med hvilken lidenskabelig Bitterhed hun beklager sig over den Maade, hvorpaa «man behandlede hende, kan man se af mange Udtalelser i «hendes senere Skrifter.»

Derpaa følger atter et langt Citat, der hører hjemme i en ganske anden Forbindelse.

«Hun har tidlig begyndt at leve paa Krigsfod med Christianias Publikum. Hun har følt sig krænket, saaret, angreben «saa skarpt og udholdende, at hun er bleven indigneret og har «begyndt at tage Offensiven . . . For hende, med hendes sterke «Trang til Selskab og Lykke (!), maa det have været en Skuffelse ikke ulig den, som Reisende i Ørkenen føler, naar de «trætte og tørstige ser en Oase for sig, for lidt efter at opdage, «at det havde været Fata morgana.»

Forsaavidt som ovenstaaende trøstesløse Skildring skal passe paa Forfatterindens *Egteskabsliv* i Christiania, maa herimod paa det bestemteste protesteres. Den Skuffelse, der her skulde ventet hende, har paa ingen Maade fundet Sted. Selv om hun var traadt op saa selskabslysten urolig, saa kritisk

udfordrende, som man af Anm.s Skildring maa udlede, at hun har været, maatte de daværende selskabelige Forhold i vor By have fuldt tilfredsstillet hende, ja overtruffet hendes Forventninger. Men da hun ikke bragte hine Egenskaber med, bød det hende egentlig mere, end hun kunde benytte, saa meget mere som hun havde det bedste, hun kunde søge, i sin nærmeste Nærhed. Vort Selskabsliv havde i det foregaaende urolige Aarti, 30 – 40, havt Tid til at gjære ud og havde virkelig nu afsat sig til noget, der efter vore Forhold maatte kaldes glimrende.

Foruden de ældre, grundfaste Familier, *Hansteens, Colletterne, Kjerulf's, Diriks's* og fl., der alle førte gjestfri Huse, havde en stor Del af hin 30-Aarenes merkeligere Ungdom selv stiftet Hus og optraadte nu i Dobbeltegenskab af aandrige Selskabsfolk og gjestfri Verter og Vertinder. Til denne yngre Kreds hørte *Schweigaards, Fougstads, Birch-Reichenwalds, Welhavens, Munchs, Dunkers* og senere *Sars's*.

Af Forfatterindens nærmeste Slegt var Officererne *Oscar og Storm Wergeland* bosatte i Byen. I alle disse Huse var det unge Egtepar gjestfrit modtaget, i næsten alle havde hun sine kjæreste, trofasteste Venner. Det «stridbare Forhold», hun efter J-s Paastand straks kom i til denne sin Omgivelse, og de mange «Skuffelser og Ubehageligheder», det beredte hende, savner derfor alt Hold i Virkeligheden og maa bero paa den samme Vildfarelse, der gaar gjennem hele hans Opsats, at Forf.'s senere «pessimistiske» Opfatning af vore Tilstande absolut maa føres tilbage til noget allerede dengang personlig oplevet, og hvad der er mere nærgaaende, uundgaaelig ogsaa give hendes Personlighed et skarpt Præg deraf. Fordi om disse Tilstande ikke dengang direkte berørte hende, eksisterede de dog ikke derfor mindre og stod i fuld Trivsel udenfor. Gjennem tusende usynlige Porer kan saadant indsuges i Bevidstheden. Bornerthedens, Raahedens uforsonlige Had til alt dens egen Sfære overragende, helst naar dette foreter sig i en kvindelig Skikkelse, vil ikke dengang været mindre virksomt, end det er nu, og maaske til alle Tider vil blive det. Den, som forstod at lytte, vilde kunne hørt dette Had, denne Uforsonlighed, ligesom man velforskanset i sin Borg, i den beleirende Hobs Murren udenfor, tydelig nok forstaar dens: vent kun, *til Murene falder!* vent kun, til vi kan naa jer!

Og det manglede ikke paa dem, der forstod at lytte. Kritikken laa i Luften dengang. Hvorsomhelst man befandt sig i denne Kreds, indaandede man den.

Drøftelserne af Dagens Tilstande og Fænomener var ikke mindre skarpe og opløsende, fordi de optraadte i Viddets og den muntre, belevne Selskabeligheds Former. Og Damerne stod ikke tilbage; de tog levende Del i Forhandlingerne og udfyldte paa den elskværdigste Maade den Plads, Mændene indrømmede dem som mæglende, dømmende Magter.

Med denne overlegne Erfaring, denne kritiske Aplomb kunde nu vor Forfatterinde slet ikke hamle op, da hun, vel ikke ganske fremmed i Kredsen, kom for at slutte sig fast til den. Hendes hele Personlighed var lidet anlagt dertil. Et andet er, hvad der i en modtagelig Sjæl optages og stille kan forberedes. Selv ynkelig ømfindtlig for Angreb, har hun altid skyet personlig at angribe. Og hvad der i hine Aar, da hun endnu stod der, aandelig støttet af hin Tids bedste og dygtigste, omhegnet af Omhu og Kjærlighed, kun følte som noget dunkelt instinktmæssigt, det har mere og mere og mere, nu da – *Murene er faldne*, og Faren for personlige Konflikter og Krænkelser med hver Dag forøges, udviklet sig til bevidst Bestræbelse: betragte det uundgaaelige som nyttige Vink, samle hele Vegten af sin Livsopfatning og Erfaring paa Tingene selv og – saavidt muligt – undgaa alt personligt.

Hr. J. gaar her over til en Skildring af Angjældendes Betydning som Forfatterinde, et Felt, hvorpaa jeg af dobbelt Grund helst vilde være befriet for at møde ham, men overlade dette til andre; der er imidlertid Punkter netop her, som desværre gjør faktiske Redegjørelser fra min Side uundgaaelig nødvendige – Omstændigheder, som andre ikke, selv med bedste Vilje, ret kan sætte sig ind i, da det ligger saa langt tilbage i Tiden.

Hr. J. indleder denne Skildring med følgende Ord:

«Samme Aar, som hun blev gift, 1841, debuterede hun som «Forfatterinde med flere smaa Artikler i den Konstitutionelles «Feuilleton, den samme, hvori *Welhaven* skrev sine udmerkede «Billeder fra Bergenskysten, *P. J. Collett* sine aandrige Kritikker, og *Asbjørnsen* og *Bernhard Herre* sine Skildringer af «norsk Natur og Folkeliv. Hun kom da som Forfatterinde «med én Gang midt op i det fineste, aandrigste Selskab, og for «ikke at stikke af maatte hun gjøre sig Umage for at være ligesaa fin og aandrig som de.» (!)

Anm. nævner som et af disse anonyme Debutarbejder en lille Artikel betitlet «Et Stykke af en norsk Dames Brev til en Dansk», og dette stempler han nu som

«et overordentlig skarpt «og strengt Angreb paa hele Fru Gillembourgs Forfatterskab «. . . Brevskriverinden kan ikke finde Udtryk for sin Misfornøielse med «Forf. til en Hverdagshistorie» etc.»

Men dette er jo en ren Misforstaaelse! Hr. J. har ikke engang Lov til kategorisk at tilkjende Andenmand et Forfatterskab, som denne aldrig selv har vedkjendt sig. Den omtalte lille Feuilleton har aldrig været nævnt, end sige optagen i nogen senere Samling. Da Beskyldningen nu er der, nødvendiggjør den en Forklaring, forat ikke ogsaa den uindviede Læser skal hildes i Misforstaaelse.

Hint «Stykke af et Brev» knytter sig til en Novelle af den dengang endnu strengt anonyme «Forf. af en Hverdagshistorie», et Arbejde, som maaske kan kaldes denne Forf.s svageste. Hun lader deri en ung, *norsk* Dame træde op, der, uagtet vi, hvad dansk Opfatning af norske Forhold særlig dengang angaar, var vante til sterk Kost, dog overgik det rimeliges Grænses. Den unge *Jfr. Mack* eller *Muck*, tror jeg, hun heder, optræder her som en komplet Uting af Raahed og Voldsomhed, der ender med, at hun vil støde en Bordkniv i sig.

Denne Opfatning af norsk Kvindelighed – *Jfr. M.* er, saavidt vi erindrer, den eneste norske Kvindefigur, der er traadt op i Fru G-s Noveller – vakte Uvilje i vor Kreds. Deraf hint Tilsvar. Det er skrevet af to – eller rettere sagt oprindelig af en, som derefter overlod til en kvindelig Haand at affile det lidt og give det en Titel –, men kunde ligesaa godt være skrevet af ti; thi vi følte os alle meget fornærmede og vilde paa ingen Maade vedkjende os Landsmandskabet med *Jfr. Muck*.

Og paa denne lille anonyme Skjærmydsel, hvortil der under Forfatterindens senere venskabelige Forhold til den Heibergske Familie blev vekslet drillende Hentydninger, begynder nu Hr. J. en fuldkommen underkjendende Totaldom over en Forfatter, som vi alle dengang beundrede, og hvis Bebudelse af et nyt Verk vi neppe kunde afvente, saa griske var vi paa det! Det vidner atter om den beklagelige Maade, hvorpaa Kilderne er benyttede. At bede vore Læsere rode op i trediveaar gamle Aviser for selv at sætte sig istand til at dømme ret, tør man dog ikke forlange. Det henstilles da til dem, enten at godkjende Hr. J.'s Paastand, at den unge, dengang begyndende norske Forfatterinde fordristede sig til en fuldstændig Fordømmelsesdom over den ældre danske eller tro paa min simple Forsikring, at det ikke forholder sig saa, men beror paa en fuldstændig Misforstaaelse.

En Fortegnelse paa disse Forfatterindens tidligere Smaaartikler følger derpaa. «Disse Ting,» siger Anm., «er altsaa bevislig «komne ud flere Aar tidligere end «Amtmandens Døtre», medens Forfatterinden i en Fortale til en af hendes sidste Bøger «(1868) betegner «A. D.» som hendes egentlige første Verk.»

Dette imputeres hende nu som noget høist utilladeligt.

«Hendes Paastand,» siger han, «grunder sig endvidere paa «en formel Usandsynlighed. Thi trods sine mange og store «Feil er «Amtmandens Døtre» saa betydelig i Indhold, saa «eiendommelig i Behandlingen og saa overlegen i Formen, at «den vilde være et af de besynderligste literære Fænomener, «hvis den virkelig var et Debutarbeide.»

Ingen ganske sikker Slutning!

I ideel Forstand havde Forf. vistnok ikke «taget sig selv i Besiddelse», men formelt har hun dengang opnaaet den Udvikling, hun var modtagelig for. Hun havde i en lang, ensomt tilbragt Ungdom saa at sige blot levet skriftlig i daglige Optegnelser og en uafbrudt Korrespondance. Saa godt, som hun nogensinde kunde lære at skrive, skrev hun allerede da, hvilket betydelig vil have lettet hende den Umage, hun maatte gjøre sig, for at hamle op med de andre, «at hun ikke skulde stikke for meget af». Hr. J. er selv saa artig at levere os Beviser derfor ihænde, idet han i et Øiebliks Forglemmelse straks efter ytrer sig saalunde:

«Da hun efter fire Aars Forløb udsendte sit næste novellistiske Arbeide, Skissen «Kongsgaard», havde hun udviklet «sig betydelig. Man finder her ikke blot Drift til at flyve, «men virkelig Evne til at bruge sine Vinger.»

«Kongsgaard» er et af de første Arbeider, skrevet omtrent ti Aar, før «Amtmandens Døtre» saa Lyset.

Til hin Beskyldning for ukorrekt Udtalelse, for ikke at sige literær Uredelighed, som om Forf. bevidst har villet «malplacere sine Produktioner i Publikums Bevidsthed», kan jeg kun svare, at Tingene har ikke alene en kronologisk, men ogsaa en *sjælelig* Orden, hvilket Hr. J. synes slet ikke at ville anerkjende. Hin Roman bliver dog den første Bog, hvori en selvstændig Livsopfatning, vel endnu kun glimtvis, kommer til Gjennembrud. Man vil forgjæves søge Spor deraf i de tidligere anonyme Smaating. Jeg tør altsaa, uden at gaa den ideelle Sandhed for nær, paa Forfatterindens Vegne datere hendes

egentlige literære Optræden fra den Tid, hun blev Enke, og kalde nævnte Bog hendes «første Digtning».

Anm.s øvrige Betragtninger over dette hendes første Arbejde («Amtmandens Døtre») forbigik jeg helst ganske. Der udfordres en anden Pen end min til at udhæve, hvad der her synes mig skjævt og fordreiet opfattet, og med Tak skal det erkjendes, at dette, og mere end dette, allerede er skeet. Hvad skal man sige til Beskyldninger som disse, og hvad bliver der igjen af en Bog, naar man tager disse som Udgangspunkter for en Bedømmelse af den! At Heltinden kun er en kjedelig Prøvesamling af «opkonstruerede, ideale Fuldkommenheder» . . . At Gjenstandene kun sees i «Lyset af Forfatterindens *egen mørke Sindsstemning*», «følgelig er den bleven ensidig, overdreven i sin Opfatning» . . . At hun mangler «al aandelig Smidighed og den bøielige Sympati til at sætte sig ind i fremmede Individualiteter, følgelig bliver hendes Personer kun Kopier», alle Damerne er hende selv, og alle Mandspersonerne støbte over en tilfældig levende Form. *Lorenz Brandt* er saaledes et «nøiagtigt Fotografi af en Person, der i sin Tid vakte megen Opsigt». Der citeres nu Stykker af en Nekrolog i «Den Konstitutionelle» over samme Person, og dermed skal den fuldstændige Lighed rære fastslaaet.

Disse to Figurer, Virkelighedens og Digtningens, var de største Kontraster. Enhver af dem bar sin Races og Klasses Grundtræk udpræget i sig: *Aristokraten*, hensynsfuld, formel, høisindet, uden Gnist af Ironi, end sige Selvironi, den anden *Folkets begavede Barn*, dermed er alt sagt.

Betragtningen af den Række smertelige Tab, der traf Forfatterinden fra det Tidspunkt af, der havde lovet hende den huslige Fred og Lykke efter en trist Ungdom, Tab, som endte med hendes Mands Død, kan jeg naturligvis ikke have noget at sige paa. De aander al den Medfølelse, man bærer for Ulykken. Men den Sympati, han derved vil vække for den hjemsogte, forskjertser han rigtignok paa det grundigste ved straks efter at fortælle, at hun under disse uafladelige Skjæbnens Slag «havde opsparet en stor Sum af brændende Lyst til at leve», . . . «at Resignation slet ikke var hendes Sag» . . . «for hende havde den stillet sig som det sørgeligste Onde».

Man maatte ikke kjende det mindste til vor hjemlige Opfatning af dette Punkt, for at føle, at det værste, man kan sige om en saadan ulykkelig, er, at hun ytrer

Lyst til at leve, med andre Ord, at hun bortviser Resignationens Selvknuselse. Vort Land producerer altfor mange af disse ulykkesslagne, og tænk, om alle vilde falde paa at leve bagefter! og sætte Landet i den Bekymring at sørge derfor! . . . – Forf., paastaar Hr. J., hører nu til en af disse opsætsige. «Det er derfor,» bliver han ved, «at hun ikke kunde nøie sig med at leve for sine Børn, hendes Begavelse laa nu engang ikke i denne Retning, den fordrede andre og større Opgaver.»

Dette er mere nærgaaende.

Hvad ved Hr. J. om hendes Begavelse i denne Retning? og om denne Opgave ikke har været anerkjendt for *stor*, ja den *største af alle Opgaver*? Hvad om hun for at kunne leve ret for denne Opgave, først maatte tænke paa overhoved at leve! . . . Hvad om hun da greb til Forfatterskabet som den druknende efter Bjelken? . . . Kunde det ikke tænkes, at denne Sysselsættelse først blev det dulmende, senere til det Livsgjerningen styrkende Middel, uden at hun endnu anede Betydningen ret, og at den først, efterat denne Livsgjerning var endt, gik op for hende som en højere Opgave, der endnu fylder og løfter den ensommes Liv? Kunde det ikke tænkes saa?

Lad nogle Erindringer, Forfatterinden har optegnet, selv tale her:

«*Collett* har saa egentlig skabt mit Forfatterskab, d. v. s. han har baade aandelig forberedt og praktisk givet det Stødet. Uden at han maaske havde en bevidst Hensigt dermed, blev han dog Redskabet dertil. Han havde dengang meget lidt Tid til selv at læse Skjønliteratur, derfor ansatte han mig i Egenskab af baade Udvælger og Meddeler; havde jeg fundet noget interessant, maatte jeg *fortælle det*, ikke læse det for. Dette skede da mest paa vore Spadsereture, ofte blev paa en Spadseren op og ned ad Gulvet en ny Novelle af *Gutzkow* eller *Sternberg* muligst kort tilegnet, drøftet og diskuteret. Dermed troede jeg, det ogsaa skulde bero, og følte mig nok saa stolt ved den Rolle, der var overdraget mig.

Men engang, medens jeg var i mit Sommerbesøg i Eidsvold, skriver han, at *A. Munch* havde purret ham for en Feuilleton til sit Blad, men han havde ikke Tid til at skrive nogen, om jeg ikke vilde skrive en, som han kunde lade M. faa. Dette var, tror jeg, i 42 eller 43. – Forfærdet Afslag, med Spørgsmaal, om han var forrykt! – Ny Anmodning, der endte med Løfte fra min Side om, at jeg skulde forsøge det, dog kun under Betingelse af den strengeste Taushed og en ubrydelig

syvførseglet Anonymitet. En af hine smaa Opsatser kom da ud, og Dagen efter hilste mine Venner mig paa Gaden som Forfatterinde.

Ved Colletts Bortgang (51) syntes det, som om disse første frygtssomme Skridt paa Forfatterbanen ogsaa maatte stanse. Det var, som om jeg aldrig kunde være noget alene. Vel havde jeg lagt Planen til «Amtmandens Døtre» og skrevet Indledningen, men C. havde slet ikke opmuntret mig til dette større Arbeide. Vore dannede Forhold, paastod han, var endnu i Gjæringstilstand, de havde ikke afsat sig til noget, hvorpaa en Roman sikkert kunde bygges. Folkedigtningen var noget andet. Det var maaske heller ikke blevet til noget, var jeg ikke bleven Enke. Et Aar gik hen i den første Bedøvelse, da tog jeg Manuskriptet frem igjen, blot for at undfly mig selv. 1ste Del blev paa det nærmeste færdig, da jeg Sommeren 1853 med to af Børnene laa ved Klampenborg Bad. Hvor lidt jeg troede paa det selv, hvor fjern enhver ærgjerrig Tanke var, som kunde knyttes dertil, vil man forstaa, naar jeg fortæller, at jeg altid havde det i Lommen, naar jeg gik hen for at besøge *J. L. Heibergs*, der beboede en Villa i Nærheden, altid med den Hensigt at udbede mig hans Kjendelse derom, og hvorvidt han vilde tilraade en Udgivelse, men kom altid med uforrettet Sag hjem. En Aften, da den store Mand selv fulgte mig tildørs, var Fristelsen især stor, men der blev intet deraf. Først Aaret efter, Sommeren 1854, sendte jeg ham Manuskriptet fra Norge og modtog et Brev, et tætskrevet Brev. Dette Brev gav Sagen det elektriske Stød. Næste Aar kom 1ste Del ud. Ganske anderledes freidig skrev og fuldendte jeg 2den Del, meget deraf dikteredes fra Sygeleiet, hvor et Armbrud Vinteren 1855 holdt mig flere Uger fængslet.»

Forfatterindens senere Virksomhed indleder Anm. med følgende Ord:

«I de fjorten Aar, der er forløbne, siden «I de lange Nætter» «udkom, har Camilla Collett blot skrevet de tre smaa Bind, «der fører Titelen af: «Sidste Blade, Erindringer og Bekjendelser». Det første af disse Bind udkom 1868, det sidste 1873, «og med dette synes det, som hun betragter sin Forfattervirksomhed som afsluttet.»

Kun tre smaa Bind, det er sandt, og dog erkjender Forfatterinden dem for at være de Vidnesbyrd, hvori hun haaber at leve i en Fremtid, medens de øvrige vel mere eller mindre vil friste Morskabslitteraturens Skjæbne at synke i Glemselen.

Tyve Aar er forløbne siden hin større Roman; i disse Aar vil hun tilstrækkelig

have erfaret, hvad det vil sige, at «*Murene er faldne*».

Hvad der i denne Bog kun rørte sig anelsesfuldt, træder her, forsmaaende enhver forskjønnende Klædning, op i sin utilhyllede Forfærdelighed.

Læseren vil forstaa, hvorledes disse Indtryk i et Mylder af Tanker og Indtryk har trængt sig ind paa hende, forvirrende, overvældende, tiggende om at gives Ordets Forløsning, hvorledes hun har stridt for at kunne magte det, ofte fortvilet over ikke at kunne det . . . Og hvor det er lykkets hende – og denne Bestræbelse skal man i det mindste yde Tak – manet dem, tvunget dem, disse paatrængende Indtryk og Tanker, ind i den *knappet mulige Form* – Aanden i det arabiske Eventyr lig, som man lokkede og sperrede ind i det bitte lille Skrin. Og ganske som i Eventyret har hendes Samtid et Øieblik nysgjerrig bekiget Skrinet og derpaa sænket det tilbunds. Og ganske som i Eventyret venter ogsaa denne Aand i Skrinet paa den Befrier, der skal løfte den op til Lyset – og denne Befrier heder *Fremtiden*.

I hvilke Skikkelser denne Befrier hos os vil træde op, vil den nu selv afgjøre. Saa meget synes at være visst, at Hr. *Jæger* ikke er en af dens udsendte. Den Kjendelse, han udtaler over disse tre smaa Bind, er heldigvis meget kortfattet og lader sig omtrent fatte i følgende Hovedteses:

1. «At det maa have været rent literære Hensyn, der har «bevæget Forfatterinden til at skrive Størstedelen af de «Smaaskisser, hvoraf disse tre Bind bestaar.
2. «At *franske* Tilbøieligheder viser sig her paa det klareste, «idet Fru Collett ender, som hun har begyndt, som *Feuil«letonistinde*.
3. «At man undertiden faar Indtrykket af, at Fru C. ikke har «undgaaet ældre Folks, især ældre Kvinders, almindelige «Feil, at forfalde en Smule *til lidt Snaksomhed* . . .
4. «At hun synes at være bleven mere fornøiet tilsinds, end «hun var før (!)».

Jeg har i det foregaaende udhævet de Punkter i Hr. J.s Opsats, hvori de slemmeste Misforstaaelser træder os imøde. Der staar endnu tilbage at paapege den Misforstaaelse, hvori alle andre synes at have sin Rod – Grundmotivet, han underlægger det Forfatter- og Menneskeliv, der her er optaget tildoms. Alle dets Fænomener udleder han af personlige Indtryk. Nøglen til enhver udtalt Anskuelse maa kun søges i egne Oplevelser, idet Hr. J. ikke kan finde Udtryk

mørke og trøstesløse nok til at betegne disse Udtalelser.

Paa hvert Blad støder man paa Beskyldningen for denne lidenskabelige Subjektivitet, der har hindret hende fra enhver rolig og paalidelig Opfatning. I disse heftige Udfald lyder kun hendes egne Livserfaringer og Oplevelser; alle disse Heltinder, fra *Sofie* i «Amtmandens Døtre» ned til *Sara Trænæse*, er nøie Kopier af hende selv. Som om der ikke i alle disse fandtes en Grundforskjellighed! Man tage kun de fire Damer, der optræder i «Oktoberfantasier», og som ved en overnaturlig Magt drives til at ytre sig om noget, der ligger udenfor deres Dagligstueinteresser. Om disse Figurer siger Anm.: «Om individuel «Karakteristik er her ikke Tale; det hele Apparat er kun et «Slør, hvorunder Fru Collett dækker sit eget Ansigt.»

Jeg har kjendt ti *Margrether* og ligesaa mange *Frøken Annaer*. Forf. har i dem slet ikke skildret sig selv eller det Standpunkt, hun tilhører. Hun har i dem skildret en, vore Forhold *mere tillempet*, begavet og selvstændig Kvindenatur. Altsaa noget for vort Samfund altid brugbart, ja velsignelsesrigt, men som vort Samfund, med sin indgroede Angst for Genren, ikke vil vide noget af, men skyder tilside. Søger man Sporet af disse forskudte, vil man ikke sjældent finde det i Sindssygeanstalterne, hvis ikke en tidlig Død redder dem fra aandelig Undergang.

Vanen er en stor Magt i Livet, men *det uvante* er det vist ikke mindre. I vort Land er en kvindelig Opposition af enhver som helst Art en utilladt og uhørt Ting. Mænd maa faa Lov til at paatale Misligheder, hvor de opdager dem, Kvinder hos os har ikke denne Tilladelse. Hvad Under da, at naar nogen har havt det Mod at sætte sig ud over Forbudet, bliver det mødt mildest talt med en forundret Murren. Man er saa vant til at lulle sig ind i den Tro, at alt er godt og vel, som det er, en hel Halvdelen af vort Samfunds Medlemmer har nu engang forpligtet sig til at vogte denne Tryghedens Vestalild, og vil nogen krænke denne Tryghed og vise dem Reversen af Medaljen, er det, som om det livagtige Medusahoved stirrede dem imøde. Denne Uvilje mod enhver kvindelig Opposition afsætter sig da, hvor den kommer til orde, i de merkværdigste Udtydninger og Fortolkninger. Alt sees gennem Mikroskopet, hver stille Klage bliver til heftig Beklagelse, hvert Suk til et Skrig, og i en viss Forstand skal det visselig forstaaes saa; kun forveksler Anm. Form og Væsen, han anerkjender ikke *Beherskelsen*; i Sukket, i den stille Klage,

hvori Skriget over det uhyre, det overvældende kvæles, lægger han det fulde Udbrud – ja det overdrevne Skrig over noget kun i Forfatterindens mørke Fantasi eksisterende sørgeligt. Det hele opløser sig i et – «Viel Geschrei und wenig Wolle», som Tysken siger. – Af samme Grund kaldes den stakkels stilfærdige Frøken Annas rolig kolde Bemærkninger om sit Christianialiv «Beklagelser saa bitre, saa heftige», at de kun finder sit Tilsvær i enkelte af *Ibsens* Digte. Hin lille Demonstration mod Dyrplageren i Paris, at Forfatterinden stillede sig hen og saa visst paa ham, kalder Hr. J. at rette «strengte Bebreidelser». I det lille Indledningsdigt til «En Aften i Charlottenlund» med Overskriften «*De Udskudte*», hvori der – hvilket tydelig fremgaar af Digtet – sigtes til alle vore Kunstnere, der maa leve udenfor Hjemmet, har hun kun ment sig selv, en Vildfarelse, der gaar igjen overalt, hvor dette lille fordringsløse Poem er optaget; man har endog forandret Titelen til «*Den Udskudte*».

I alle disse Træk vil vi spore det *uwaites* Magt. Et kvindeligt Forfatterskab, der fuldstændig bryder med det foreskrevne, det er for sterkt for os. Kommer saa Nødvendigheden engang imellem at anvise et saadant Fænomen Plads i Rækken, sættes man i den bitreste Forlegenhed, hvor man skal hen med det. Det mangler ikke paa komiske Træk af denne Ustøhed. Medens vor Anm. fradømmer Fru C. al Evne til at lide gennem andre, udhæver en Anmeldelse i «Tidskrift för Hemmet», der indeholder en Snes Pag. *kvindelig Studsen over det uwaite*, næsten spottende, en altfor vidt dreven Ømfindtlighed i denne Retning. Vor Anm. synes at ville anvise hende Plads i yderste Venstre af vort Fremskridtsparti – en anden «Taler ved Graven», som har leveret den æstetisk literære Rubrik i Tønsbergs Reisehaandbog: *Norge*, er af en stik modsat Mening. Ifølge denne repræsenteres Fremskridtet, det unge Norge, af *Wergeland, Welhaven, Ibsen, Bjørnson, Lie og Magd. Thoresen*, medens gamle Norrige tæller blandt et Par andre «den talentfulde Forfatterinde Fru *Collett*».

Hvor hører man saa egentlig hen?

HJEMLIGE TILSTANDE, ANDEN RÆKKE.

Smaabilleder i Konewkas Maner.

Enker.

Trinnet fra at være Fru Bureauchef eller Fru Professorinde N. N. til Enkefru do. danner en Overgang, hvorimod det berømte tarpeiske Spring maaske ikke har andet forud end næst lidt mer malerisk Effekt den unegtelig betydelig kortere Proces.

Efter den første Bedøvelsens Sløvhed (Folk kalder den kristelig Fatning, Hengivenhed i Guds Vilje) kommer Smertens Ildgreb i Sjælen. Lykkelig kunde hun prise sig, hvis hun fik Lov til at dvæle paa disse Sorgens ædlere Høider – ak nei, der undes hende ingen Ro dertil. Hvad der følger, er det grusomste: *Indskrænkningen* med sine dræbende Indøvelser, dem, hendes Omgivelse ser til med en mærkelig Ufølsomhed, naar den ikke pludselig bliver meget hjælpsom og gribes af en morderisk Iver for at udfinde den trangeste, tristeste Bolig, hvor hun herefter kan skjule sin Nultilværelse. Enkerne i det gamle Indien besteg med fanatisk Begeistring deres Enkebaal, men byd dem at stige op i en Kvistleilighed i Grændsen eller Møllergaden, naar de havde beboet en Villa i Homansby eller ved Frognerkilen, og vi skulde se, hvad Mod de havde!

Efter denne Metamorfose er hun da saa egentlig indregistreret som *Enke*, vil sige: hun er sat ud af Livets aktive Tjeneste, med Forpligtelse til herefter ikke mere at lade høre sig, og hvis det sker, da at «være fornøiet». Endnu aner hun ikke Betydningen af denne skrækkelige Overgang, over Tabet selv har hun ikke tænkt paa, hvad Virkning det vil øve paa hendes Stilling i Samfundet. Hun tror, at dette samme Samfund, derifjor kappedes om at rive Dørene op for hende, nu kun vil give denne Hyldning Deltagelsens og den ømme Medfølelses mere indtrængende Præg, og o, hvor hun trænger til denne ømme Medfølelse!

Indskrænkningen, det værste Trin ned ad Stigen, er altsaa foregaaet.

Er hun ung og har bevaret endnu nogle ungdommelige Interesser og Smaavaner, Gud bære hende da! naar hun overalt mødes med et forbauset Smil over, at saadant kan overleve Forandringen, naar hun skal se enhver liden Adspredelse kontrolleret og beregnet, om den ogsaa stemmer med «hendes nuværende Kaar». En ung Pige, som engang havde været en feteret Toneangiverinde i vor By, vendte tilbage til den som ung Enke. Der reiste sig pludselig ligesom et optrækkende Veir af dunkel Uvilje omkring hende. Havde hun forbrudt sig mod Hæder og Ære, var hun en slet, Forsømmelig Moder? Nei slet ikke, men hun traadte op i en *Hat*, som var altfor moderne, altfor elegant.

Hun var jo Enke!

Men nu maa hun fortjene noget For at kunne leve, hun maa søge en Virksomhed. Hun tager Logerende. De faa dyrebare Stykker, hun af sine forrige Mobilier har reddet, anbringes i deres Værelser. Har hun Raad til den Luksus ingen Logerende at have, begynder hendes Sofaeksistens, fra hvilken hun har at tælle de enkelte Dryp af Liv, der kan tilflyde udenfra, i Løbet af den lange, snigende Uge. Undertiden et Besøg af voksne Børn, af en gammel Veninde, der ikke ganske har glemt hende, og som aldrig undlader at se sig om og sige: her har du jo faaet det pent! Lykkelig maa hun derved skatte sig, jo større Anlæg hun huser i sig selv til intet at ville, intet at savne, jo større Overensstemmelse hun formaar at bringe mellem Udstyret i sit eget Indre og hendes Stuefængsels Tomhed og øde Tarvelighed. Folk kalder dette: *hun er tilfreds*, og dermed er de ogsaa tilfredse, da hun jo noksaa pent opfylder sin Samfundsforpligtelse ikke at lade andet høre.

Men eier hun ikke denne Sjælsarmodens formidlende Evne, har hun en Aand, der higer udover Stuefængelet, der levende kræver sin Deltagelse i Tidens aandelige Dagverk, – o, tifold ve hende da, tifold beklag hende! Hun har ingen Adgang til god Læsning, hun har maaske ikke Raad til at holde en Avis. Og selv maa hun ikke, næst Søndagene i Kirke selvfølgelig, røre sig ud for at søge noget, som ikke bevislig gaar ud paa den blotte og bare Opholdelse af Livet. Drives hun alligevel dertil, søger hun Livet, søger hun *Menneskene* – ak, enhver saadan Berørelse med dem vil være hende en levende Paamindelse om, at Retten til en egen Eksistens med dens selskabelige Forrettigheder for Fremtiden er forment hende! I de Smuler, der nu tilbydes hende, vil hun smertelig føle Almissen, Barmhjertighedsydelsen. Hun vil finde alt lukket, alt udslukt. Hvad hun griber efter, er som Blomsterne i Margarethas Have, der visner, idet man vil røre ved dem. Hun vil allerede i Tonen mod hende, ligefra den fornemme Venindes, i hvis Festballer hun engang deltog, indtil Mari Skurekone, spore denne Forandring, der ikke lader sig gribe, men føle desto bitrere – kort, ved hvert Skridt, hun tager, ved hver Dør, hun træder ind af, vil hun merke, at hun er en anden Person, end da hun havde sin Justitiarius, sin Statsrevisor, sin Bankadministrator lyslevende bag sig. Denne Art Indskrænkingsøvelse er endnu den smerteligste – den tager frygtelig Tid; er den gennemgaaet, saa sænker der sig en sløv, næsten idiotisk Ro over hende. Folk kalder den slet ikke noget; thi de erindrer neppe mere, at hun er

til.

Forkjæmperinden.

Saa kan vi kalde en anden Skikkelse hos os, hvortil da ogsaa kan regnes *Forfatterinden*, forudsat at hun virkelig kjæmper for noget. At være *-inde* i vore Forhold er allerede *slem*, at være Enke *værre*, at være Forkjæmperinde under norske Enkekaar kunde bringe til at misunde de indefrosne paa Spitsbergen.

Forkjæmperinden er heldigvis en saare sjelden Fremtoning. Ingen her i vore arktiske Egne synes at have Mod nok til at opkaste sig til en saadan. Hendes Opgave, billedlig talt Issmeltning, er at give Initiativer, være den elektriske Gnist til Vækkelsen af Idéer, enten nu dette sker i en mere ophøiet Forstand digterisk eller det dreier sig om noget temporært, et lidet praktisk Foretagende, det, som man betegner med at sætte sig i Spidsen for noget.

Det sidste har sine store Ubekvemmeligheder. Det gjælder her at løbe om fra Dør til Dør og banke paa de mange halvlukkede og heltlukkede Hjerter, medens man behændig maa aflure det heldige Øieblik til at kaste den tændende Gnist, der skal vække for Sagen. Men i sine Virkninger for hende selv byder disse to forskjellige Opgaver, baade den digteriske og den praktiske, en fuldkommen Lighed. Lykkes Bestræbelsen ikke, saa Gud naade hende, den Anstaltmagerske med sine gale Idéer! Lykkes det, saa er det noksaa vel. Resultatet, enten nu dette bestaar i en filosofisk Roman eller i Fuldendelsen af en broderet Fane til et eller andet Festøiemed, modtages eller anerkjendes naadigst venlig, medens Forkjæmperinden selv skubbes pent behændig tilside, som Gardintrappen ud af Salen, naar den har tjent til at ophænge Festens Draperier og Festons. Hun er jo Enke.

Eller – det har hændt, at en ualmindelig Personlighed, Mand eller Kvinde, er raget op i vor Midte. Man følte dunkelt, at det var noget stort, men man kjendte ikke Genren. Med den særeget udprægede Evne, vort nybyggede Selskab har til at omskumple Begreber og kalde *ret* for *slet*, *smaat* derimod for *godt*, naar det gjælder Opfatningen af Mennesker og Menneskeværd, har det ikke forstaaet sig det mindste paa Fænomenet, men har maltrakteret det i levende Live, indtil man bar det til Graven.

Forkjæmperinden har maaske staaet Fænomenet nær eller maaske ikke, hun planter nu efter bedste Evne en Blomst paa denne Gravhøi. Med lettest mulig, delikat Haand søger hun at løfte det Skyggeteppe, som Uforstand og Sladder har bredet over et Minde, og drage dette frem i sin Sandhed, sin Renhed. Men saa maa – o ve! – Navne paa Prent! – Antydninger ialfald! og Navne paa Prent, naar det ikke staar i nogen officiel Forbindelse med de Angjældende, er for Familien og nære Venner værre end selve Miskjendelsen og Bagtalelsen: Der er da endelig et Hoved at ramme! og den længe kvalte Uvilje falder i kolde Miner og stramme Hilsener paa den ulykkelige Opreiserinde.

Disse faa Træk viser os Forkjæmperinden kun i et Par Situationer, men de illustrerer tilstrækkelig hendes hele Stilling. Lad hende i Ord eller Gjerning, offentlig eller Ven imellem, yde det bedste, hun formaar. Lad hende slide de ømmeste, skyeste, dulgteste Tanker fra sin Sjæl og give dem hen, beilende kun til et Blik, et Vink – at det har naaet andre Sjæle! – O nei, blot et Vink om, at det pr. Post er modtaget! I sjeldneste Tilfælde vil hun være saa lykkelig at modtage et saadant Tegn! Naar hun da langt om længe frygtsom kan gribe en Anledning til at spørge: Har jeg fortørnet eder? . . . Hvormed har jeg gjort eder saa misfornøiede? saa ser de hende forbauset i Ansigtet og siger: «Misfornøiede? – Det er sandt, Tak skal De ha! . . . Misfornøiede! De har jo gjort Deres Sager udmerket! . . . Kan *det* ikke tilfredsstille Dem? . . . -*inder* maa ikke være saa fordringsfulde!» siges vel ikke i rene Ord, men det er dog Meningen.

Fordringsfuld – milde Gud! Jeg var blot saa angst for, at I var vrede, og det vilde været mig en usigelig Trøst og Beroligelse, om I havde meddelt mig, at I ikke var det.

I selskabelig Henseende maa hun dele Enkernes Kaar; thi Forkjæmperinden er altid Enke eller gammel Jomfru. – En gift Kone falder aldrig paa at være det – nei, hun ved, hvad en Stilling som hendes er værd, og vogter sig nok!

Der forbigaaes ikke heller nogen Anledning til at vise hende, at *saaledes* og ikke *anderledes* skal den, hun indtager, opfattes. Det har aldrig villet passe ind i vor nationale Logik, at har hun selv, saa godt som nogen Mand, kun lidt mere følelig, betalt sin Ligningsskat til den store Offentlighed, saa har hun ogsaa for en Del kjøbt sig Ret til dens selskabelige Fordele og Opmuntringer. Kommer efter saadanne Ubeagtheds lange, kolde Graaveirstider endelig et Tegn paa, at

hun erindres, bydes der hende pludselig en liden Forekommenhed, saa kan man være temmelig sikker paa, at der er en Hake ved den. Der er altid noget derved som en Flue i Suppen, og naar man saa vægrer Sig mod Suppen, kan Folk ikke begribe, at man ikke tager den med Tak, fordi der er en uskyldig Flue i. *-inder* pleier saamen slet ikke at vrage den derfor, men piller rolig Fluen tilside, smiler, neier og siger, naar man spørger dem, om den ikke er noksaa god, Suppen: Jo, hun er deilig, Madam!

Forkjæmperinden i vort Land er berømt. Hendes Navn kommer paa alles Læber. Kun er der i Betegnelsen af denne Berømthed en umerkelig liden Afvigelse fra den mandlige do. Hos hende heder den Udpegelse, og *Virkingen* af denne Slags Udmerkelse maa, saavidt jeg kan dømme derom, have meget tilfælles med et visst Fortidens Optog fra den ene Stadspart til den anden, saaledes anbragt paa den langørede Ganger, at man slet ikke ser Maalet, men bekvemmest kan overskue det hele jublende Optog *bag sig*.

En Sørgefest.

Den lille Studie af vore Enkekaar fuldførte jeg en Aften, indtil Natten umerkelig var rykket langt frem.

Den Drøm, der derpaa sneg sig ind i min urolige Søvn, var saa besynderlig, at jeg længe tvilede paa, om den var en Drøm eller en Vision foraarsaget ved den lidt feberagtige Spænding, Skildringen satte mig i.

Jeg stod i et Vindu og saa ud og syntes, at det var i *Akersgaden*. En dunkel Følelse af, at jeg havde forsømt noget, trykkede mig og tog til, efter som et langt Sørgetog begyndte at defilere forbi.

Men hvilket Sørgetog! Himmelen bevare mig! Disse Ligbærere, hver med sin Kiste, lignede ikke Mennesker af Kjød og Blod, men kun disse spidsvinklede, i Leddene sammennaglede Streger, der paa Karikaturbilleder er givne menneskelige Stillinger og Udtryk, og alle endte de i et Tal – den ene i et 3tal, den næste i et 5tal, en tredje, der skrævede frygtelig ud med sine lange Staaltraadsben, endog et 7tal – bagefter dette groteske Optog fulgte en Række sorttilslørede, nedbøiede, kvindelige Skikkelser, der aldrig vilde tage Ende.

Det er Enkerne, sagde en usynlig Stemme ved Siden af mig, der følger deres

Nuller til Graven.

Deres Mænd? spurgte jeg halvt forstyrret.

Nei, o nei, sagde Stemmen. Havde de beholdt dem, saa havde de ikke mistet disse. Disse Nuller har engang tilhørt hine Bærere hist; da saa disse ganske anderledes trivelige ud og kaldte sig Mr. 2000, – 3000, maaske 5000 – maaske endog blot Hr. 500. Efterat de er unddragne sin retmæssige Bestyrers Omhu og Tilsyn, sygner mange af disse Nuller langsomt hen, og en vakker Dag er baade ett og to af dem forsvundne af Rækken, og Hovedtallet skrumper af lutter Sorg ind til slige jammerlige Skygebilleder, som De der ser. Det er en ren Epidemi, denne Nullesott i Enkernes Talrækker, den tager mer og mer til, da ingen agter paa den.

Men du gode Gud, Enkerne selv maa dog . . .?

Ak, de hører til «de Stummes Leir» og synes ogsaa tilsidst, at det kan ikke være anderledes.

Saa kom Musikken, der spille op:

Nu bæres Nullet bort til Graven!

og forskrækket for jeg op af denne besynderlige Drøm.

En Modsætning.

Jeg kommer nu, jeg ved ikke hvorfor, til at tænke paa den unge Pige, jeg engang kjendte, et af min Ungdoms lyseste, uudsletteligste Billeder. Hun vidste ikke, hvad hun skulde finde paa af sprudlende Liv og utæmmet Overgivenhed, hun talte ikke, hun sang, hun gik ikke, hun dansede. Som Barn, fortalte Søsteren mig, havde hun veddet med dem om, at hun skulde gaa paa Isen i et Fodtøi, som aldrig havde omsluttet Menneskefod. Hun pudsede sine bare Fødder med Blanksværte og gik ned paa Elven og skriede. Blev ikke syg efter.

Jeg har set hende en Gang senere. Hun var graanet oppe i en afsides liggende Bygd. Hun hørte til «*de Vakte*»
.....
.....

En hel anden Type var det lille seksaarige Pariserbarn, jeg lærte at kjende i en Familie dersteds. Hun var bleven dikteret den Straf, at hun ved Middagsbordet ikke skulde faa af den sidste Ret, hendes Livret, og som, da den skulde serveres, for at skjule Straffen for Gjesterne, raabte over til Faderen: «Tak, Papa, jeg skal ikke have Kage, du ved, jeg liker ikke den Sort, Tak, Papa, ikke til mig.»

Kan man tænke sig en større Kontrast end dette lille raffinerede Pariserbarn og den prægtige vilde, norske Pige, der sjæleglad over at have løst sin lille Krakaopgave svinger sig paa Isen med de nøgne malede Fødder!

Hvad skal det blive til?

Ogsaa et andet Barnebillede dukker frem. Den lille femaarige L. W-J., som jeg under et Badeophold i Sandefjord oftere traf hos to Damer, jeg kjendte, ligeledes Badegjester. Deiligt var dette Barn, men saa ustyrlig livligt og heftigt, at Moderen, den lidt formelle, fornemme Dame, ofte udtalte sig ængstende over, hvad dette skulde arte sig til. Den Lille havde fattet en lidenskabelig Hengivenhed for de to Søstre, hvis stille, kjærlige Maade at tage hende paa øiensynlig øvede sin Magt. Kun naar hun skulde derfra, skreg hun forfærdelig.

Da fortalte man mig, som en af hendes Synderligheder, at hun pleiede, naar den svage af Søstrene skulde gaa sin Tur, at udspeide dette, liste sig i Forveien og omhyggelig rydde Smaasten og alle Ujevnheder bort fra Veien.

Da jeg hørte dette Træk, vidste jeg, hvad denne Livlighed vilde springe ud til.

Hun er nu Husfrue paa et af Danmarks adelige Godser, afholdt af alle. Hendes barnlige Heftighed har udfoldet sig til et varmt Hjertes aldrig hvilende Iver for at glæde alle omkring sig, og hvor de findes, stille rydde Stene væk af andres Veie.

Et Valg.

«Af to onde Ting vælger jeg dog heller at leve end at dø», sagde en af vore Enker, jeg traf igaar, der mer en sedvanlig havde maattet prøve Omskiftningen. Hun er en jevn, stille, livsglad Natur uden særegne Anlæg til Misfornøielse med Livet. Det kom saa tonløst, saa fatalistisk resigneret, medens hun sad der med Kaffekoppen i Haanden, som om hun vilde sige: Jeg har lidt saa meget, at jeg har

ikke Kraft engang til at ønske mig Døden. Det bedøvede mig næsten i sin stille, ukunstlede Jammer.

Første og sidste Gang.

Hin unge deilige Pige, i Besøg fra Landet, der første Gang hun var paa et af vore større Baller, havde det Uheld at glide i Dansen og falde paa Gulvet. En Forfærdelse greb hende, som om en Skjendsel var overgaaet hende – grædende skyndte hun sig hjem – og satte aldrig sin Fod i en Dans mere.

Et Samfundsmord.

Et andet ulige mere tragisk Offer paa den falske Kvindeligheds Alter mindes jeg fra min Barndom. De ældre Damer talte altid hviskende om denne Tildragelse, som om den var altfor forfærdelig til at tale høit om, og den var i Sandhed forfærdelig nok.

Offeret i denne Begivenhed var en af vore fornemste Damer. Hun var en komplet Skjønhed af en fuldkommen sydlig Typus, blid og god og af et muntert, sorgløst Temperament, sterkt feteret paa Ballerne. Maaske gav hun sin Livlighed lidt for meget Tøilen, uden dog at man havde vovet den sagteste Beskyldning af nogen alvorlig Art: hun var *almindelig agtet*, og alle indtagne af hendes Elskværdighed.

Da falder pludselig et nederdrægtigt Menneske, som hun maaske havde havt det Uheld at støde engang, maaske ikke, paa en Spas, der søger sin Lige i ondskabsfuld Kaadhed. En Morgen finder man opslaaet over hendes Gemals Vinduer det bekjendte ominøse Dobbelttegn, hvorunder man nu engang billedlig fremstiller en Ægtemands største Skam. Da det ikke lod sig gjøre straks at faa det ned, kom hele Byen i Bevægelse. Hendes Mand, en Militær, bliver, vil man fortælle, drillet af Kameraterne, den ulykkelige maa undgjelde – og saa elendig var Tidens Aand dengang, saa vanvittig opskruet den kvindelige Frygt for Skandale og Omtale, at Bevidstheden om, at hun var uskyldig, ikke formaaede at hæve hende over denne Usselhed. Ak, den styrtede hende kun i den dybeste Fortvilelse! I to Dage var hun et Bytte for den, da gik den over til *Vanvid*. Hun laa paa Gulvet og rev sit prægtige sorte Haar af med vilde Skrig. Dagen efter var hun

et Lig.

Da gik det som et Stød gennem vort Samfund, der vakte det til Besindelse, til Rædsel! Dette var dog for galt!

Hvad der kunde gøres, blev gjort. Hos os er det ikke som i Sverige Skik og Brug, at Kvinder følger Lig, en eneste Undtagelse er skeet hos os; det var, da denne uskyldige blev baaret til Graven. Landets første Dame, vor prægtige gamle Grevinde *Wedel*, satte sig i Spidsen for Demonstrationen. Hende fulgte alle Byens Damer i festligt Tog. Der blev den Dag ikke en Blomst tilbage i noget Vindu. Jeg var for liden dengang til at følge dette Tog, men vil gjøre det nu.

Og Forbryderen!

Der staar intet i Christian V.s Lovbog om et Mord af den Slags, og selskabelige Lynchlove, naar det gjælder Fornærmelse mod Kvinde, der ikke udtrykkelig hjemles af hin Lovbog, eksisterer ikke hos os. Rolig og uantastet vil han være gaaet gennem Livet, selv om han var bleven opdaget, og muligens lever han endnu.

ALMINDELIGE TILSTANDE.

[Mod Strømmen! «Kjærringa mod Strømmen».]

Mod Strømmen! «Kjærringa mod Strømmen» heder det paa godt Norsk. Aaja, hvorfor ikke Kjærringa mod Strømmen!

Vi har et kosteligt gammelt Folkesagn betitlet saa. En sand Verdensallegori, en af de dybsindigste, skjules deri. De lamfromme Eventyrprinsessers Tid er forbi. Vi tror ikke mere paa, at hun rører *Prins Frost* ved at smigre ham og med klaprende Tænder forsikre, at hun har det saa deiligt hos ham. Herefter faar vi «Kjærringa mod Strømmen», der heller gaar under end opgiver sin Overbevisning: Konen, som paastod, at der skulde bruges *Saks*, Manden holdt paa sit: *Kniven*. Derover trættedes de i det uendelige. Og da hun ikke vilde give sig, men blev ved med at paastaa Saksen, tog han hende med et al Trætte afgjørende: Du har vel mistet det lille Vette, du havde nu, og dykkede hende ned i Elven.

Da rakte hun Haanden op over Vandet og klippede med Fingrene.

Og saa vil jeg blive ved at klippe og klippe de seige Streng, der binder os til den gamle Trældom, blive ved, blive ved, indtil Stemmen lyder over en Gravhøi.

Indledning.

Maa det altid være saa, er det et uundgaaeligt Fatum, at Folk, der har noget at sige, som andre af gode Grunde vogter sig for at sige, aldrig kan faa Lov til at gjøre det i normal Tilstand, det er, med alle sine Evner mildt og harmonisk ordnet. Det synes, som om ethvert saadant Sandhedens Ord kun kan spire paa én Grund, Lidelsen. Vi maa altid tænke os denne Sandhedsbekjendelsens og Forkyndelsens Muse med luende Blikke, Buler i Panden og smertefortrukne Miner, der maaske kun da lidt ironisk glatter sig, hvergang Forundringen «*hvorfor smiler du ikke?*» altfor stupid slynges hende i Ansigtet.

Søstre, hør mig! der mangler os alle noget . . . noget, som Franskmanden kalder *la sainte colère*. «Ich liebe den Zorn, protegiere ihn auch,» siger *Rahel v. Varnhagen*, Aarhundredets første inspirerede Sibylla i den Sag, som dengang endnu intet Navn havde. «Ich liebe den Zorn,» skrev den blide, mønsterværdige Rahel, allerede for snart firsindstyve Aar siden.

Gud bevare os! Skal vi nu opmuntres til Vrede og slige onde Lidenskaber ogsaa! . . . Man præker jo netop ind i os de modsatte Egenskaber, Fromheden, Taalsomhedens Ufølsomhed!

Ganske visst. Men enhver Ting har nu engang sin Rette og sin Vrange, og ligesom der gives Egenskaber, som man altid har ladet paradere med Retten ud, deriblandt de taalsomme Dyder, saa er der andre, man altid viser os paa den mørke Vrangside, F. Eks. *Vreden*. Franskmanden har endnu en lind Betegnelse for den, han kalder den *Indignation*. Den har imidlertid ogsaa en Retside, og det er netop den, som hin merkværdige berlinske Sandsigerske elskede og protegerede. Den har intet med Dagens Bagateller at gjøre, kjender ikke hidsige Ord eller gnistrende Øine. Den kjender til en dyb, stille, luende Følelse, der staalsætter Viljen, renses Sjælen fra alt Slagg af sygeligt og smaat og fylder den med den rette Taalsomhed: *Kraften til at føre og holde Kampen ud.*

Privilegerede Rovmord.

1876.

Man kan sige, at Kvinden har to Arter af Liv tilfælles med Manden, Liv, der begge er Døden hjemfaldne, den Død, der forkyndtes Skabningen paa Syndefaldets første Dag, og det, man kalder en borgerlig Død, der altid maa begrunde sig paa en Forsyndelse, bevidst eller ikke bevidst, mod de Lovbestemmelser, Samfundet har vedtaget og tillempet som betryggende for sig selv.

Men Kvinden har foruden disse to Liv, som hun deler med sin Medskabning, særlig et tredje at verge for, der kan fortabes uden Skyld og dog borgerlig døde hende, et Liv, der idelig svæver i Fare, der i samme Mon det udbyttes som en Gevinst for den ene Part, paafører den anden Part Tabet; der gjør hendes Tilværelse til en uafladelig pinlig Væren paa sin Post mod usynlige Angreb, der gjør, at selve Atmosfæren, hun indaander, er svanger med Fare og Fordærvelse. Man vilde studse ved at tænke, at det er det høieste, Naturen har givet hende, hendes Smykke, hendes Livsklenod, hvori der paaføres hende disse Lidelser.

Den lysterne Hemmelighedsfuldhed, en raffineret, fordærvet Kultur har lagt om alt, hvad der angaar hendes Kjønsieendommeligheder – er man i Grunden uskyldigere med den end paa Otaheiti! – hvor unaturlig er den ikke blevet, til hvilken kunstig Høide ikke opskruet, forat den saa leilighedsvis kan aagres med og paa frækkeste Maade udbyttes. Og er ethvert saadant Udbytte ikke et dødeligt Angreb paa det Liv, som særegent tildeltes Kvinden, saa at hun uden Skyld martres og mishandles i det? Er det ikke et Rovmord ligesaa godt som det, Lovene straffer? Al Uret grunder sig dog paa et moralsk Overtag, en ikke billiget Tilegnelse af en andens Eie, hvorved denne taber, og her gjælder det Voldshandlinger mod et Eie, som Foruretterne selv har stemplet som det høieste ved den forurettede, som hun, under Trusel af de mest ydmygende Straffe, selv har at vare som en Helligdom, Kvindelighedens uantastbareste, hendes Blufærdighed.

Sker denne nedrige Udbyttten deraf ikke daglig lige for vore Øine i denne Syndflod af urene Skrifter og Billeder, der smugles ind i vor Ungdoms hemmelige Gjemmer – ja paatvinges dem paa offentlig Gade i paatrængende Vindusannoncer og -udstillinger! I en viss tysk Hovedstad kan man, langs dens

fornemste Promenadeplads, neppe gaa tyve Skridt uden at støde paa Vinduer, hvor der falbydes slige Sager med sine meget lovende Titler og Titelvignetter. Der syntes at være godt Udvalg, ligefra forrige Aarhundredes mest renommerede Krebillonader lige ned til Hr. *Th. Vischers* berømte Verk om Moderne.

Men det er dog endnu intet mod hine skamløse Udstillinger, der annonceres under Navn af, og hvor Kvinden offentlig er lagt paa Dissekerbænken, for sønderlemmet at komplettere Rubriksnumrene i nogle omreisende Kuriositetskræmmeres afskyelige Samlinger! . . . Arme *Anadyomene!* Du har maattet finde dig i, at mørk kristelig Fanatisme engang kaldte dig en Heks, en ond Aand, og stængte dig ind i de sorte Bjerghuler; men havde du anet den Skjæbne, der nu beredes dig, Lem for Lem skruet fra hinanden at udstilles til Gaudium for den kynisk gabende Mængde – du var bleven i dit hemmelighedsfulde Dyb, o *Anadyomene!* var aldrig opsteget af dit kjølige Dyb, og denne smudsige Jord havde aldrig skuet dit himmelske Billede! . . .

Man vil naturligvis indvende: hvad har ærbare Kvinder med denne Trafik at skaffe, det angaar jo ikke dem, de bør *ikke engang vide derom*. Ganske rigtigt, det gamle Ræsonnement. Men vi paastaar, det angaar dem, og netop dem, alle som én. Lad en blufærdig Kvinde aldrig med et Øie have skuet noget af disse Uhumskheder, ligesom jeg, der skriver dette, i Sandhed ikke har det – kun hørt derom, hun vil dog i dem føle sig nedværdiget, som om det angik hende personlig, føle det som en langsom Smiden til Pælen til Raahedens Forlystelse.

Hvad har et Samfund at gjøre ligeoverfor Tilstande som disse, hvor dets eget dyreste Livsstof, der holder det sammen, er sunket ned til en Vare, hvori der kan spekuleres som i enhver anden?

Skal vi stige ned til Otaheiti, eller er der nogen reddende Mellemsvei?

Vi kan længe vente paa Svaret, naar vi ser den Tankeløshed, hvormed man beskuer disse daglige Foreteelser, og den merkværdige Ligegyldighed, hvormed vore offentlige Sedelighedsvogtere lader det passere. Vanen gjør det, den gjør, at man betragter alle Konflikter mellem de tvende Kjøen, ligefra de ædlere ned til de laveste, som et fuldkomment *parti égal*, hvor den ene Part har akkurat saa meget at vinde og tabe som den anden. Man er bleven saa vant til i den svagere stillede og ene ansvarlige Modpart at se den aldrig svigtende Kilde for den stærkeres hele Skala af Lidenskaber, og Kvinden støtter denne Tryghed selv desværre ved den

sløve Passivitet, hun iagttager, at man ikke formaar at løfte sig til det Standpunkt, hvor man fordomsfrit vilde kunne anstille Sammenligningen, et Tankeeksperiment, der vilde føre til den Opdagelse, at her har den ene *Part kun at vinde, den anden alt at tabe.*

Stof nok til den Slags Betragtninger yder ogsaa en anden Dagens Trafik, mindre stødende, tilsyneladende helt uskyldig. Vi mener disse hieroglyfiske Personalkorrespondancer, der i de senere Aar har faaet Indpas i flere europæiske Storbyers Dagblade, heldigvis endnu ikke i vort Land. De forholder sig til de offentlige Kvindebluskjendinger omtrent som Lommetyverier til Rovmordet. I den platte Svulst, der udmerker dem, og den Ubehjælpelighed, hvormed de stræber at maskere deres altid yderst noble Hensigter, skulde man tro, at de kun var til at le af, og de byder vist ogsaa mangengang Stof til selskabelig Moro. Men Sagen er, at de slet ikke er til at le af.

Det er i Regelen ikke vanskeligt at tyde disse Hieroglyfer, og bag disse saa uskyldig ladende Tegn at læse den egentlige Mening.

Ved at vælge iflæng blandt hundrede vil man have Normen for dem alle. I dem alle vil man finde mer eller mindre behændig tilsløret en liden Vending, der røber den egentlige Hensigt.

De almindeligste lyder saa: «En Mand, der sidder i en god «Stilling, søger af Mangel paa Bekjendtskaber en Livsledsagerinde, der er dannet, huslig og af en blid Karakter, og som er «i Besiddelse af lidt Formue til fælles bedste. Den strengeste «Diskretion forsikres» . . . Om vi nu omsatte det til: En Mand, der sidder i en mislig Stilling, søger en Formue, selv om han skal tage en Livsledsagerinde med paa Kjøbet – saa vilde vi sikkert i alle Tilfælde komme Sandheden nærmere. Hvor mange gaar i Fælden?

Dette er dog af de mindre ulykkespaaende.

Betænkeligere forekommer os disse Annoncer, der ikke taler om Formue, Egteskab eller noget saadant trivielt, men holder sig paa en ubestemmelig Erotiks svævende Høider, hine mystiske Opfordringer til Møder og nærmere Bekjendtskaber. De klinger slet ikke som Indledningen til en Tragedie, hvilket de leilighedsvis nok kan blive; vi morer os ved dem og tænker ikke et Øieblik paa, for hvem Spillet her alene er farligt, at hvad der for de indbydende i hyppigste Tilfælde er en frivol Leg, kan for den indbudte blive en Livssag, der kan begynde i

Kongens Have og ende i Sortedams- eller Peblingesøen.

Her nogle smaa Indledninger (ordret aftrykte).

«– Den høieste blonde af de to Damer, som en Herre «havde den Glæde paa Ballet i A. at vise en ringe Tjeneste, «anmodes indstændig om at ville tilstede en Sammenkomst. «Billet merket N. N. bedes nedlagt i N. N.»
.

«– Skal jeg ikke gjense Dem? Siden hint Sammentræf paa «Høibro har jeg forgjæves speidet efter Dem. Jeg vil Torsdag «Aften Kl. . . . være paa samme Sted og venter med Længsel «o. s. v.»

Kunde maaske ligesaa godt hede:

Jeg skal Torsdag Aften være paa samme Sted, og skulde min Længsel virkelig lokke dig did, vilde du maaske være bedre faren, om jeg styrtede dig paa Hovedet ud i Kanalen . . .

«– Tak, Elskede, for Tegnet! . . . Kl. 6 paa det aftalte Sted, «hvor vi uforstyrrede kan udveksle vore Følelser . . .»

I Oversættelse: Tak, min Tøs, for Tegnet! Kl. 6 paa det aftalte Sted, hvor jeg for en letsindig Time mere i mit Liv kan plante Elendigheden og Forlabelsen ind i dit.

I fuld dramatisk Udvikling:

«Elskede! . . . Opdaget isøndags. Jeg indesperret. Skriv ikke! . . .»

Meget lovende i sin Begyndelse klinger følgende Manifest:

«– O. P. vil nu i Adspredelse søge at glemme Opholdet «hos sin kjære, lille Tante, som ikke vilde kjende andet end sin «Pligtopfyldelse. Tak for de Timer, jeg har tilbragt hos dig, «men jeg er ikke Barn nok til at nøies med Skallen af Æblet . . .»

Maatte Æblet selv bekommet hende bedre!

Ikke sandt, det er morsomt!

Hvor skal det tilsidst ende, naar Forførelsen aabner alle Døre, naar Gadehjørne- og Maskeraderomantikken ugenert trænger ind i Dagligstuerne og Boudoirerne og afhasper sit smudsigste Spind ligefor Familiens Næse? Hvilken Moder vil i vore Dage være sikker paa sin Datter, og vi kan gjerne lægge til: hvilken Datter paa sin Moder, at denne ikke en vakker Dag «til fælles bedste»

gaar hen og gjør dumme Streger?

Men bortset fra Avisfrierierne og -betlerierne vil i alle Tilfælde mellem de to Kjøn hin Naturens og Forholdenes grusomme Partiskhed træde os imøde og burde stemme til den alvorligste Eftertanke. Den bør og kan kun afføde Frygt og Uro og vække Afsky for en Samfundsorden, der saa langt fra bestræber sig for at udjevne denne Partiskhed, idet den med dobbelt Omhu vernede om den svagere stillede, at den meget mere opmuntrer den, begunstiger den.

I Syden, hvor de samme Love virker i den sjælelige Verden som de, der driver Blomsten til Frugt og lader den pludselig modne og falde tung til Jorden under den luende Sol, hvor alt forklarer sig i et evigt Skjønhedens Lys, vil *Sanseligheden* ytre sig elskværdigere, vi tør sige *renere* end i de nordiske Lande. Den vil have al Umiddelbarhedens Varme og større Inderlighed, den er uskyldigere. I vore nordeuropæiske Samfund, hvor Kvindeligheden er indsnævret i en Hærskare af kunstige Baand, – en ædel Marmorstatue, man har givet Skjorter paa og behængt med Flitterstas, – faar Fantasien, mere virksom end i Syden, et for stort Spillerum, Følelsen faar Tid til at synke og lader Bundfaldet tilbage. Af dette Dynd udklækkes Krybet *Lysternheden*, hvis hæsligste Livsytring er *Ekvivoken*, Urenhedens aandrig pikante Ordleg. Vi kommer her ind paa de elegantere Rovmord, den finere Verdens. Man vil paastaa, at der i den saakaldte høiere europæiske Selskabsverden knapt gives et Mandsselskab, hvor ikke Gjesterne overbyder hinanden i Ekvivokens pikante Ordleg. *Man vilde ræddes ved at være Kvinde*, siger en bekjendt fransk Forfatter, hvis vi ikke tager fejl, *Guizot*, hvis *de kunde høre, hvorledes Mænd indbyrdes omtaler deres Kjøn*« . . . Der er nævnt Mænd, hvem Hangen til at sige Tvetydigheder var bleven saadan til Vane, at den forlod dem ikke paa Dødssengen.

Ja vel maa man ræddes ved at kalde sig Kvinde, under Tilstande som disse!

Er det gjennem den Slags Overlegenhed, Ransmandens, Besudlerens, at Manden kundgjør sig som Kvindens Overhoved, Skabningens Herre, Midleren mellem Gud og hende!

Ekvivoken hører til de feigeste, foragteligste Angreb paa Kvindeeiets helligste. Raahedens plumpe Utilslørethed er uskyldigere. Lidet vil den ogsaa tilfredsstillende Udbytterne selv. Den bedre Natur vil kræve sin Ret, og Trangen til Modsætningen idelig gjøre sig gjældende. Ogsaa her maa han ty til Kvinden.

Manden maa have *alt, alt*, hvad denne kan byde. Alle Muligheder ligefra dem, der kan tjene hans lavere Tilbøieligheder, indtil de ædlere, der aandelig skal adsprede og forfriske ham, ligesom Gourmanden, hvis Nydelse beror paa Modsætningen. Hun skal være det berusende og afkølede Element i hans Liv, det neddragende og opreisende, det eggende og beroligende i idelig Veksler. Hun skal ude nære hans sanselige Tilbøieligheder og inden Familielivets renere Atmosfære være den kølede, læskende Kilde. Paa den ene Side Skrankeløshedens Vilkaarlighed, paa den anden Gitterne og Murene, bag hvilke Millioner dels indvies til klosterlig Afholdenhed eller ogsaa til – Pennen vægrer sig ved at fuldføre Billedet.

Er vore kristne Forhold bedre end Tyrkernes? . . .

Vi ser foragtelig ned paa deres Slavindemarkeder og Haremer, hvor alle skinsyg bevogtes af en. Hvad skal vi da sige til vore kristne Haremer, hvor Skarer af hvide Slavinder og døbte Odalisker er tilfals for *alle?* . . . En Halvdel af Kvindeverdenen afrettet for den hele Skala af Herskerens lavere Begjærigheder, den anden bestemt til i Skikkelse af klosterlig henvisnende Døtre og sande Ærbarhedsdragonider af Hustruer og Tanter at danne Æresvagten om ham, der selskabelig sikrer ham Anseelse og Værdighed.

Saaledes ser, paa det høie Tidens Kulturtrin, vi har naaet, Forholdet for Øieblikket ud mellem Mand og Kvinde. Hvorledes det er muligt, at Udartningen har kunnet skride frem til et saadant Punkt, derpaa behøver vi vist ikke at grunde længe. Man har som Medvirkere og Medskyldnere én Gang for alle sikret sig de forurettede selv, ved – det er frygteligt at maatte sige det – i Guds misbrugte Navn – at forsikre dem om, at det er hans Vilje, at de skal taale det og *tie*. Paa den Maade har det kunnet gaa.

Men saaledes kan det ikke længer gaa. Kjæden maa briste mellem to saa unaturlig forbundne Parter. Hvorledes da udjevne Kløften, der synes uoverstigelig? Vil han, der saa grovelig brød Kontrakten om et evigt uadskilleligt Forbund *bygget paa Guds Lov*, vil han vende tilbage til hende og beslutte sig til at leve den og hende værdigere, tænke, tale – *tie* hende værdigere? Eller skal hun maaske bryde Skranken med ham og følge ham, hvor enhver saadan ophører? . . . Arbejdes der ikke paa det? . . . Sker det, hvis er da Skylden? Thi saaledes kan det ikke blive. Manden har forbrudt det sidste Krav paa høimodig Indrømmelse hos

sin Modpart, naar han ikke engang skjuler, at han selv ikke har nogen Forpligtelse at overholde, naar det er kommet derhen, at han aabenlyst pukker paa en Forskjellighed i Organisation og Temperament, der vilde ophæve alt moralsk Ansvar, skille ham fuldstændig fra sin da høiere stillede Medskabning og lade ham selv synke betænkelig ned mod de Firbenedes Trin i Skabningen. Skal han drage hende med?

Nei, vi gyser tilbage for denne Udsigt. Der maa tænkes en anden, Mennesket skabt i Guds Billede mere værdig. Det maa komme til et Kompromis. Begge Parter maa gjøre Skridtet mod hinanden. Han maa ofre Ansvarsløsheden, medens han samtidig løser nogle af de Baand, der unaturlig indsnævrer hende. Han maa helt diktere sig en retfærdig Begrænsning, medens han udvider de altfor snævert afstukne Grænses, hvori hendes Sedelighedsbegreber bevæger sig. Giv Kvindens Følelivesliv, hidtil kvalt, større Frihed, rens hendes Dydsbegreber, hendes Blufærdighed fra alt dets overflødige Paahængsel, der uværdig kun maa tjene som Raffinement for hans lavere Nydelsesbehov og skinsyge Despoti, og et stort Skridt mod hinanden vil allerede være gjort.

Maatte der i hin franske Filosofes trøstesløse Udraab ligge et Varsel derom!

Maatte det forstaaes saa, at ogsaa enhver ædel Mand vil ræddes ved at kaldes Mand under Tilstande som disse, og alle som én reise sig mod dem!

Hellige Vrede, besjæl dem til Verket og fyld deres Sjæle med din Ild!

En italiensk Retsforhandling.

Kaptein Valdis, en i Krigen hæderlig aftjent Officer, er forlovet med en i Rom bosat elskværdig ung Dame, som han har staaet i stadig Brevveksling med – et Forhold, der syntes at være grundet paa høieste Agtelse og Kjærlighed.

Han forlægges imidlertid til *Kapua*, hvor han en Dag ser en ung Pige, eneste Datter af hæderlige Forældre, og bliver heftig forelsket i denne. Han søger da Adgang til Familien, der viser ham al Gjestfrihed. Hans Lidenskab tiltager, og han aftvinger det stakkels Barn, netop kommet ud af Pigeskolen, et Par forstyrrede Svar paa hans mer og mer nærgaaende Erklæringer, indtil Forældrenes Mellemløst afbryder det, og det ender med, at han maa opgive sine Besøg.

Forfølgelsen begynder da og tager til i stigende Raseri, ganske à la Bjørnsons *Mansana*, med hvem denne Virkelighedshelt har meget tilfælles, ja man skulde næsten tro, til hvem han har ydet det inspirerende Forbillede.

Da hun mere og mere skræmt ved hans Voldsomhed trækker sig tilbage, medens Mistanken stiger hos ham, at hun maaske bærer en anden i Tankerne, passer han hende op paa offentlig Gade og skyder hende ned bagfra, hvorefter han retter tre Skud mod sig selv, der alle mislykkes, og kun ett af dem streifer Pande huden i hans venstre Tinding.

Altsaa altid et heldigere Resultat end vor Bjørnsonske Helts, der efter at have aflagt diverse Forsøg i samme Retning – vi kan desværre ikke andet end ganske prosaisk kalde dem Attentater paa Menneskeliv – kun driver det til nogle Damebesvimelser og et Par knuste Vogne.

Processen begynder. De ulykkelige Forældre slæber sig hen foran Skranken som Vidner.

«Der Staatsanwalt» har holdt sin Anklagetale, hvori han gaar ud fra, at «*Manden har den Forpligtelse at lægge Tøile paa sine slette Lidenskaber, hvis ikke, kunde jo ingen ung Pige gaa sikkert paa en Gade, ingen Familie være sikker paa, at Forbrydelsen ikke trængte ind i den.*»

Derpaa replicerede Forsvareren i en Tale, der varede i halvtredje Time, hvori han «mit unübertrefflicher Klarheit und Wärme des Gefühls» talte for sin Klient og sluttede med at begrunde Andragendet paa en fuldstændig Frifindelse særlig paa følgende: «At det var en Mand «mit aussergewöhnlichem Muth», der havde indlagt sig Ære i Kamp for Fædrelandet, et Motiv, som nok vilde vise, hvilken Vegt det havde i hele Opinionen. Hvis det f. Eks. havde været omvendt, «at Kuglen havde forfeilet Adele, og hun til sine Fødder havde set *hans* livløse, blodige Legeme (her vil Defensors Veltalenhed have antaget et synderlig dramatisk Sving) – da vilde *hendes Liv, det skulde hun nok faaet føle, fra den Stund været forloren.* Alle Mænd vilde skyet hende, alle Italiens Kvinder vilde fordømt hende som den, der var Skyld i, at en saadan Mand endte saa skrækkelig.»

Altsaa – var Mord- og Selvmordattentatet faldt omvendt ud, saa vilde den unge Pige baaret Forbrydelsens Vegt, *hun* vilde hele sit Liv være skyet som Morderske.

Nu var det omvendt Adele, som laa der med knust Hoved, hvordan mon det saa gaar *ham*?

Efter 3/4 Times Overveielse vendte de Edsvorne tilbage i Salen til det i aandeløs Spænding ventende Publikum.

Paa Ære og Samvittighed, talte Formanden med høitidelig Røst, Haanden paa Hjertet:

Har *Agestino Valdis* Aftenen den 4de Juli 1874, paa den offentlige Plads *dei Guidini* i *Kapua* affyret et Revolverskud, der havde *Adele Ducroys* øieblikkelige Død tilfølge?

Ja.

Er De overbevist om, at *Valdis* ved Affyrelsen af dette Skud har handlet under Tilskyndelse af en uimodstaaelig Magt, fremkaldt af skinsyg Kjærlighed?

Ja.

De Edsvornes Præsident forkyndte ham nu, at han var frikjendt og kunde forlade Salen.

Publikum jublede. Han var en kjæk Officer, en Nationens Mand. Han var *Mand*.

Om de fire Ofre for denne Mandsdaad, Offeret selv, de sønderknuste Forældre og en fortvilet, forladt Brud, nævnes det intet.

Heller ikke bliver det os forundt at kaste et Blik ind i den frikjendtes senere Fremtid.

Blev han ogsaa, som hin for alle vore Domstole frikjendte digteriske Tvillinghelt, pludselig from som et Lam og ubeskrivelig lykkelig?

Breve fra Pariserudstillingen.

Paris 16. Juni 1878.

Kjære Venner!

Der var jo ikke noget egentlig iveien for, at jeg ogsaa kunde skrive «Korrespondancer fra Paris», da jeg jo hører lidt til Lauget og ogsaa før har forsøgt mig deri. Men det vilde neppe blive nogen saadanne, som man i denne Tid er vant til at modtage i Hjemmene. Ingen af disse Dityramber i ubunden Stil, hvori vore Pariserfarere giver sin Henrykkelse Luft over at kunne forene denne

vakre Opgave, at glæde dem hjemme, med den Tilfredsstillelse selv at være i Paris, og det i en Tid, da «La ville magique» overgaar sig selv og giver en af sine mest overraskende Præstationer i denne høiere Magi. Hvad jeg kan have at melde, bliver af gode Grunde ikke saa fornøieligt. Det skal ikke vække længselsfuld urolige Fornemmelser hos nogen stille smegtende Hjemmesidder, maaske før virke dæmpende og beroligende. Jeg sender derfor de faa Optegnelser, som jeg vil samle mine forstyrrede Sanser til at nedskrive, ikke hjem til Blade eller Tidninger, men vælger dennegang selv mit Publikum. Og det skal bestaa af de faa trofaste og sandt frisindede Sjæle, der forenede sig under mit sidste, saa bevægede og noget sterkt vekslende Ophold i Kjøbenhavn til at blidgjøre mig samme. Jeg adresserer det til vor Konsulinde Fru L., medens det selvfølgelig ved hende vil naa de andre Veninder, danske og norske, hvortil jeg da særlig tør regne dem, med hvem jeg de sidste Aftener før Afreisen var samlet.

Kan jeg nogensinde glemme disse Aftener! De var begge saa herlige! Dog maa jeg maaske foretrække den hos vor kjære Fru L. i hendes smukke Hjem, hvor hun til sit Væsens mig saa velgjørende, egne stille Maade ogsaa kunde føie den elskværdige Vertindes. Her i disse Par Møder kunde vi udfolde os friere, naturligere, end det var muligt under *Festen* selv, der dog havde sluttet os sammen. Denne store Fest, der nu staar for mig som en glimrende Drøm, hvor jeg maa spørge mig selv: er den virkelig oplevet? . . . Og i denne belivede Stemning vil der for os alle have blandet sig noget vemodigt, der endnu forhøiede den, en Følelse af, at dette var en af de sjeldne Gange i vort Liv, hvor vi paa *den Maade* var samlet, en af de sjeldne, hvor ogsaa *vi* bænkedes os om «Idéens Høibord», inden Hverdagslivet drog os ind igjen i sine gamle Folder. Nei vi duer til noget andet, tænkte jeg flere Gange, vi duer til noget andet end Dagligstuvrøvlet og vore pjattede Sammenkomster med det evindelige Hekletøi vrikkende i Hænderne – dette jammerlige Skjul for Leden og Tomheden! Nei, vi du til noget andet! Hvilke Taler vi holdt og med en Ro, «en Agtelse for Ordet», der kunde tjent mer end en af vore moderne parlamentariske Forsamlinger til Mønster. At vor Digterinde kunde holde en saadan, flydende og strømmende fra Sjælen, derpaa var vi belavet, men vi andre! . . . Det var forbausende, hvor vi fik det fra. Jeg ved ogsaa én, som næsten græd af Rørelse, da Ungdomsveninden – Legesøsteren fra Fireaarsalderen lige til de Aar, da Legen gaar over i det bitre Alvor – reiste sig og mindede om hin Tid!

Hun fremmanede – endnu smuk som hun stod der – Billedet af en glad, lysmasket liden Pige, der altid havde Moro og Løier fore, naar de var sammen, som bogstavelig troede, at Svalerne lod sig fange ved at kaste Salt paa Halerne, men som ogsaa senere de klogere Institutkamerater pegede paa og fniste og lo ad. Hun var dem vel for original, for landlig! . . . Ja, vel maatte hun røres, hun, hvis Skjæbne det tilsidst blev at peges paa af hele Landet! De faldt saa uden Hensigt, disse Barndomsvenindens Ord, dog klang de som en varm, indigneret Protest – Protest mod det Billede af hende, vor unge, dristig stræbende Kunstner netop havde bragt for Dagen! . . . «Da det sandsynlig bliver det eneste Kontrafei af nogen Art, der kommer til at gaa over til Eftertiden, saa vil jeg ogsaa gjøre det kraftig,» . . . tænkte vist den unge dristig stræbende Kunstner, og det glade Barn forvandlede sig under hans Tegninger til et refleksionsdygtigt, gammelklogt lidet Uhyre, og en lang, gravstille, til Taushed indviet Ungdom til en urolig Jagen efter drømte Kunstnermaal, et rastløst Lykkesøgeri! . . .

Alt dette smeltede i mig ved min gamle *Wilhelmines* Ord. Ja, der faldt mange andre ogsaa, mange prægtige! Tilsidst Konsulens Tale «Til Damernes Pris», der især greb os Norske saa! Denne smukke, hjemlige Toast, der aldrig mangler ved nogen, ikke ganske hverdagslig Leilighed, men som vi selv desværre altid har manglet Anledning til personlig at takke for. Nu gav vor kjære Vert os denne Anledning, og paa alle norske Dammers Vegne . . . det var høitideligt! – Og saa endelig Talen «Til Mændenes Pris».

Dermed syntes Stemningen at have kulmineret, høiere kunde den ikke stige . . . Det var en Aften!

Men tilbage til Pariserbrevet. At det fremkommer som Sendebrev, skal ikke forarge nogen. Der maa her forudskikkes en liden Bekjendelse, som vist vil godkjendes af enhver, der vil sætte sig lidt ind i min Stilling: at jeg i de sidste Aar, ligesom jeg gaar mer og mer tilbage til min tidligere Skyhed for at søge Folk personlig – det sympatetiske vil altid sikrere faststille sig, hvor de søger mig – næsten har ophævet al privat Korrespondance. Sandelig af Hensynsfuldhed for Modtagerne selv! Man Fristes nemlig i slige fortrolige Meddelelser altfor meget til at fortælle, hvorledes «man har det». Det vil sige, hvordan ens eget private Jeg virkelig befinder sig, og det er de dog i Regelen ikke tjente med. Det Spørgsmaal: Hvordan lever De? Nei, hvordan lever du? har altid, naar Bekjendte eller Venner,

man i lang Tid ikke har set, falder ind dermed, sat mig i en viss Skræk, som om de virkelig ønskede at faa det *grundig og oprigtig* besvaret! Heldigvis afventer de allerfleste det heller ikke. Hvad der kan være værd at vide om mig, giver jeg eder paa min Vis muligst destilleret, hvorved det altid bliver lidt fornøieligere. Det kommer da til at forholde sig til de fortrolige Meddelelser, som Luften oppe i Sneregionerne til den, man indaander nede mellem Murene; jo mindre det kan knytte sig til noget personligt, des bedre.

Ogsaa den lille Reiseskisse, der her sendes eder, maa helst betragtes fra denne Side. Hvad der her er oplevet, kunde være oplevet af enhver, eller rettere, der er intet oplevet, naar vi dermed mener interessante Begivenheder, storartede, berigende Indtryk. Skulde de, nogle Stemninger og Drømmerier, der skal erstatte dette, undertiden forville sig lidt for meget fra den slagne Landevei og hist og her komme til at gjøre nogle vel dristige Tankehop for at finde sig tilrette igjen, saa vil I overbærende skrive dette paa Sommerens Regning, Sommeren 1878, *l'année de la grande Exposition Universelle*.

Og dermed lever vel, indtil I næste Gang hører fra Den «Mørktgrublende».

Andet Brev.

Paris, 20. Juni 1878.

Naar man efter en Reise, der varer i to samfulde Døgn, gennem alle optænkelige Befordringer, kan siges at komme frem med hele Lemmer, uden at have mistet Hovedet – Kuffert – Nøgleknippe – Reisebillet eller Tegnebog – det sidste er det værste (thi vel kan man sige, at uden Hoved trænger man ingen Portemonnaie til, man kan være ganske rolig, men jeg spørger, hvad hjælper det at beholde Hovedet, især hvis det ikke er meget kløgtigt, naar man pludselig staar alene uden Pengepung paa *Korsør–Kieler–Hamburger–Kölner*-Banen i en Tid som denne?) – har man, som sagt, alt dette i Behold, saa maa man jo efter Skik og Brug kalde det en lykkelig Reise, og forsaavidt kan jeg ogsaa til deltagende Venner melde det samme. Hvad man ellers har at udstaa, regner man jo for intet. Og dog bliver det et Spørgsmaal, kan det Udbytte, man haaber paa, kan Maalet, naar det endelig er naaet, opveie dem alle – opveie de nye nedslaaende Bidrag til den betænkelige Vinding, vi kalder Verdenskundskab, der ved hvert

Skridt paatvinges os – – – kort og godt, kan *Paris*, naar det endelig er naaet, trøste os over en saadan Reise ad *Korsør–Kieler–Hamburgerruten*, medens man, uophørlig slængt fra én Befordring ind i en anden, i tvende Døgn ikke er ude af Klæderne, og hvoraf den ene Nat tilbringes ombord i et Skib, den anden i en Kupé? Jeg har de Gange, som jeg før har besøgt Paris, kunnet besvare dette med et freidigt og varmt *ja*. Paris lader os glemme alt Besvær, men denegang har jeg i det mindste endnu ikke kunnet gjøre det. Udbyttet bliver da tilsidst disse Erfaringer selv og de Betragtninger, man kan knytte til dem, og som mine kjære Veninder jo ogsaa har lovet at tage tiltakke med i Mangel af noget bedre.

Af disse Nætter foretrækker jeg ubetinget den i Kupéen, hvor man dog, naar man er lidt behændig, kan opnaa det Held at være alene. Jeg kjender næsten ingen værre Straf end Indstuvningen i et af disse Fællesrum, hvormed man paa Dampskibe affinder sig med det blidere, taalmodigere Kjøn, medens de enkelte Lugarer forbeholdes det mer fordringsfulde – Grundeierne, Driftsbestyrerne af disse Taalsomhedens udtømmelige Dannemoragruber. Dette System er imidlertid mer eller mindre strengt gennemført paa de nordiske Dampskibe paa sine ofte flere Døgns Reiser gennem vore frygtelige Søer. Paa et af disse, – et Lübecker–Malmö-Dampskib var det nok – var Damekahytten placeret lige ind til Maskinrummet med al sin Helvedeslarm og Kvalm. Aanden i den Betjening, der ydes, svarer dertil, især den kvindelige, som jo falder specielt paa vor Part.

Hotel- og Dampbaadsjomfruer hører til en Klasse Samfundsmedlemmer, i hvem man altid vil møde den mest forstokkede Benegten af nogen Kvindens Ret til en selskabelig-medborgerlig Ligestilling med Manden. Den grunder sig, denne Opfatning af Spørgsmaalet, ikke paa nogen dybere Granskning af samme, hverken paa Refleksion eller Princip; den er kun indpodet dem som en Styrkens og Størrelsens Naturlov, omtrent som den Kjendsgjerning, at Kalkunhanen er en ganske anderledes majestætisk og respektindgydende Skabning end de klynkende, forskræmte Høner, følgelig respekteres den – og Hønerne ikke. Man vil finde denne Anskuelse hos alle halvdannede af Kvindekjønnen, især hos saadanne Funktionærer, der i en stadig Veksel er stillet udskiftende mellem begge Parter.

(Paa et dansk Hotel, hvor jeg i tidligere Dage boede en Tid. Bordet er dækket til to, Retterne, deraf en Hønsfrikassé, er baaret op.)

Men, bedste Jomfru, jeg bad Dem jo sige nede, at min Søn spiser hos mig idag, og disse Beef'er! . . . og Hønsfrikasséen her! . . . det er jo *mine* Portioner! . . . Dermed mentes kun, at naar især denne sidste Ret serveredes mig alene, toges der vel meget Hensyn til det mer æteriske ved Kvindenaturen.

Men dette er jo *bare Vinger*, Jomfru, jeg sagde Dem dog . . .

«Ih Gud, jeg ber saa majet om Undskyldning, men jeg syntes, Fruen sa', det var en Dæme.»

(Paa et norsk Dampskib.) Aa, Jomfru, skaf mig endelig et Rum for mig alene, derfor er jeg kommen saa tidlig . . .

Di faar værsgo vente, te Schibe gaar, saa faar vi se da . . .

Men her er jo en Mængde ledige? . . .

Ja, det er nok saa, men Di indser sjel, der kan komme Herrer endda, Di faar værsgo vente, te Schibe gaar . . .

Altsaa for samme Pris, hvormed de privilegerede har løst Billet, med Adgang til særskilt Rum, eller efter Omstændighederne, hvis Salonen er ledig, til en halv Snes Pladser, stuves nu ti eller flere Individuer af de kvindelige Passengerer ind i et Fællesrum. Ganske efter ottomanisk System. Der er ingen Redning.

Dampbaadsjomfruen fører dig med en egen, haabløs ubønhørlig Mine ind i Fællesrummet og peger paa en Køie. Om disse kan man kun sige, at de synes at have hentet Forbilledet fra en af de gamle Torturkamres sindrigste Indretninger. Det har altid forundret mig, hvorfor der paa saadanne Dampskibe, hvor der ødsles med Forgyldning, Speile og anden Prunk, skal spares paa nogle Pd. Krølhaar, naar det gjælder uforskyldte menneskelige Lidelser, som kunde lindres. Her har man da i stort Kompagni at være indvortes desperat med de roligste, forbindtligste Miner, føre en naturligvis ufrugtbar Kamp med Jomfruen om at faa lidt frisk Luft ind, vaske og klæde sig af – eller rettere slet ikke af, for at være fiks paafærde og endelig voltigere op til en af disse Torquemadaopfindelser, der gaar under Navn af de øvre Damekøier. Har man nu konserveret en Rest af ungdommelig Springkraft, og man slipper vel derfra, som jeg virkelig gjorde det, vilde i det mindste en viss stor Redaktør, hvis han kunde set det Syn, have kaldt denne Ungdommelighed høist forargelig for en saadan «gammel Valkyrie» og maaske fundet den en Omtale værd i sit Blad.

Sandheden tro, maa jeg dog bekjende, at et Par Gange, naar jeg er gaaet med

disse Skibe, er der af sær Gunst indrømmet mig særskilt Rum, hvilket naturligvis ikke forandrer Sagen. I ved jo nok, kjære Venner, at jeg i det mindste bestræber mig for at indtage et fuldkommen upersonligt Standpunkt i den Sag, jeg strider for. Jeg vilde dog gjerne fortjene den smukke, smagfulde Ros, der ydedes mig i en Recension i et svensk Tidsskrift – fra kvindelig Haand sluttede jeg deraf, at det lille, nemme Skalkeskjul «Man siger», «Man paastaar» benyttes mer end lovlige ofte – og hvor det blandt andet heder: «Man säger, att när Fru C. – bare ser en Dame snöra sig, tycker hon Snørليفet trycker hende sjelf . . .» Kan «en Forkjæmperinde» forlange en vakrere Gravskrift!

Denne Gang, ved Overfarten fra Korsør, var jeg ikke saa heldig, men maatte finde mig i Indstuvningen. Om det kan kaldes Søvn, den Bedøvelse, der gjerne afløser den første Times Forsøg paa at finde den mindst smertefulde Stilling, ved jeg ikke, men det var en skrækkelig Tilstand. Alle Syner, alle Indtryk fra de sidste Maaneders Oplevelser syntes at have sat hinanden Stevne i min stakkels Hjerne. Det var en formelig Regn af Blade og Brochurer, ligefra de i Sandhed overraskende Prøver paa den *Plougske* Ridderlighed og hans saa «velbekjendte broderfolkskjærlige Sindelag» ned til Bevidnelserne fra kvindelig Haand, som Anledningen havde fremkaldt, dertil en Variation af «man säger», der mundtlig havde hjemsøgt eders stakkels forskræmte Veninde og dreiede sig om alt, hvad der angik hendes Digtning og Personlighed, hendes Fortid og Fremtid, saa hun begyndte næsten selv at tvile paa «De Stummes Leir», og hvor nu mon denne egentlig rettelig vilde være at finde. Til *Hovedkvarteret* af samme syntes hun ialfald ikke at være kommet. Alt imellem havde jeg en Fornemmelse, som om mit Hoved laa forventningsfuldt paa en Blok, men hvordan jeg end dreiede det, kunde jeg ikke finde den rette Stilling. Disse forvirrede Billeder samlede sig endelig til en sammenhængende, ikke mindre skrækkelig Drøm. Det bares mig for, at Forfatterinden til en af Brochurerne, «*Fra de Lidendes Leir*», havde indsendt et Andragende til «Foreningen mod Dyrenes Mishandling» om, at Beskyttelsen kun skulde omfatte *Hannerne*, da det var det svagere Kjøn «naturlige Kald og Bestemmelse at lide», og nu havde Maskulinerne i diverse Dyrearter – sikkert de mest høirøstede – forenet sig til en Hyldnings-Koncert? – tænkte jeg naturligvis, det var – nei merkeligt nok det modsatte; det var et Mistillidsvotum, der bragtes hin Forfatterinde, en Fordring paa at tage Forslaget tilbage. En uhyre blaasort Kater traadte frem og talte paa en virkelig

indtrængende Maade: «Vi alle,» sluttede den ikke uden en viss ædel Selvfølelse, «vi alle elsker vore Femininer, vi sætter dem høit, høiere end os selv; skal de lide, vil vi lide med dem. Man maa ikke forveksle os med *Menneskene*, der gaar ud fra stik modsatte Principper og vil partout, at de skal lide alene» . . . Og ligesom om bare Nævnelser af denne forhadte Race havde øvet en opirrende Virkning paa Mængden, opløftedes der nu et saadant Tohuwabohu af vrede, truende Røster, at det er umuligt at beskrive det, – men hvori dog en Røst endnu overstemmede dem alle. Det var hint Skrig, der er eget for et visst langøret Specimen af Slegten, maaske det mest plagede, mest forurettede af alle. Det lyder ikke ofte, men naar det sker, klinger det, som om det vil ryste Himmelhvælvingen for at nedkalde Hevn over denne onde, grusomme, uridderlige Skabning, der ikke har mere end to Ben, slet intet Hjerte, og som dog gebærder sig saa overmodig, saa lidet sin Magt og sine Evner værdig.

Jeg vaagnede ved denne forfærdelige Musik og fandt, at mit Hoved, under Bestræbelserne for at finde den mindst smertefulde Stilling, var kommet til at ligge tvers over Køikanten. En Hund tutede iland, og af Larmen ovenpaa Dækket sluttede jeg, at vi nu var i *Kiel*.

Saa op, eller rettere ned, under Fare for at stupe paa Hovedet – Klokken er 4. Saa en lang Marsch til Stationen, saa et godt Stykke Jernbane igjen, og endelig, idet man nærmer sig *Hamburg*, bliver ens Bagage efter en helt ubegribelig Bestemmelse afsat paa et Par Stationer tidligere, medens man selv intet anende gaar til Hovedstationen, hvorhen man troede at have løst Billet for sig og sit Tøi.

Istedetfor den paaregnede Hvile møder os her kun Ængstelse, Stræv og unødvendige Udgifter. Nei, maa jeg bede om Turen over *Lübeck*, selv om det skulde koste os en søsyg Nat og nogle vistnok ikke morsomme Ventetimer tilbragt under en Vandring omkring i Gaderne med at studere den gammeltyske Bygningskunst.

Og saa afsted igjen den lange, lange Dag gjennem ensformige, flade, træbare Egne, hvor man hvert Øieblik stille maa udbryde: Hvor er dog *Danmark* med sin Sø og sine Skove noget andet! og nu vort Bjergland! ja Norden er dog et merkeligt Stykke Naturens Skjødebarn! Hvilken sydlandsk Skjønhed, som der prales saa af, skulde overgaa vort Norden!

Udsigten fra Vinduerne skal altsaa ikke underholde os. Det fornuftigste, man

har at gjøre, er at samle sine Tanker paa det praktiske Formaal at komme frem uden for mange Uheld, eller simpeltvæk komme frem. Den menneskelige Vindesyge, der i normale Tider altid vil iagttage en viss forsigtig Holdning, synes i denne Sommer at være indtraadt i en Tilstand af Ugenerthed, der nærmer sig det utilregnelige eller, om man vil, en utilregnelig Tilstand af et komplet Delirium, og jo mere man nærmer sig Centrum, hvorfra Paavirkningen udgaar, jo mere tiltager naturligvis Symptomerne, det gjælder at være paa sin Post.

Disse knapt tilmaalte Hvileminutter – ogsaa her tages saa besynderlig lidet Hensyn til kvindelige Passagerers Tarv – begunstiger kun altfor meget dens aldrig hvilende, i alle Retninger virkende Operationer. Knapt har man fundet ind og i skjælvende Hast erobret en Kop Kaffe eller en Bid Mad, saa ringes der til Afmarsch – man giver i Skyndingen, hvad der forlanges, kun vogte man sig for at lade dem give igjen paa større Summer. Værre er det endnu med de mer forretningsmæssige Affærdigelser, man maa finde sig i. Her har man vanskeligere for at kontrolere, og heller ikke levnes der Tid dertil. Alt er beregnet paa sidste Øieblik al Protest afskjærende Skynding, maaske ogsaa paa et visst betryggende Indtryk af Reiseubehjælpelighed og tillidsfuld Godfjottethed, der kan opfanges af den Reisendes Miner. Jeg maa sikkert have ydet et mer end almindelig beroligende Resultat i dette Stykke. Mine Hundrede kroner forvandlede sig hos Stationsvekslererne til norske Marker, og den ubetydelige *Overvegt* af Bagage, der i Kjøbenhavn betaltes med nogle faa Øre, beregnedes paa en senere Station til 5 Mk. Pd.

Men man er, som sagt, blot glad ved, at Portemonnaien selv er der. Man tviler bestandig paa det. Man tager den af og til frem, ser overrasket, næsten kjærlig paa den med et: nei er du virkelig der! og hvordan befinder du dig efter saadanne Rystelser? Og uvilkaarlig løfter man Hænderne op til Hovedet med den samme Overraskelse, det samme Spørgsmaal, og man er topmaalt fornøiet, naar Trænet endelig stanser ved den store Banegaard, Reisens Endepunkt. *Man er i Paris*, alt er forvundet.

Lever nu alle vel! Fortsættelsen skal følge, naar jeg faar lidt mere Ro dertil. Den «gamle Valkyrie».

Tredje Brev.

Paris, 29. Juni 1878.

Altsaa ankommen til Paris. Man tror det neppe selv. Men man merker det nok, sidder man først i Fiacren en saadan straalende Solskinsdag, vugget og baaret paa dette strømmende Liv! Man ved ikke, til hvilken Side man skal se. Og dog var der Plads til en viss urolig Følelse, der tiltog, jo mere vi nærmede os Hotellet. Men jeg havde jo min Pariserkommissionærs Brev, hvori stod, at Altanværelset med Udsigt til Tuileriehaven var mig sikret til den Tid, jeg netop kom. «Fordi Mad. *Colette* havde okkuperet det i længere Tid, skulde hun have det for den moderate Pris *kun* det dobbelte,» stod der i Brevet. Ankommen did, førtes jeg med de forbindtligste Miner ind i et halvt saa stort Værelse med den Forklaring, at det omtalte malheuresement var optaget. Prisen den samme. Hvad skal man gjøre? Beraabe sig paa Løfter, selv om man præsenterer dem skriftlig, nytter ikke, saalænge Paroksysmen varer, og er man reist to Nætter og to Dage i et *Træk*, bliver man besynderlig spagfærdig, ja endog modtagelig for den Fiktion, at et tarvelig udrustet Værelse paa et Fag, er ligesaa fordelagtigt som en liden elegant møbleret Salon paa to. Man er blot glad ved at føle Jorden fast under sine Fødder, og at der er en Sofa, hvorpaa man endelig kan strække sine trætte Lemmer. At Kusken benytter Anledningen efter Parlamenteringen til at kræve dobbelt Betaling, er jo en Smaating: *Man er i Paris*.

Ak, det er netop her, den værste Skuffelse dennegang venter os. Man behøver ikke at gaa mange Skridt, førend man opdager, at dette er et andet Paris end det, man kjendte og fandt saa fortryllende.

Ja, jeg har holdt af dette slemme, udskregne Paris, jeg synes, jeg intetsteds har følt mig frommere og bedre end der, maaske fordi jeg morede mig mere og ærgrede mig mindre end i det kjære Hjem. Dagen gik ganske ensformig, Forlystelser kjendte jeg ikke, søgte ingen Teatre – har, underligt nok, aldrig været i *Théâtre Français*. Dog var det, som om jeg altid oplevede noget nyt, noget interessant. Her i denne Omgivelse hvilede man som i den lykkeligste Eiendomsbesiddelse, Besiddelsen af noget stort og herligt. Jeg maa sikkert i en Fortilværelse have været bestemt for et Slot (men det blev ombestemt igjen), jeg befinder mig altid bedst, hvor der er prægtigst. Her havde jeg det endelig, baade Slot og Have. Efter endt Frokost gik jeg gjerne ned i denne sidste, gjennemskred den langsomt for at se til mine Gartnere, og det maa man lade dem, de havde altid gjort deres Sager udmerket. Kun havde de den Egenskab tilfælles med

Lampens Aander, man saa dem aldrig, man ærgrede sig aldrig over dem, lønnede dem ikke. Men ikke et vissent Blad, ikke et Støvgran at se paa disse yppige Rosenhøie; disse uendelige Rabatter med sit vidunderlige Mosaik af Foraarets finere Blomster og Vekster – ikke en Smaasten, ikke Atom af en Papirstrimmel paa disse brede, snorlige, ligesom marmorparketerede Gange. Vil man Kunst: Louvregalleriet lige ved. Foretrækker man en mindre trættende Adspredelse, et Vink, og som fremkaldt ved en Magikers Stav drager levende Billeder, det ene gemytligere, mere fornøieligt end det andet, forbi. Vil man Ensomhed, straks befinder man sig henflyttet paa en Bænk, altid under denne samme, lyse, smaragdgrønneste af alle Hvælvinger, saa stille, saa afsondret, som man kan ønske sig det. Disse Tuileriernes Træer! De synes at lystre andre Love end Naturens sedvanlige. De knuges ikke af Alderen, som andre Træer, de vokser kun høiere og høiere. Det er, som om Surren dybt hernede ikke angaar dem mere, de tilhvisker hinanden kun Minder fra de gamle, glørværdige Tider – *deres* Aarhundreder. Her paa disse Pladser kan man drømme, saalænge man vil, vugget af Vandspringenes fjerne Plask blandet med en dæmpet Summen af Livet udenfor. Har man en Bog, kan man ikke nyde den bedre end her. Faar man Lyst paa Vafler, straks er de ved Haanden. I sin lille Pavillon midt paa Plænen, med Meleagerstatuen til den ene Side og Proserpinagruppen til den anden, kan man faa dem saa varme og appetitlig brune med Sukker paa, som om man var hjemme. Alene at se dem blive til under disse Pariserkunstneres Hænder er en sand Fornøielse.

Kl. fem kom Regimentsmusikken og spillede paa Tribunen, der ligger omtrent midt i Haven, medens Publikum strømmer til og leirer sig paa det uhyre Amfiteater, der omcirkler den. Denne Nydelse har man ikke gratis. Den betaales med 2 Sous (8 Øre) for en Stol, som man efter Behag kan placere indenfor Cirkus eller endnu bedre under Boskettet udenfor, hvor man kan se hele Pariserbefolkningen defilere forbi. Den er elskværdig, denne Befolkning, det er glædeligt at se den. Den ser selv saa fornøiet ud, som om den eiede hele Verden. De har arbeidet, disse Folk, og hvorledes? Kun som den franske Arbeider kan det, med denne spænstige, energiske Udholdenhed. Glæden, Forfriskningen afløser nu Fliden og vil drive den med fornyet Kraft tilbage til Arbeidet! Og atter igjen, det er nok uundgaaeligt, maatte jeg sammenligne. Jeg maatte tænke paa disse Klasser hjemme, hvem man tror at opdrage ved det modsatte System:

Kjedsomhedens. Kan noget være tristere end vor Hovedstad paa 114 000 Indbyggere, hvor der aldrig høres en Tone Musik, og hvor et fromt Misgreb stadig arbejder paa at indskrænke de Anledninger til Oplivelse for den trældende Arbejder, som vi allerede har altfor lidt af! Man skulde se denne franske Haandverksstand: Aldrig ser man nogensteds saadanne Familiegrupper, saa gemytlige, slige ofte burleskfornøielige Modsætninger! . . . det er en Fryd at se paa dem! Arbejdere i sine Hverdagsbluser med Kasjetten paa Snur, med et rosenrødt og hvidt antrukket lidet Febarn ved Haanden . . . En gammel vrikkende Mutter i sandt Kurvekonekostume omhyggelig ført og støttet af en forholdsvis elegant ung Mand, maaske hendes Søn . . . De yngre Kvinder altid pariserklædte, det er simpelt elegant, og altid denne fuldkomne *fraicheur*, som især er et Kjendemerke, det falmede kjendes ikke. Derimellem de Fremmede, som man altid kjender paa noget – *je ne sais quoi* – *uparisisk*.

Middagen er der, og alt strømmer mod Ugangen. Vil man spise i Ensomhed, har man sin Bolig, vil man have Selskab – uden det Bryderi at underholde dette, medens det paa det behageligste underholder os – gaar man kun skraas over Gaden til den smukke Restauration paa Hjørnet af *Jeanne d'Arc*pladsen. Her kan man faa en *poulet rôti* for samme Pris, hvormed man hjemme betaler noget, man kalder «Hønsekjød»; vor hjemlige Gemüse, det eneste, der dyrkes: Poteterne, faar man da se at erstatte, saa godt man kan, med Asparges og Artiskokker, hvoraf der heldigvis er en stor Overflod.

Har man spist, og man finder Aftenen for smuk til allerede at gaa hjem, vandrer man endnu engang over i Haven, der nu sparsommere befolket, i det farverige Aftenskjær er rent vidunderlig. Eller man spadserer over Broen hen til de ambulante Bogudsalg under Popleerne langs Kaien, hvor man kan glæde en Række der fungerende Bibliotekarer med at gjennemse et Snes af de sjeldnere Eksemplarer i disse Samlinger, ofte sande Kuriositeter. Den franske Høflighed er utrolig langmodig . . . Værdiges man endnu at tage et eller et Par Nummere med hjem, kjender deres Taknemmelighed ingen Grænses.

Se, det var lidt af Paris, mit *gamle* Paris! Kunde det alligevel hænde, at man betages af denne Benaelse, som ligner . . . Hjemve, ogsaa for den var der Raad. Jeg gik blot hen i «*Régence*» og læste norske Aviser, saa gik det over. Begyndte gjerne med de store Thing og gjennemgik omhyggelig deres lange Forhandlinger

og endte med de mindre Ting, lige indtil jeg kom til «Helegryns Sødsuppe med Labskaus, Afhentning 3 Øre billigere», saa var den som strøget bort.

Paris, *mit Paris!* med sin herlige Luft, sine Nattergale, sine Roser og jublende Smaabørn! Hvor Livsgnyet rundt om en kun stille døde, livlig sysselsatte, aldrig overvældede eller trættede . . . Paris, mit Paris, der mer end én Gang har gjengivet en Stakkel Livsmod og Kræfter! Min Foraarsstad – mit Sanatorium, som jeg foretrak langt for Gausdals! Hvor er du nu! Hvor man styrede sine Skridt, kun forvirret, bedøvende Larm, en sammenfiltret Masse af Vogne, Heste og Mennesker! Redder man sig ind i Husene, er der lige uhyggeligt. Trængsel og Tummel overalt. Heller ikke Haven, min Have er den samme. Den har i de sidste Uger været benyttet til nogle Folkefester med sine larmende Tilberedelser. Paa Grønningen, der indcirkles af de kolossale Antikgrupper, har man reist Jonglørboder og Marionetteatre. Vaffelpavillonen er der dog endnu. Underligst er det Indtryk, man faar af den fordum afstængte, saakaldte reserverede Have foran Slottet, med den Befolkning, der nu har taget den i Besiddelse. Man tør ikke kalde dette Indtryk sørgeligt – nei, man griber sig selv i noget – man ved ikke hvad, næsten det modsatte, naar man ser Pladsen under disse stolte Marmorskikkelser, der i Aarhundreder kun har skuet ned paa fyrstelige Hoveder, optaget af tarvelige Familiegrupper, Husmoderen syende eller strikkende. Hist under en antik Jason eller en Aurora af *Coysevox* et Par rygende Blusemænd eller en gammel Kokoudraaberske, der kunde skræmme en Armé paa Flugt. Man tvinges til at indskjærpe sig, hvad man saa let glemmer, at det er saa egentlig i Brændpunktet af Verdensbevægelsen, man her befinder sig, her maa man være fattet paa alle Modsætninger, alle Overgange. De ligger i Luften, de vifter os imøde fra det demolerede Slot hist, skjønnere, mere malerisk i sine Ruiner, som det ligger der, end da det stod der i sin Magt og Pragt.

Naar man kun har et smukt, hyggeligt Værelse, faar det være det samme, om der er vendt op og ned paa alting ude! . . . Naar man kun har et taaleligt Værelse! nedstemmer man det til næste Dag. Naar man kun – *har* et Værelse i denne Tid, er det bleven til ved Ugens Slutning. Det er det, man nemlig heller ikke sikkert tør stole paa. Nogle Dage efter at jeg havde taget mit i Besiddelse, kom Vertinden med en bønlig, indsmigrende Antydning, fulgt af en mere forstaaelig fra Vertens Side, om jeg ikke vilde være af den Godhed at ombytte det med et andet «*une aussi très jolie chambre*», hvortil jeg svarede: Nei. Men en vakker Dag, da jeg

kom træt hjem fra en Tur til *Versailles*, var Omflytningen skeet, Kuffert og Effekter bragt ind i dette ogsaa «meget smukke Værelse», det vil sige en fuldstændig Kaschot til Gaarden – saa stort, at den ene Stol vilde gjort den anden Pladsen stridig, hvis der havde været mer end ett Eksemplar af denne Bekvemmelighed anbragt derinde.

Forlangte da øieblikkelig min Regning, og da den eneste Pension, som jeg kjendte og med Tryghed vilde tage til, desværre var overfyldt, maatte jeg prøve det med en anden nærliggende. Her det forbindtligste Løfte om at faa et meget smukt Værelse lige ved Salonen, naar *Madame* blot vilde finde sig i at tage et i fjerde Etage, *kun en eneste Nat*, saa blev det ledigt. *Madame* steg da fornøiet tilveirs til fjerde, efter nordisk Beregning sjette, Etage og fandt et slet ikke ilde Rum. De har alle hine anselige Speil med Bronceuret og den enorme Omhængsseng – men med en Udsigt, som naar man skuede ned i en rummelig Skorstenspipe – holdt ud i to, i tre, i fire Dage, styrket af from Tro paa Løfters Hellighed, indtil det endelig viste sig, at disse kun havde været Løkkemad. Den Dame, som skulde flyttet, hverken var flyttet eller tænkte paa det. Dermed forlangte *Madame* sin Regning, hvorpaa – foruden adskillige mystiske Poster, der sorterer under Benævnelsen Udgifter *non y compris*», – ogsaa den lille Feiltagelse var indløben, at Prisen for det forventede – som hun ikke fik – var overført paa Venteværelset i sjette Etage.

Dette blev for galt. Det var ogsaa i et Anfald af fuld Desperation, at jeg brød op herfra og flyttede til Pensionen nær ved. Dette Etablissement havde et stort Ry for Komfort og Elegance, for stadig Frekvens. Det var ogsaa storartet, det indtager ikke mindre end to Huse, der forenes med et Virvar af Korridorer og Trapper, havde prægtige Saloner, der næsten blendede med sin Speilrigdom og Forgyldning paa hvid Grund. Ogsaa fik jeg ved et sært Træf et meget smukt Værelse til Gaden.

Men ingen Ting hjalp mere. Den Smule Evne, jeg endnu kunde have bevaret til at se Tingene paa den *rette* Side, havde faaet ligesom sit sidste Stød. De voldsomste Symptomer paa at «se alting for mørkt» begyndte at ytre sig. I de Selvfiktioner, denne «sygelig-pessimistiske» Tilstand frembragte, synes jeg, at den hele Komplex af Mennesker, som, saa lang Dagen var, boltrede sig omkring hverandre, snadrende, gestikulerende, spisende, gabende, sank ned til det

tommeste, vidrigste Maskespil – ja, det var ikke langt fra, at jeg syntes, at det allerede var nok at se disse Ansigter, disse usigelige Toiletter (det er mest det smaaborgerlige, industrielle England, man træffer om Sommeren) – det var nok, siger jeg, i en Udgave, om man ikke ovenikjøbet skulde se dem reproduceret i Uendelighed i disse Speilvægge. Jeg fik en Følelse, som om den griskeste Nærighed lurede bag al denne Pragt, som om man bevægede sig blandt lutter Fodangler af noget uundgaaeligt «*Non y compris*». Jeg syntes, Teen var *tynd*, og Verten – en Vallak eller Italiener – *grov*, ja det var mig tilsidst, som om alle disse brammende Retter, der diskedes op, havde en hæsleg Undersmag af det nye Smørsurrogat – Margarinen – ogsaa kaldt Oksesmørret, denne skrækkelige Opfindelse, der i de sidste Aar har forgiftet Tilværelsen – kort og godt, det er umuligt at vide, til hvilke Hallucinationer og Indbildninger denne Krise tilsidst havde ført, var der ikke tilfældigvis blevet en Plads ledig i min gamle Pension, som jeg da greb med Begjærighed.

Fra mit Ophold i dette sidste Etablissement, et mindre renommeret, mindre glimrende, tog Symptomerne af. Jeg befinder mig efter Omstændighederne vel og haaber at blive her, til jeg reiser. Uagtet beliggende midt i Centrum, er her roligt og luftigt. Moderate Priser, snild Vertinde. God Bevertning, intet Margarinsmør: Passage Retiro, Faubourg St. Honoré, Chez Mad. *Cabarrus*.

Med hjerteligst Hilsen til hver især
C. C.

Ved Vendepunktet.

Det er ofte nok signaliseret, og enhver, der ikke blot som Passager, som gjør sig det mageligt i Kahytten, er med paa det usikkert vippende, snart mod Skyhimmelen, snart mod Afgrunden pegende Fartøi, som vi kalder *vor Tid*, men som trodsende Veir og Vind trofast holder Vagten, vil ogsaa snart forstaa det, at vi i alle Retninger befinder os paa et Overgangstrin. Ikke mindst gjælder det hint Livsspørgsmaal, der er Grundbasis for alle andre: Mands og Kvindes Stilling til hinanden og den Plads i Verdensordenen, der endelig vil indrømmes denne sidste.

I hele Literaturen, særlig i Romanen, kan vi finde denne Overgang mer eller mindre udpræget. Vi vil kunne paavise den ikke alene i dens større, mere

europæisk bekjendte Frembringelser, men ogsaa i saadanne, der rettelig kan kaldes Dagens Produkter, da de ofte staar og falder med de lokale Omstændigheder, der løftede dem og holder dem oppe.

Dertil hører en stor Del af vore moderne Dramer og Skuespil.

Lad os tage et af disse nærmestliggende, der bag det gamle Kostume, hvori det træder op, dog aander sterke Nutidstendenser, et Stykke, der har havt det Held at tilfredsstille nærmest alle Fordringer til et saadant, deraf den vanskeligste af alle, at det morer. Lad os ogsaa se lidt paa det i Belysningen af det Spørgsmaal, der sjeldnest af alle stilles til vore Dages Produkter: hvad Plads anvises Kvinden, hvad Følelse for hende raader deri?

Skuespillet *Ambrosius* er skrevet af en Mand, som, naar man ikke vidste det bedre, maatte mistænkes for at være, hvad man kalder «En Fruentimmerhader», et vidtfattende Begreb, men som, hvis vi strengt holder os til Ordet, endnu ikke betegner det laveste Trin deraf, det vil sige: vor Tids Fruentimmerhad. Dagens Mand hader ikke mere Kvinden, fordi hun ikke mere indgyder ham Frygt; Frygt forudsætter igjen, at han elsker, og vor Tids Mand elsker ikke mere Kvinden, han udbytter hende blot og ænses hende saa ikke mere.

Forfatteren har her benyttet et vakkert gammelt Motiv, henlagt i en Tid, da Manden – endnu elskede. Det er et egte Kostumestykke, habilt gennemført i Dragt og Sprog, Skikke og Seder, livligt og underholdende nok til at holde os i Spænding fire Akter igjennem.

Men det er jo ikke for at udhæve alle disse noksom udhævede Fortrin, der gjør, at den røde Lygte altid hænges ud, naar «*Ambrosius*» staar annonceret til Opførelse. Det er for at paavise, at ogsaa gennem dette af Æstetik og Moralcensuren godkjendte Stykke gaar der hin Tendens, der forkynder en Overgang, og som maaske lidt for subjektiv lidenskabelig griber ind i Stykkets rolige Gang. Derved kommer det til at lide af en Anomali, der skader dets harmoniske Udvikling og efterlader et uklart Indtryk.

«*Ambrosius*» er altsaa bygget paa en erotisk Livsbetragtning, der er grundforskjellig fra vor. Skal dennes Kampe og Konflikter kunstnerisk stilles os for Øie, forlanger vi at se dem i deres psykologiske Konsekvens helt og harmonisk gennemførte, saa at Moralen, den Livslære, der for os skulde ligge deri, mildt griber os uden hørøstet at trænge sig frem. Men det sker ikke i Hr. Molbechs

Skuespil. Denne Moral, denne stille Livslære, der skulde kaste sit farverige, varmende Skjær ind i vor Iskulde, forfeiles ved, at Stykket er givet en Afslutning, hvori Nutidens Stemning mod Kvinde for tydelig stikker frem. Der gaar en dulgt Uvilje mod Stykkets Heltinde helt igennem det, medens Forfatteren lader Glorien af vor Sympati fuldt omstraale Helten. Er det Kokettens Spil med et elskende Mandshjerte, der her skal straffes saa eftertrykkelig? Hun er jo ikke skildret slet eller lav, tvertimod aandrig og høisindet, denne Kokette. Er hun en Kokette? Er hun ikke snarere en Overrasket, der tryk bag den Mur, der hidtil har skjernet hende, ikke begriber selv, hvad der foregaar i hende, der, det ene Øieblik nysgjerrig tiltrukket, det andet, anende en Fare, viger tilbage og i denne Kamp griber til og verger sig med, hvad hun kan? Hun er Barnet af sin Tid, Adelsdatteren med sin Stands Fordomme indsuget med Modermelken og indprentet hende som Guds Ord. Kjærligheden overlister hende og smelter hendes Hjerte, hun bringer dette Hjerte som et bittert Offer paa Standsfordommenes og den personlige Stoltheds Alter, dette var jo Straf nok, og det smukke og forsonende vilde nu været, om hun som Selvbod efter denne traurige Seier havde valgt Klosterlivet eller en anden hæderlig Livsforsagelse.

Men det vil nu ikke Forfatteren. Han hader hende, som vor Tids Mand hader Selvfølelse og Modstand i Kvinde, og han glemmer i dette Had, at hun er Adelsbarnet fra det 17de Aarhundrede. Og derfor skal hun straffes, og det eksemplarisk, og denne Straf fuldbyrdes med en Skadefryd, der neppe kan dy sig, medens han høilydt appellerer til Publikums ligesaa skadefro Bifald. Istedetfor at lade hende frivillig vælge den noble Forsagelse, lader han hende vælge den uværdige, uædle, idet hun styrter lige i Armene paa den udskrammererede Elendighed, der i Skikkelse af en skabagtig Junker *Claus* haanleende slutter sig om hende, og Forfatter og Publikum ler med.

Vi har i disse flygtige Antydninger søgt at vise, at Forfatteren gjør sig skyldig i en Anakronisme, idet han ligeoverfor sit Skuespil stiller sig paa et moderne Standpunkt. Dermed er jo ikke sagt eller ment, at han indtager Lavmaalet af den moderne Anskuelse af Kvinde og Elskov. Gaar vi blot saa langt tilbage som til det Tidspunkt, hvori Stykket er henlagt, lod denne Anskuelse sig maaske løselig faststille i tre, siger trende, synkende Stadier. Det første omfatter vore Oldefædres trohjertede Erotik – dette naturligvis taget i den gode Forstand – saaledes som vi igennem dens mangfoldige Farver og Afskygninger kan forfølge

den ind i vort Aarhundrede, en Tid, da man endnu *elskede*. Det andet tænker vi som vor Nutids umiddelbare Forgjænger *hadende*, fordi det endnu eier en Rest af Evne til at frygte: det er at elske. Det er dette forholdsvis endnu ophøiede Stadium, Skuespillet «Ambrosius» indtager.

I en ganske anden forsterket Grad møder os denne Misstemning mod Kvinde i et af Dagens ogsaa meget omtalte Verker: *Dr. Max Nordaus: Paris og Pariserne*.

Her maa vi dog ikke glemme, at Hr. Nordau er *Tysker*, og det fra Sydtyskland, der med Hensyn til det Standpunkt, som man vil paastaa, disse Egne af Europa skal indtage ligeoverfor Kvindespørgsmaalet, maaske kunde siges at forholde sig til det øvrige Germania som *Cochin-China* til *Japan*.

Vi forbigaar de Betragtninger, denne Forfatter anstiller over *Georges Sand*, der i hadefuld Ensidighed minder os om de værste Udfald, der hilste den store Forfatterinde ved hendes første Opdukken paa Scenen. Men der røber sig i Hr. Nordaus Skildringer en Stemning mod Kvinde i Almindelighed og Pariserinden i Særdeleshed, der endnu overgaar, hvad vi i den moderne tyske Literatur er vant til at møde af den Sort.

Hr. Nordau synes med Hensyn til denne sidste sterkt at have ladet sig hilde i den Vildfarelse, som fremmed Fordomsfuldhed saa let forfalder til ligeoverfor Pariserforholdene: af en enkelt Genre – en Genre, som Manden selv har skabt og til evige Tider vil opretholde – *at danne Typen*. Den virkelig fordomsfri Betragter blandt de Tusender af Fremmede, der daglig færdes i Paris, vil maaske faa et ganske andet Billede ud af Pariserkvinden; han vil i den gode Familiemoder og – den Ros skal man i det mindste ikke betage hende – den mageløs dygtige utrættelige Arbeiderske se den sande Type af hende.

Det første Indtryk, man faar af Hr. Nordaus Skildringer, er derfor Uvilje, Forundring.

Men heldigvis har denne aandrige Forfatter en fornøielig Maner, der for en Del afvæbner Uviljen.

Hr. M. Nordau røber nemlig en afgjort Tilbøielighed til at drage sine Skildringer ud i pikante Yderligheder, der nærmer sig Karikaturen, og heldigvis driver denne Bevægelighed ham ofte ind i Modsigelser, der tildels ophæver alle Beskyldninger.

Efter et saadant Karikaturbillede af Pariserinden, der ender med det ydmyge

Ønske, at Parisermanden maatte «opleve sin Emancipation», og at «alle oplyste Franskmænd længselsfuldt ser denne Lettelse i deres Kaar imøde», faar vi Pariseren selv, som nu efter Tur skildres paa en Maade, der, hvad den mandlige Emancipation angaar, intet efterlader at ønske, men tyder paa, at hin Længsel mer end rigelig maa finde sig tilfredsstillet.

Sammenholder vi nu Forfatterens indignerede Formaning til Pariserinden at vende tilbage igjen til Huset og Familien, saa spørger vi, hvor er den Familie, hun skal leve for, naar Hr. Nordau netop paa halvhundrede Pag. har udviklet for os, at Pariseren mer og mer løsriver sig fra Familien og Huslivet, det, han betragter som et rent Fængsel! At hele Literaturen afspeiler denne Skræk for Egteskab og Familie! I Romaner og Skuespil er det ikke mere Manden, der beiler om Kvinden, men det er hende, der forfølger ham, for at formaa ham til at vende tilbage til Egteskabet og til hende. Alt dette fortæller Hr. Max Nordau os og ender med at formilde os betydelig, for ikke at sige bringe os ganske over paa de bagtaltes Side.

Lignende Virkning øver det, naar han ogsaa forekaster dem, at de lader sig lede af Presterne. Men Presterne er jo netop de ubønhørligste Modstandere af disse Frihedsbestræbelser, der ogsaa er Forfatteren saa imod, de, der strengest maner Kvinden tilbage inden Huslivets Grænser, hvor Hr. Nordau netop vil have hende.

Hvilket Stadium i vor Nutids Opfatning af og Stemning for Kvinde indtager nu denne interessante ungarske Forfatter?

Der er Trin i denne Opfatning. Vi maa tage Mod til os og ogsaa stige ned til det sidste, det, hvorpaa vi for Øieblikket befinder os. Man vil maaske ikke straks merke Forskjellen, men der er fine Nuancer.

Den Smule personlige Magt, Kvinden endnu havde i Behold paa de foregaaende Stadier, synes ganske at være svunden ind til Nul.

Den raa Styrke har sikret sig Enevældet, den har knækket denne Magt ligesom alt, hvad der kommer i dens Vei.

Den har ligesaa mangeartede Vaaben dertil, som den har været opfinderisk i nye massenedfeie Mordprojektiler. Den har Trusler og Vold, Mishandling og Drab, Dampen og Lovene, Ærgjerrighedens og Vindesygens Spekulationer og Distractioner . . . forsmaaet Elskov er bleven et Sagn, et barnligt Eventyr og –

hvad nu Per for sit Vedkommende ivrigst kan indvende, eller Paal sukkende benegte – de ulykkelige Frieres Tid synes ogsaa forbi. Vi kan snart kun tænke os denne Species, den ene Haand udstrakt mod hendes modstræbende, medens den anden skjuler Revolveren bag paa Ryggen. «*Ton coeur ou je vais mourir,*» hedte det engang for længe siden. – «*Ton coeur ou tu vas mourir,*» blev det til – en endnu smuk Omsætning, der venter paa hver Dag at gaa over til et aabent og utvetydigt: *La bourse ou la vie!*

Molbechs Skuespil er henlagt paa det første Stadium, hvor den smukke Devise: «Din Kjærlighed, eller jeg maa dø», endnu gjælder. Selv indtager det det andet Standpunkt til Kvinde, hvor det heder: «Din Kjærlighed, eller du skal dø!» ja værre endnu, du skal giftes med Junker Claus.

Altid et høiere Trin end vort allersidste Stadium. Dagens Mand hader ikke mere Kvinden, han overser hende, ringeagter hende blot som sit modstandsløse, ynkelig tilfodefaldende Offer. Han ringeagter hende, som Slaveeieren sin Slavinde, som Jaguaren sit afmægtige Bytte, som den raa, brutale Styrke foragter Svagheden.

Dybere kan det gjensidige Forhold mellem de to Parter ikke synke. Det er altid en Trøst. Det maa nu komme til en Krise. Det maa da enten ende i Oprør, vildt Had og Ødelæggelse, eller en af disse stillere Gjæringer, der vil drive Forholdet til at hæve sig ad de samme Trin, hvorigjennem det sank. Det nærmeste Trin bliver da, at Manden *hader, hader*, fordi han igjen kan *frygte*, og Kvinden har da maaske vaagnet af sin fuldstændige Vanmagts Dvale til at *foragte*. Og saa stadig opad! Ja vi kan jo gjerne drømme os helt op til Tider, hvor hin smukke Devise: *Ton coeur ou je vais mourir* atter bliver Kjærlighedens stille, ydmyge Løsen mellem de forsonede. Hellige Fantasi! omskyg os med dine Vinger, at vi ikke ganske forsager i Virkelighedens Rædsler!

Har vi allerede naaet det Standpunkt, hvor den sterkere fra at hundse sit Offer er gaaet over til at *hade*, fordi han frygter det?

Der er flere Tegn, der synes at antyde en saadan Overgang. Der røber sig i den europæiske Presse mer og mer en Hang til at *nedsætte og bagtale Kvinden*.

Altsaa Frygt. Man har hidtil i Romaner og Skuespil udbyttet hende som Martyrinde, medens Dagbladsliteraturen har brugt hende som Stof for Løier og Harcellas. Vi gad se det Blad, der har forsømt nogen Leilighed til denne

Morskab! Meget morsomt er det jo virkelig, hvad alle Landets Aviser nylig med sand Graadighed bragte til Torvs, om Manden, der averterede tilsalgs sin Papegøie og sin Kænguruh, fordi han nu, da han havde giftet sig, ikke trængte mere til dem. Vi har havt det ynkværdige, grinagtig kvindelige, nu faar vi det frygtelige, altid et Trin høiere op. Maaske vi da naar til Afslutningen paa den Morsomhed om Papegøien og Kænguruhen, der blev overflødig, og som da forsonende kommer til at lyde: Thi min Kone mener, og maaske medrette, at har man en tilgavns afrettet *Bjørn*, saa er det nok.

Imidlertid tør vi vel sige, at det svagere Kjøen, hvad de egentlige Lovovertrædelser angaar, forsaavidt som disse lader slutte tilbage paa en hel moralsk Tilstand, om just ikke glimrer ved sin Fraværelse, saa dog, at det indtager et paafaldende Minimum til det sterkere. En fremmed Forfatter siger, at det forholder sig omtent som 1–10. Forfærdelig lyder Skriget fra flere Hold over en saadan Forbrydelsernes ensidig gradvise Tiltagen. Men man skulde næsten sige, at i samme Grad som dette Misforhold paa en forfærdelig Maade aarlig øgedes, var man sløvet for det og er naaet til at betragte det saa filosofisk rolig, som om det grundede sig paa en Naturlov. I Sandhed, vi stevner mod et Punkt i Verdensudviklingen, hvor man kunde fristes til at tro, at disse to moralsk og fysisk saa uligeartede Væsener ikke skabtes for hinanden, og hvor en frugtbar *Byron*-Fantasi let kunde se den altfor svage modstandsløse Skabning helt udryddet, forat der af dens *Blod* kunde opvokse en, der passede mere til sin vilde Halvdel.

Fredelige Borgere, der kun er vante til at dømme Fænomenerne efter Skuet ind ad «deres egne Vinduer», vil her mene, at det er noget forbandet Snak. De og mange, som de kjender, har slet ikke bidraget til noget, der kunde bevirke slige Syner. Overdrivelser! Forrykte Paradokser o. s. v.

Ikke for dem vilde det nytte at føre Beviser, men for dem, der kjækt tør holde Vagten og opmerksomt agte paa Tidsvarslerne, vil Kjendsgjæringerne selv rystende tale. I det store som i det smaa, i Stater som hos Individer vil de se den raa Styrke raade og betegne sin Vei med Splid, Blod og Vold. Man følge blot en Smule med Dagens Kriminalistik, den, Dagbladspressen leverer os, eller man gjøre sig den Uleilighed at sammenholde begge Kjønns Forbryderstatistik! Og hvilke Forbrydelser! Familiemord, der begynder med Hustruen og ender med den yngste i Vuggen. Egtemænd, der piner sit eget Barn ihjel for Moderens Øine,

førend han dræber hende selv. Selvmordere, der ikke taaler, at nogen aander op *efter* dem – der slagter hele Familien ned først, inden de befrier Verden fra sin egen Vederstyggelighed – Skarer af ikke bønørte Ynglinger, der beviser Styrken af sin Lidenskab ved et Wertherskud, der gjælder *Lotte*, men ikke dem selv – kort, her vil man ved et ganske let lidet Regnestykke komme til det Resultat, at hin Forfatters Beregning af Forholdet, for den ene Parts Vedkommende, er før noget for lavt ansat, at kvindelig Forbrydelse, man tage det kvalitativt eller kvantitativt, snarere forholder sig til Mandens som 1–100, eller om man vil, som en Moppe i Mundkurv til den løsslupne Tiger.

Majoriteten syntes imidlertid i disse raske Tigerspring ganske at have tabt Maalestokken og er endt med at slaa alle slige smaa Distinktioner i Hartkorn, deraf hin Monstrerestitutionsmani, der strækker sig fra *Tiberius* ned til vore Dages Bremerhelte og Massemordere, og som med særlig Varme omfatter alle Historiens moralsk forlorne Genier. Deraf hin Literatur med lutter interessante Forbrydere, lutter elskværdige Afskum paa den ene Side og grænseløs lidende, lidt kjedsommelige Engle paa den anden, men som alle har lige Krav paa Læsernes Agtelse og Interesse, det grunder sig nu engang paa en Naturlov, det kan ikke være anderledes.

Men alt dette har sin Grænse. Det Øieblik vil komme, det er maaske allerede kommet, da det vil dæmre for denne Majoritet, at det dog maaske kunde og burde være anderledes. Den vil føle sig ubehagelig tilmode, spore noget, der ligner Skræk over sig selv, den vil føle en Trang til at dække Misforholdet. Digtningen maa da til og forsøge at bringe nogen Ligevegt tilveie, da Virkeligheden undskylder sig med, at den for Øieblikket slet ikke tør paatage sig Bestillingen. Deraf vil igjen flyde en Literatur, hvor de blide, lidende, altbærende kvindelige Typer fortrænges af lutter hadeværdige, afskyelige.

Den er alt begyndt, denne Bestræbelse for at bringe Ligevegten tilveie. Overalt vil man se Kvinder tildelt Syndebukspladsen i store Mænds Liv, vil man se dem gjort ansvarlig for alle disses Uheld og Misgreb. I Tidens allernyeste Romaner vil man finde dem skildrede med oprørende Farver, alt imedens Monstrene synlig forædles, og efter Omstændighederne spiller Ofrenes eller den guddommelige Hevners Rolle . . . Skumleriets og Løgnens Usselhed manglede endnu, er Maalet for Mandens Syndeskyld mod Kvinden nu fyldt?

Vi befinder os i en Krise, hvori en Verdensorden, gleden ud af Sporet, synes uundgaaelig at nærme sig Tilintetgjørelsen.

Hvad Stilling bør Digteren, og særlig den dramatiske Digter, inntage i denne Krise?

Vi tror, det er hans Pligt, hans hellige Pligt, at stille sig *over* den, at det er til ham at varsle os dens Farer og rolig, frygtløs forkynde Signalerne.

Vil derfor en Forfatter i vore Dage rettelig være denne Fører, saa vogte han sig vel for at tage fejl af Signalerne. Det er ikke Ofrenes Svagheder, det nu er Tid at trække frem og smaabekritle eller hadefuld drage ud i usande Vrægebilleder. Det er den *løsslupne Styrke*, det gjælder at stagge i Farten, inden det bærer i Afgrunden. Det er mod *Hydraet* med de tusende Hoveder, vore Moralister og Digtere nu maa rette sine Vaaben, ikke mod *Sfinksen*, der endnu stille ruger over sin Gaade.

Camilla Colletts *Mod Strømmen (Første Række)* er lastet ned gratis fra bokselskap.no